

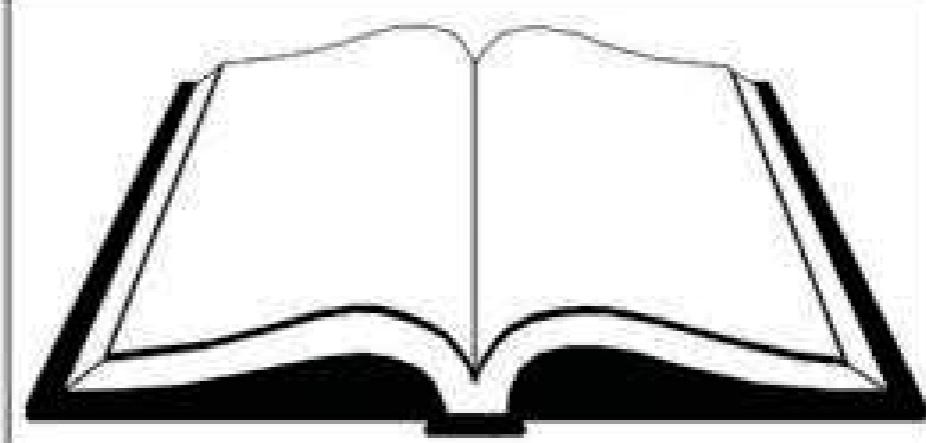
ژ وەشانىن دەستەيا بىلندى بىنگەھى لالش ۋەزىر - ٤١ -

ئېزدى، زەرادەشتى

دەھەقىنىڭيما دىرۋەكىددە

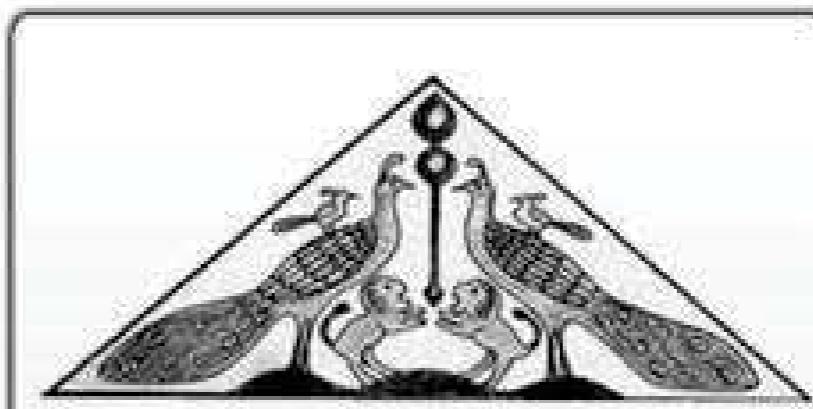
بەرھەقىرن: فەھمى حەسەن (بابى رۆزىانى)

زنجیرا ده رچوونی: - ٤١ -

ئىزدى ، زهرا دهشتى دهه فسەنگىيا دير و كىدە

بەرھە فەکرن: فەھمى حەسەن (بابى رۆزانى)

الهيئة العليا
لمركز لالش
الثقافي والاجتماعي

حقوق الطبع محفوظة

العنوان
كوردستان - دهوك
جانب قاعة محمد عارف جزيري
www.lalishduhok.com

ديزاينا بەرگى خالد شيخ حميد ستوديو

حبيب / باعدرى

ديزاين: شفان سليمان

چاپخانا هاوار - دهوك

D-/٢٤٠٠/٢١/ ژمارا سپاردنى

چاپا ئىكى/ ٢٠٢١

دانە ٥٠٠

دیاری بو

- * گیانی پاکی هه می شەھیدىن مروۋايەتىي بتابىبەت يىن جىنوسايدا چىايى شنگالى .
- * هه می خىزانما منا وەقادار .
- * گیانی مىزۇوناسى دىرىن (د. جمال رشيد احمد) .
- * د. احمد محمود الخليل کو راستىيەکا دىرۋىكى دىياركىريه لەدۇر بنياتى كوردان

سوپاسی یا

- * ههر لایهنه کی هاریکاری د چاپکرنا ئهڻی په رتوروکیدا کری تایبہت شیخ شامو سه روکی دهسته یا بلندا بنگه هی لالش.
- * کچا خودیا هیڙا (روزان) ئ دکھم کو زور هاریکاری دنھیسینا ئهڻی په رتوروکی دا کريه.
- * فوتوگرافيا (حبیب) هیڙا (شیخ خالد حمید) کو هاریکاريبيا ديزاينا به رگی ئهڻی په رتوروکی دا کريي.

ههوا ئىناھى كېڭىز

ناڤەرۆك

لایه‌ر	بابهت	ژ
٣	دیارى	.١
٤	سوپاسى	.٢
٦	پیشەکى	.٣
١٠ - ٧	كوردستانا وەلات	.٤
١٧ - ١١	رەھىيەن مللەتىّ كوردان	.٥
٢١ - ٦	راستىيا بىنياتىّ كوردان	.٦
٢٤ - ٢٢	جوگرافيا كوردستانىّ و مللەتىّن تىّدا د ژيان	.٧
٢٧ - ٢٥	بەلاقبۇونا كوردان	.٨
٣١ - ٢٨	ئول د جقاکىّ كورداندا	.٩
٣٧ - ٣٢	مېترائى - يەزدىنى - ئەزدائىه - دىنكورد	.١٠
٤١ - ٣٨	كورد و زەرادەشتى	.١١
٤٨ - ٤٢	كورد و ئىزدیياتى	.١٢
٥٩ - ٤٩	كورد بەرى مىديان	.١٣
٦١ - ٦٠	كەفتىدا دەولەتا مىديا	.١٤
٦٥ - ٦٢	كورد ل سەردەمىي ئەخميئىيان	.١٥
٧٩ - ٦٦	مېزۇويا دىنىي ئىزدیيان	.١٦
٧٩ - ٧٠	باپىرىيەن كوردان يىن سومەرى	.١٧
٨١ - ٨٠	بەراوردىيەك دنابىھەرا مېترائى و ئىزدیياتى و زەرادەشتىي دا	.١٨
٨٣ - ٨٢	خاچى (سواستييکا) يى مېثرائى	.١٩
٨٥ - ٨٤	دېنىي مېترا	.٢٠
٨٨ - ٨٦	زەرادەشت و ئەھريمەن	.٢١
٩١ - ٨٩	نهىيەن بەرخودانا دېنىي ئىزدیيان	.٢٢
٩٢ - ٩٢	نەورۇزا ئىزدیيان و كوردان	.٢٣
٩٩ - ٩٧	ئىزدى و زەرادەشتى	.٢٤
١٠٤ - ١٠٠	داسنى و زەرادەشتى و بەراوردىيەك دنابىھەرا واندا	.٢٥
١٠٦ - ١٠٥	جىاوازى دنابىھەرا ئىزدیياتىي و زەرادەشتىي دا	.٢٦
١٠٧	زىيەدر	.٢٧
١١٢ - ١٠٨	ھندەك ويىنە ژ ئاتىزگەھا زەرادەشت ل باکو/ ئەزربىجان ول پەراستىگەھا لالش	.٢٨
١١٤ - ١١٣	سلسلة مطبوعات الهيئة العليا لمركز لالش الثقافى والاجتماعي	.٢٩

پیشەکی

ژبه‌ر تیکه‌لبوونا ژی‌دھران و فەکۆلینىن ژ لايى نقيسەرین بىانى هاتىنە نقيسىن ل سەر ئىزدىان و ھەكە ژ زانين يان نە زانين يان كىمە ژي‌دھران بىت زۇر تەفلەھەقى پەيدابوویه لدۇر رەسەناتىيا ئىزدىان وەكى كەفتىرىن ئۆل ل جىهانى و ژبه‌ر كو ھەرددەم دىرۋەكا ئىزدىان ژ لايى كەسىن نە ئىزدى فە هاتىيە نقيسىن و زۇر شىواندن كەفتىيە د راستىيا ئەقى ئۆلىدا و بتايىبەت تىكەلەپا هاتىيە كىن د نافبەرا ئۆلا ئىزدىيان و زەرادەشتىيياندا و تا ئەھۋى رادى لجەم ھندەك برايىن كوردىن بوسلمان د ئىتە گۇتن كو ئىزدى و زەرادەشتى ھەر ئېكىن و لگەل رېز و پېزانىن مە بۇ ئايىنى زەرادەشتى ھەيە كو ئەھۋى نىزىكتىرىن ئايىنە بۇ ئىزدىان لى جىاوازىيەكە مەزن ھەيە د نافبەرا واندا چىكى ئىزدىياتى بەرى زەرادەشتىي بۇو ب ھەزارىن سالان و ھەر ل سەرددەمى سۆمەرييان و بابلەيان و مىتانيان و حورىيان و خولدىيان و دوملىيان و داب و نەرىت و پەرسەنن ئەوان بۇ ئەھۋى سەرددەمى دچن و ئايىنى زەرادەشتى بەرى (٦٠٠) سالى بەرى زايىنى پەيدابوویه ول سەر ئىزدىياتى هاتىيە ئافاکرن و كرينه (ئەھرىيمەن) پەريىس و ھەتا نە ژ لايى ھەمى ئۆلىن ئەسمانى ، مەسيحى و مسلمانا ژى كەفتىنە د بن ئەھۋى باوهرىي دا بەلكى بۇويە ئەگەر ئەندىن فەرمانان و قىركىنان ب درىزىيا دىرۋەكى و داوى فەرمان ژى يا ژ لايى تىرۋەستىن (داعش) فە هاتىيە كىن و جىنوسايدا ئىزدىيىن شىنگالى روودايى و سەرەرای كو ئىزدىان ھىچ پەيوەندى ب (ئەھرىيمەن) فە نىنە و بىتى باوهريا وان ئېك خودايى تاك و تەنبا ھەيە و دېيىن خىر و شەر ژ دەرگەھى خودى نە ، مەبەستا مە ژ ئەغان چەند روونكرنان ئەھۋە راستى و دىرۋەكا رەسەن ئىزدىان دىاربىكەين و ھەمى كەس دزانە كو ئىزدىياتى دىنەكى نە مزگىنېرە (نەتە بشىرييە) و كەسى نا وەرگرت دناف خوھ دا .

ھىقىدارم خواندەفانى ھىئا لمە ببورە بۇ ھەر كىماسىيەكى و ئەفە ژى بېيتە دلۋەتك د دەريا رەوشەنبىريدا و ھىقىدارم ھەمى رۆشەنبىر و زانايىن ئىزدىان فەكۆلینا بىكەن و ل راستىيا ئەقى ئۆلا كەفنا كوردايەتىي بگەرىت وەك ئەركەكى پىرۇز و دىرۋەكى ژ بۇ دىار بۇونا راستيانە و خودى ھارىكاري ھەر دلسۇزەكى دىرۋەكا مەرۇۋاتىيى بىت .

كوردستان و هلات

د پهیاما که فندا (سفر التکوین) (الاصحاح الثامن) هاتیه دبیژه گهشتا نوح پیغه مبهر لسمر چیایی ئه رارات راو هستیا یه و ئه و چیا دکه فیته ژوریا باکوری کوردستانی و کورد دبیژنی چیایی ئاگری (agir) و د قورئانی دا هاتیه کو گهشتا نوح پیغه مبهر لسمر چیایی جودی راو هستیا یه پشتی توقانی و جودی دکه فیته نیزیکی گزیرتا ئبن عه مهر (جزیرا بوتان) ل باکوری کوردستانی (باشوری روزه هلاتا تورکیا نوکه و ئه وه وارگه هی که فنی کوردان).

و خواندنین ئارکیولوجی دا کوکی دکن کو وهلاتی کوردان که فنترین و دلاته کو کومین مرۆڤان لی پهیدابوین . و همروسا د (پهیاما که فن) دا (عهد القديم) هاتیه کو چار روبار ژ به هشتا عه دهن ده دکه فن و ئه وزی (فتشون و جیحون و حدائق (دجله) و فرات) و وهکی دیار دیجله و فرات سه رفکانیا وان دکه فیته باکوری کوردستانی ئانکو به هشتا عه دهن دکه فیته کوردستانی لگور جو گرافیا ته وراتی .

و عه رهبا کوردستان ۋە كىر ژ ده ستپیکا ده مى خەلیفە دوویی عمر کورى خەتابى و شەرین دژوار دنافبەرا عه رهبا و فارسا ده وهکی (جهله ولا - نەھاوهند) ل باشوری کوردستانی و وهسا کوردستان بۇویه بە شەك ژ وهلاتین عه رهبى و ژ هنگى وەرە کوردا پشکدارى د دیرۆکا روزه هلاتا نافین دا كريه و ل هەمى بواران ده هەكە ئولى بىت يان رامىارى بىت يان بىشەرى بىت يان ل ئابورى يان زانستى يان ويژه يى يان هۆنەرى و کوردستانی جەھەکى جيوبوليتىکى يى گرنگ ل هەمى دەمما هەبوو .

و فەكۈلەر ئەرمەنى (أرشاك سافراستيان) گوتىه نىنە دنىيىتى كە فنی ئەردى دا زنجىر دكا مرۆفا ستمكارى و زولم لى هاتىه كىن بەر دەوام و ب شاشى هاتىه تىگە هشتن وەكى رەگەزى کوردى و ژ ده ستپیکا پهیدابوونا جىهانى و دیرۆكى دې مللەتەك وەكى کوردان كو ل جەھەکى ديارگرى ئاکنجى بويىن و بۇویه قوربانىا نيازىن خراب وەكى مللەتى کوردا (arshak safrast yan – kurds and Kurdistan, p.15

و هەلبەت ئارشاك يى راستبو د گوتىه خودا چىنكى ل روزئافايى ئاسيا نىنە جو گرافىه ك هاتىه شىواندىن وەكى جو گرافيا کوردان و د دیرۆكى دا نىنە مللەتەك وەكى کوردان توشى شىواندىن و دا پوشىنى و ژ بىركرنى وەكى دیرۆکا کوردان و ئەنجام ئه و بۇو مللەتىن عه رهبى ب تايىبەت و مللەتىن روزئافايى ئاسيا ب گشتى زۆر پىزانىن لسمر و دلاتان و مللەتان دزانىن دفى حىهانى دا بەلى لسمر کورد و کوردستانى هىچ تىشتك نە دهاتە زانىن يان زۆر كىم دزانىن و ئه و كىم دزانىن دهاتە شىواندىن و بەر وفاچى كىن. بلا گافا ئىكى ئەم بزانىن راستيا نافى کوردستانى چىه :

۱- ناھى کوردستانی : راما نا په یقا کوردستان ئانکو وەلاتی کوردان هەروەکی دبیژن ئافغانستان وەلاتی ئافغانیان و ئۆزباکستان وەلاتی ئوزبەکا و تاچیکستان وەلاتی تاچیکایه. کوردستان وەلاتی کوردانه ژبه‌ری هەزارین سالان بەلی ناھ ئانین دهاتن گھۆرین بگھۆرینا دەم و چاخان و دەولەتان و ئەفه تشتەکی لبارە ژ کەفنداد و نۆکە ژی دگەلدا . چەندین مللەت و دەفەر دهاتن ناسین و پشتى هنگى ب ھندهك ناھىن دى هاتن ناسىرن . بۇ نمونە کوردا دگوتە عەرەبا (تارايىن) و ھندهك دگوتە (ساراسين Saracens) و سرانىن كەفن دگوتە عەرەبا (تىيايا) ژبه‌ر ناسنافى هۆزا (گى) بارا بىز . و جارنا مرۆڤ مەندەھۆش دبىت دەمىز دازانىت د ژىدەرىت كەفن دا ناھى (البانى) بەرئ دهاتە گوتەن بۇ دەفەرا (أران) ئەوا نۆکە ھاتىيە دابەشكىن لسەر وەلاتىن ئەزربىجان و ئەرمىنيا و دئىتە زانىن نۆکە ئەلبانىا ئىكە ژ دەولتىن بەلقان و ژنافىن كەفنىن ئازربىجان (اتروپاتىن) (ئەترۆپاتىن) زەرەددەشتى مىدى يە كەفنه پەيوەندىيەكا ژيچونى ژنافى (اtrapan) و راما نا وى ئۆلدار و شەرقان و شقان و خودان پىشە (۲ / ۲) ئاھىستا يەسنا ھايىتى ۱۹ - ئايات ۱۶-۱۷ .

پەرى ۹۷ - دياكونوف - ميديا - پاشمايى دەركەھى - حەفتى .

و ناھى کوردستان ھاتە بكارئىنان وەك كارگىرى ل نيقا چەرخى شەسى كوجى دەمىز پاشايى سەلچوقى (سەنجەر) كورى ملکشاه كورى ب ارسلان (۵۵۲ كۆچى و ۵۰۵ كۆچى . ھندهك ژ وەلاتى کوردان ۋەھىرى كو بناھى دېھرتوكىن ديرۆكى دا ھاتە ناسىن بناھى (ھەرىما چىيان) و جارنا بناھى ئيراقا عەجەمى . و ناھى وى كره کوردستان وەك وەلاتى ئوردان و ئەف پارچە دكەفيتە رۆزئافايى ئيرانى دنافبەرا ئازربىجان ژ باكور و لورستان ژ باشور و ئەف دەفەرەن ھمدان - دينور - گرمنشاھ - سنه و كورى برايى خوه سليمان شاه كره والىي وى (شەرفخانى بەدلەسى - شەرفنامە لاتبیر الکامل فی التاریخ و كوردولوجىي روسي و باسلى نىكتىن لدور ناھى کوردستانى دگوت - پەيقا کوردستان ئانکو وەلاتى کوردان و ئەو نە دەولەته سەربەخويە خودان سنوريت راميارى و دنافدا مللەتەكى لەھەفھاتى تىدابىت بەل زۆر بەي وان لسەر ھەمان رەگەزىنە و ئەف ناھە ل چەرخى دوازدى يى زايىنى و لدەمىز حوكمرانىا پاشا سنجەر داوىن مەزنە پاشايىن سەلاجقە كو لدەفەرە بۇو . و كەلهە (بوھار) ئەوا دكەفيتە باكورى رۆزئافايى ھەممەدان كره پايتەختى خوه و ئەو ھەرىمە ژ دەفەرەن (ھەممەدان - دينور - و كرماشان - رۆزھەلاتى چىايىن زاگروس و دەفەرەن شەرەزۆر و سينجار - ل رۆزئافايى وان زنجيرە چىيان . (۳) باسلى نىكتىپ الکرد ل / ۶۹) .

و براستی ئەف نافه ژ فالایی نەھاتیه بەلکی ژ شیوی زاراھی (گرد – کوردان) یا کەھن ئەوا د زمانی فەھلهوی دا ھاتى وارشاڭ سافرشنان نفيسيه د پەرتوكا (الکورد و کوردستان) لدۇر رامانا ۋى نافى دېيىزه ((بەلگەنامە وەسا ديار دكەن كو نافى كورد - بۇ جارا ئىكى دوان نفيسيينىن بزماني فەھلهوی ھاتىن وەك (kurdan - kurd) و پاشا ئەرتخشىر بابكان (اردشىر) دامەززىنەرى دەولەتا ساسانيا فارس لسالا ۲۲۶ ز نافى madig) پاشايى كوردان ژناف نەھەزىن خوه دپار دكە و ديرۋەنخىسىن بوسلمان يىن مەزن وەكى (الطبرى – المسعودى) ئەوان ئەف نافه ژ ساسانيا وەرگرتىيە ھەتا گەھيشتىيە ۋان دەمەت نوو وەكى نافى (گرد ۱۶ – arshak safrastya- kurd u kurdistaan – kurd) .

و الطبرى (۲۱۰) كوجى د ديرۋەكا خودا نفيسيه دەمى رکابەرى دنافبەرا ئەرددوانى بەھلهوی و ئەرددشىرى بابك بن ساسان (كو حومدارى لسالا ۲۲۶ ز) كريي، ئەرددوانى بۇ ئەرددشىرى نفيسيه (تە ژ سنورىن خوه بۇراندىيە ئەي كوردى ھاتىيە خودانكىن د گوتىن كوردا دا و تە چارەنفيسي خوه ئانىيە . كى دەستور دايىه تە تو وى تاجى لىسەر سەرەتى خوه دايىنى و ئەو وەلاتى تەپەسەر خودقەبەرداي و دەست دانايىه سەر پاشا و خەلکى وى . الطبرى تارىخ الطبرى و ئارشاڭ سافراستيان دېيىزه نافى كورد كەفتەر ژ سەرەتى ئەرددشىر و دېيىزه نافى كورد (kurd) ژ ئەرد و شانشينا گوتىوم (Gutium) و ژ مللەتى گوتى (Gurti – Kurti) هاتىيە و ئەۋۇزى ب ژىېرنا پيتا (R) يا پشتى پيتا بىيەنگ (U) و ئەو ياسايەكى زمانەۋانىيە و بشىوهكى گشتى لىسەر ھەمى زمانىن ھند و – ئورپى تايىبەت يىن رۆزھەلاتى ژوان وەكى كوردى - ئەرمەنى و سانسکريتى و اغريقى . و نفيسيينىن مسمارى ئەۋى ب زمانى سومەرى . و ئەردئى گوتىوم Gutium ئىك بۇو ژ كەفتەر ئەنلىك شانشىنىن سەربەخۇل رۆزھەلاتا كەفنا پېشىھەفتى و لىسەر دەمى سومەر - ئەقاد - عيالام - وارمينيا (۶) Arshak – j.beve پ/ ۱۶ . ژبۇ راستقەرنى گوتىنا سافراستيان ئەم دېيىزىن نافى گوتىوم و گوتى ، نىزىكى ۲۲۰۰ بەرى زايىنى ديار ببۇو . و برايىن مەيىن ئەرمەن ھنگى نەھاتبۇون رۆزئافايى ئاسيا بەلکى ل بەسفۇرى تىپەربىوون و لەرددەنلى ل چەرخى (۱۲) بەرى زايىنى بۇ ئاسيا بچووڭ (رۆزئافايى تۈركىا نۆكە) و ژ دەفەرا بەلقان هاتبۇون و ل فريجىا (نافەندا سەمبۇلى) ئاكنجى ببۇن – و لرۆزئافايى رۆباۋى ھالىس / قىزلى يەرقىق – ارماق ل چەرخى ھەشتى بەرى زايىنى و پشتى ھنگى بەردو رۆزھەلات چۈن ب قۇناغان ھەتا گەھيشتن دەفەرا ئەرارات ل داويا چەرخى ھەفتى بەرى زايىنى و مللەتى (ھاياسا) لويدەر ئەۋۇن كو (حقى) ببۇن و ئەو بسەر مللەتى حورى كەفتىبۇون لويدەر و نافى ئەرمەنيان ل (۵۵۰ ۵۲۱) بەرى زايىنى ديار ببۇن و ئەف دەمەكى پاشكەفتىيە بەراورد

دگه ل ده مى ديار بونا گوتیان دديروکى دا - ژيدهر - الارمن عبر التاریخ - ص/ ۸۲ پراویزا (۲) ول / ۱۰۶-۱۰۷ ز، ژ ژيدهر ل ۲۵ - تاریخ الكورد في العهود الاسلامية - احمد محمد دهخدا (الخليل).

و تشهى دهه کي رهوايە کو نافى کورد گەھشتبه ساسانيان بەرى سەردهمى ئەرمەنيان و کورد هاتبونه ناسين ددهمەن مسماري دا بناڤى (کورتى) و نەكەدىا دگۆتى ((گوتى - غوتى - جوتى)) ژبه گوتیوم ئەو مللهتى ل کەركوك دزىا دگۆتنى (کرخى - گرميان) دگۆتنى گاردو و ئەو مللهتى ل ھەكارى دزىا دگۆتنى (کاردوخ) و ھەردوو مللهتان ب ئىك زمانى دئاخقىن و بۇ زانىن کەركوك پشكا باشورا رۆزئاڤايىا ژ کوردستانى و دەفهرا ھەكارى دەھفيته باکورى کوردستانى نىزىكى سنورى ئيراقى و توركيا .

و نافى کاردوخ ما ھەتا کرى گرتىيەن يونان يېن (۱۰) ھەزار ژ وھاتى نافبەرا ھەردوو رۆباران بۇ يونان دچىايىن کوردستانى را سالا (۴۰۱ - ۴۰۰) بەرى زايىنى ز و دچىايىن بونتس را ل باشورى دەريا رەش . کو سەركىدى وان (زينفون) (Xenophon) و بقى نافى هاتن نافكىن د پەرتوكا خوه يا بناڤى (اناباسيس - anabasis) ئانکو خوراگى دىاكونوف - ميديا - ل / ۳۶ - احمد فخرى - دراسات في تاريخ الشرق القديم - ل / ۲۲۳ -) و اكسنوفان سياسەتمەدار و زانىي يونانى شاگىرى سocrates و ھەقالى ئەفلاتون خوه گەھاندە کرى گرتىيەن يونانى بۇ ھەوا كورشى بچووك دزى برايى خوه پاشايى ئەخمينى ئەردەشىرى دووئى و بويە فەرماندى وئى ھەوا لەشكەرى دەمى ژ وەلاقى دوو رۆباران زفرى و ئەتىنا ئەو ب خيانەت زانى و ما ئاكنجى ل سپارتا - Sparte سالا ۳۸۰ بەرى زايىنى .

رەھىن مللەتى كورد

ناسناما مللەتى كورد توشى زۆر گھۇرىن و شىواندى بۇويه بىردىنگەكى زۆر مەزن و دىارە ئەگەر ئەرى مەزن بۇ فى گھۇرىنى و ئەوى كەفتىدا دەولەتا مىدى يا باپىرىن وان سالا ٥٥٠ بەرى زايىنى نەبۇونا دەستەھەلاتەكا سەرانسەرى كوردىستانى كو دەزگەھىن رەۋشەنبىرى و جەفاكى و رامىيارى و ئابوورى چىكەت داكو گەرنگىي بەدەته بەلگەنامىن دىرۇكى و بېپارىزىت، دا نەشىن دىرۇكى خودىدا دروست بىزانن و پەيوەندىيان لگەل مللەتىن رۆزھەلاتا نافىن و جىهانى ژلايى رامىيارى و ئابوورى و رەۋشەنبىرى چىكەن. و لەدۇر چەندىن بۇچۇننىن جىاواز لىسەر رەھىن كوردان هندهك زانايىن دىرۇكى دېيىزىن وەك دوو بۇچۇننىن سەرەتكى :

بۇچۇنا ئېڭىي ؛ دېيىزىن ئەوان بەيىستىيە ژەنەنەكى بگوتىن و نەزەر ژىيدەركى دىار و دبىت ب شىوه يەكى ئەفسانەيى بىت لەدۇر مەرۇقانىا رەگەزى عەرەب لگەل رەگەزى كوردى و سەرى دەرزى دىار دبىت دەمى دېيىزىن عەرەبىت باکورى حىجاز ئەو بسەر (اسماعيل كورى ابراهيم پېغەمبەر) فەنه چىكى هندهك فەكۈلەر دېيىزىن و ژوان دكتۆرى مسرى (سيد محمود القمنى د پەرتوكا خودىدا (ابراهيم پېغەمبەر و دىرۇكى بەر زە) ل ٧١٦ و دېيىزە نەبى ابراهيم ژ رەگەزى حۆرى (خۆرى - ھۆرى) يە و نافى بازارى (حاران) ئەوى ئىبراھيم خليل لى ژىاي ژ نافى حورى ھاتىيە وەك (حوران) و ھەكە ئەم بىزىن كو حورىيىن ژ لقىن مەزنىن مللەتى كورد ژوان چىبويه بەرى زانىنى و ئىلا قورەيش و هندهكىن دى ژ عەرەبىن باکورى حىجازى ژ بنەملا ئىسماعيل كورى ئىبراھيم خليل و ئەفە لگور ژىيدەرىن كولتۇرى عەرەبى دويىتە گوتىن كەواتە ھەر دوو لقىن كورد و لقى عەرەبى باکور (يىن مەستەعەرەب) دەگەنە ھەڤل مللەتى حورىيى . بەلى ھەتا نەنە ئەف بابەتە دەگەفيتە دبازنى گومانى دا و پېتىقى ب زۆر فەكۈلەنی و ھۆربىننی ھەيە (ژىيدەرى بەرى د.احمد محمود - ل ٢٨ - ٢٩) .

بۇچۇنا دووئى ؛ ئەف بۇچۇننىن ھاتىينە دىاركىرن ھاتىينە ئافاکىرن لگۇر پەرۋەزىيەكى رامىيارى و بدوو لقان :

لەقى ئېڭىي بىي ئەتەھۆسى يە ؛ وئەو لگور مەملانى دنافىبەرا عەرەب و فارسا دا چىكى عەرەبىن مۇسلمان شانشىنا ساسانى شكاند و فارس سەرەتەرەن وى بۇون دوى دەميدا عەرەب و كورد ژ ملەتىن لەواز دەھاتن ژمارتن ((و ھەر لەۋەزەك بۇ لەوازى ھەۋالە)) وەكى ھۆزانقانى عەرەب (امرىقىس) گوتى ((ھەر غەريبەك بۇ غەريبى ھەۋالە)) بەلگى فارسا خود رادەستى عەربا نەكىر بەلگى خود ددانە بەر دو كوردان ھەر وەك دادنان سەرخۇدۇقە . ۋېلى كو ھەر دوو لايەن ژ كوردان و فارسان سەر ب باوەريا زەرەددەشتى بۇون بەرى ھاتىن ئىسلامى و نىزىكىيا زمانى ھەر دوو لايەن و بونا وان بسەر رەگەزى ئارى فە و ئەوان عەرەبا دەپيان كوردان بکەنە

بسهربو خودقه داکو وان و فارسا ژ ههف فهقهتینه ژوی بواریدا . ههر چهنده بیرۆکا مرۆفا یه تیا کوردان و عهربان ل دهستپیکا چه رخی دووی یی کوچی دیار ببو به لی پالدھرین وی چهندی مان ههتا چه رخی سیی کوچی و لوی ددمی عهربب پیتھی ب کوردان بون . وکی دئیته زانین دهوله تا نهمه وی یا ب مؤرا عهربب ببو و به لکی دهوله تا عه باسی یا ب مؤرا فارسی ببو و لدهمی فارسا خوه بسمر بارودوخا دا گرتی د دهوله تا عه باسی دا و لوی ددمی رهگه زی تورگی هاته د مهیدانی دا و رکابه ری کر لسەردەمی (خلیفه موعتەسم بالله - ۲۲۷ کوچی) و دنافبەرا واندا رهگه زی کوردى بوه زور پیتھی بؤ عهربان و بھاتنا وان لگەل عهربان دی ههفسەنگیه کی پەيدا دکەت لگەل وانین دی (فارس - تورک) .

لقی دووی : رکابه ری دنافبەرا عه دنانی و قەحتانیا دا هه ببو به ری هاتنا ئیسلامی و شەرین دنافبەرا واندا لدەمی جاھلیی بە لگەنە بؤ فی چەندی و ههر بازاری مەکە بابەتی ململانی ببو و پشتی هنگی کەفته د دەستی هۆزا (خوزاعە) یا قەحتانی داببو و پشتی هنگی کەفته د دەستی هۆزا (خوزاعە) یا قەحتانی و کەفته د دەستی هۆزا (قورھیش) یا عه دنانی بسەروریا (قصى بن كلاب) و ئەم بھری ئیسلامی بنيزىكى دوو چەرخان بھری ئیسلامی ببو يان پتر (ژىددەری بھری ل - ۲۹-۲۸) .

راسته ململانی دنافبەرا (عه دنانی و قەحتانیا دا) هنده کی سست ببو لدەسپیکا هاتنا ئیسلامی بە لی نه مە وييان جاردکا دی هلکرە فە ژ نه گەرین رامیاری و ئەم رکابه ریه هاته فە گوھاستن لگەل فە کرنا ئیراقی و سوریا و کوردستانی و فارسا و هنده ک وەلاتین دی يین هاتینه فە کرن و بؤ ههر لایه کی یا گرنگ ئە ببوو کوردا بکەنە هە فالی خوه و خوه پى بھیز بکە لسەر ئە وین دی و کورتیا بابەتی کو کوردان بکەتە بسەر عمرە بین عه دنانی فە يان قەحتانی فە ما ببو هە لا ویستى د پەرتوكىن میزۇو و جوگرافيا و تور و زمانی دا لسەرانسەری سەرەدەمی ئیسلامی و زوربەی دیرۆکناسىن جوگرافى و زمانقانى ددانە ديارکرن بوي رەنگی و وا دياره ئەم بابەتە کی بەربەلاق ببو و سەنگا خوه همبۇو دنافەنلىن رەوشەنبىريا عمرەبى دا و دياره زنجيرلىن رەھان جەھە کی گرنگ همبۇو د وی رەوشەنبىرى دا .

ئەفە لدۇر بسەرفە کرنا کوردان بؤ عهربان و لدۇر بسەرفە کرنا کوردان بؤ فارسان و تورکان چو ژىددەرین دیرۆکى فی راستىي ديار ناكەن نەيىن فارس و نەيىن تورگى نە ژ كەقىدا وانه لسەر فی دەمی بە لى نەيسەر دېیزىت من دهنده ک ژىددەرین کوردو بىن نوودا دىتىيە کو هنده ک ژ فارسا کوردان دکەنە لقە کە مللەتی فارس و هنده ک تورک دېیزىنە کوردان توركىيەت چىايىا و مەرەما فارسان ئەم ببو و زمانى کوردان و فارسان وەکى هەفە و هەر دوو

بسهربه زی ئارى نه و دفین کوردان تیکەلى رەگەزی فارسى بکەن . بەلۇ تورکان دڤیت مەزیي کوردان ۋالان بکەت ژەبۇونا وان ياخىمەتلىكى دەپەنەن دەپەنەن . بۆچونا دووئى : خودانىن ۋى بۆچونى وەسا دېينىن كو كورد نە مللەتن و نە گروپەكى هەفگەرتى نە بەلكى دېينىن كۆمەلەكا رەھان نە دناسىيارن رەھىيەن وان و ئەف بۆچونە وەسا دىار دكەت:

دیرۆكناسىن فارسان يىن كەفن ئيران دكىرنە چار دەولەتىن جودا : دەولەتا پېشىدادى (ئەو ياخىمەتلىكى دەپەنەن) يە و دەولەتا كىيانى (ئەخەمەنیيە) و دەولەتا ئاشكانى (الپارتىيە) و دەولەتا ساسانىي . و دېيىزە ازدھاك (الخماك) و نافى وى (بیوراسىس كورى ئارونداساب) بۇو و ئەو ژ پېشىدادىان بۇو و خوه لىسەر شاھاتىا فارسى سەپاند پشتى پاشا جەمشىيد . د . احسان يادشاھر نافى وى ب (ئەزى - دھاك) نافكەر و دگوت ئەو ھۆفەكى ترسنال بۇو و ئەو و ھۆفەكى دى دگوتىن (خشم) ژ ديارترىن سەربازىن خوداوندىن شەرى (ئەھرىيمەن) بۇو .

و ژىدەرا دگوت ئەزدھاك يى سته مكار بۇو و ژېھر وى چەندى دوو كول لىسەر ملىئىن وى دىار بۇون وەكى زمانى ماران و ئىشا وان سقك نەدبۇو بىي مەزىي مەرۇفان كو پى دەرمان بکەن و وەسا رۆزانە دوو لاو دكوشتن دا مەزىي وان ل ملىئىن ئەزدەھايىكى بىدەن و ئەو رۆزانە دوو لاو دكوشتن دلى وى يى دلۇفان بۇو و شونا دووا ئىك لاو دكوشت ژبۇ دەرمانكىرنا بىرىنىت وى و بەرانەك دكوشت و مەزىي وى بكار دئانى و دگوتە لاوى دى پى رزگار دكىر ھەرە دوور ناف چىيان و دچۇن چىا و لويدەرى زۆر بۇون و زارۇك چىكىن و گوند ئافا دكىرن و بزمانەكى لەھەف گەھىشتن و ژ نەھېيىن وان كورد چىييون . ژىدەر ل - ۳۱ - ژ - ابن البنى : فارس نامە ل (۴۲ - المسعودى - مروج الذهب / ۲ - ۱۲۲) احسان ياخىمەتلىكى دەپەنەن دەپەنەن .

و لقى سەرددەمى ھندەك ھەنە كو ئەم باوهەريا وان وەكى لىسەرى مە دىاركىرى و بتابىبەت ھندەك نەتەوە پەرسىتىن عەرەب و تۈرك و فارسىن توندرەو . و گومانى دكەنە سەر بىنیاتى كوردان كو نەتەوەكە ھەفگەرتى نە و ھندەك جاران پشت ب جوراوجوريا ئەتنولوجى دنافبەرا كورداندا و جارنا دېيىزەن زارافىن وان جوداھى دنافدا ھەمەن و ئارمانجا وان ئەوە كو بىيىزەن كورد نە ژەھەزى دەولەتى نە كو بىن سەر بخوھ داکو وەلاتى كوردان بىمەنە دابەشكىرى لگۇر پەيمانا سايكس پىكۇ دنافبەرا دەولەتىن داگىرگەرەن (ئيران - ئيراق - تۈركىيە - سورىيە) و ھەكە ئەم لگۇر وان پىيەھەرەن وان بچىن زۆر بەي وەلاتىن رۆزەھەلاتا نافىن نە ژەھەزى نە بىن وەلات و

ئهوه چنکى زور جداهى دنافبەرا زاراڭ و ئەتنولوجيا واندا ھمنە . بەلى نەبويىنە ئەگەر كو نەگەھن مافىيەن خوه بسەرخوھبۇنى .

بۇچونا سېي: خودانىيەن في بۇچونى دېبىزىن ھەما كورد نە ژ نەزدادى مەرۆفانە و دېبىزىن كو ژ وى ھەۋەسىرىا دنافبەرا ژنگىت بەدكار و (شەتىاندە) دا چىبويىنە . و مەسعودى دەپى بارى دا دېبىزىت دەگۈتنەكە دوور ژ بابەيى ژبلى كو زور بى بەختى لكوردا كريه وەختى دېبىزە : و ھندك مەرۆف (مەبەستا وي كوردن) كو د جۇتبۇنا دنافبەرا سليمان كورى داود دەملى مولكى وى ژ دەست چوی و نەچار بۇوي دگەل وان ژنگىيەن بەد رەوشت و دا چىبوي و ژنگىيەن باش ژوان جودا كرن و توقى وى بۇ وانىيەن دى چوی و دەملى مولكى وى بۇ وى فەگەرياي و زارۇك بۇ وان ژنگان چىبوي گوتىن ((بەرەو چىايىان وان باقىزىن (اطربوھن إلى الجبال)) و نەوالان و وەسا دەيىكىيەن وان ئەو بخودانكرن و ژەھەف جۇتبۇون و زىدە بۇون و ژوان مللەتى كورد چىبوا . (السعودي - مروج الذهب ٣ / ١٢٣) و (المقرنيري - الحفظ المقرنيرية ٢ / ١١٢) .

و ئەۋەھەتىيە د دىرۇڭا شەرۇنامى يا شەرەف خانى بەدىلىسى دا ھاتىيە بىرەنگەكى سەكتر . و لەدەملى پاشايى سەھەۋى عەباسى دووئى (١٥٨٥ - ١٦٢٨) ز ھاتىيە سەر پاشاتىيا فارسان خوه ئامادەكىر بۇ شەرەت تۈركان و ئۆسمانيان و پىتىقى ب ھارىكارىيا كوردان بۇو و ئەۋى شەرەفخان ھاندا دىرۇڭا كوردان بىزمانى فارسى بنقىسىت و ھەلبەت شەرەفخانى پىزانىنەن خوه ژ ژىدەرىن فارسى وەرگرتبۇون و پۇختى سەرەتىي (پاشايى عيراقى سليمان پىغەمبەر بسەدان (دىيو) Daiw - بىكىرىدى و فارسى دېبىزنى - جىنى - عفترىت) شاندىن وەلاتى فەرەنچان (ئورپا) داكو كچىن جوان بۇ وى بىن دا ئەوان بىكتە ژنېت خوه . و دەملى جن و عفترىت فەگەريايىن سليمان پاشا مربۇو و ئەوان ئەو كجه بۇ خوه ھىلان و كورد ژوان چىبۇون = ژىدەر بەرى ل / ٣٥ شەرەفخانى بەدىلىسى - شەرەف نامە - ل / ١٢ . و وەسا ئەۋەھەتىيە يا نىزىكى گۆتنا بەرى يە ژ لاپى نىمەت و ژىدەرىت ئەفسانەتى فە ھۆسا كوردان ژ رەگەزىت مەرۆفان دوو دەكتە لگۇر سېستەمى بابىنى فە (الپەطەرىرقى) و لگۇر ھەردوو بۇچۇنان ژ رەگەزى ئەجنا فە . و نە ژ رەگەزى ئادەملى نە و ئەۋەھەتىيە ھەردوو دەنگىن بۇ ھەنە: بەلاقبۇنا رەنگىيەن سې و زەر دناف كورداندا و ئەو ھەردوو رەنگە وەكى هەند و ئۆرپى يانە و ناڭداريا كوردان ب قارەمانىي و مىرخاسىي و بلەز بسەر دوزمنا دە دىگەن و كونترۆل دەكتەن و لەزاتىيا خوه فەشارتىي دناف چىا دا و وەكى ئەجنه يانە ژلاپى دىاربۇون و خوه فەشارتىي فە .

تشتى وندا و ئئيهتا وان هەكە ئەم بەھورى بەرى خوه بىدەينە ۋان بۇچۇنىن لىسەر دىاركىرى و
ئارمانجى ز دارشتىدا وان دى مەرۆڤ گەھىتە ھندەك ئەنجامىن سەرسۇرمانى بىراستى و دى دىار
بىت ئەو شىيونادنا وان گەھاندى كوردان ژېھرى و كەفندىا . و ئارمانجا وان ئەوھ كو كوردان
بىرىتى و درندىيى بىلدىن خوياكىن ژلايى ئەتنىكى و ئۆلى و جڭاڭى و وان دوور بىكەن ز
گوردىپانا مەرۆقايەتىي ژلايى چڭاڭى و شارستانىيە .

۱- ژلایی نهقنيکي ھه : ژوان چيروکا ديار دكهن کو کورد نه ژئادهمن و نه دسروشتي نه بېلکى لگۇر شرۇفەيا وان باپيرى وانى مەزن (جن) نه ، لگەل زانىنا کو ھەمى بوسلمان و ئۆلىن ئاسمانى ھەميا كەرب ژ وي تشتى دېيىزنى (ش) ھه دبن و ژبەر کو دېيىن کو کورد ژ زنجира پېكھاتا (ش) وەكى ديتنا وان لهوما نابىت وان مافىين زاروکى ئادەم ھەبىت د ھەمى يوارادا .

٤- زلایی نولی له ؛ وسا تیگه هشتینه (خودانین وان بوچونین شاش) کو کورد ژ نهنجاهی تیکه لبونا نه ره دنافتبه را وان ژنین هه تکبه ر دا ئانکو بديتنا وان نه و زاروک بیزینه فيجا چاوا دی بینن نولدار و خودان باودری و ژبه ر کو ودگی نه و تیگه هشتی کو د وسانه و بى بنیاتی يا ره دوا کو رهفتار وسا لگەل وان دئیته کرن و بین ژمارتن لداوی ریزا دیتنی لسەر هەمی بواران بەلكی پیتھیه شەری لسەر وان راگەھینن ودگی چاوال ئیراقی روودا ل نه نفالان لسالا ١٩٨٧ و تۆپبارانکرنا هەله پچە ب گازین ژھراوی (٢٠١٨/٣/١٦) و بوچى نه مانا هەمی پەرتۈوکىن ئاسمانى نەفرەت ل (شەيتانى) هاتینه کرن ژ دەستپېيکا پەيدابۇونا مرۇقايەتىن ھانە و نە (شەيتانى) دوزمنى ئادەم و هەمی نە قىيىن وي لەو ما لسەر باوداران فەرە كوردان زنان بېن (ودگی پەرتۈوکىن ئاسمانى دېيىن).

۳- ژلایی جه‌اکی هه : کورد نه‌قیین هه‌تکبه‌ریی نه و نه ژ زاروکین ئازادانه د دیرۆکا کەقنا
عه‌ردبا ده دیاره دیتنا وان بۇ خەلکى بناف نه‌قیین هه‌تکبه‌ریی د جه‌اکی دا بەرامبەر زاروکین
ئازادان و هەتا لسەر ئاستى هەلبزارتنا كەسان بۇ پلىين سەرگردايەتىا وان جوداھى هەبوو
دنافبەرا هەردۇو جورە ردگەزاندا . و ژبەرکو ئەبو عباس السفاح دەيکا وي يا عەرەبى بۇو
بەرى برايى خوه ئەبو جەعەفەر المنصور بۇو خەلیفە چىنکى دەيکا برايى وي كەنيزە بۇو
(جارىيە) بۇو و يا ئەمازىغى بۇو (بىرىيە) و لگۇر ۋى ياساپا توند چاوا دى كورد (كۈز
ژنىيەن هەتکبەرن) وەكى ئەو دېيىن لگەل ئەويىن دى يىين خوه دېيىن ژ ئازادا چىپوينە وي
دنافدا وەك هەۋىن ؟ و چاوا لگۇر دیتنا وان دى ماھىن وان يىين نەتەوەي وەكى هەمى
ملاھەتان هەبىت و چاوا دى هەبۇونا وان لسەر ئاستى جىهانى ژلایى ئابورى و رەوشەنبىرى و
زانستى هەبىت .

ههلهت ئەف بۆچونىن لسەرى ھاتىن دياركىن ژ دىتنەكا بەرتەنگ و رەگەز پەرسىتى و كۆراتى ھاتىه چىكى سته مكارى و سەتكى پى كرنە و دەقىن ناسناما مللەتى كورد بشىۋىن و ئەو خودانى وان هزرىن شاش و بۆچونىن نەدروست بۇون لشونا راستيا بىئىن و ديار بکەت ھەمى كارى وان شىۋاندىن و كىيمكىدا بەهایى مللەتى كورد و مەزنترىن چەواشە كاريا و بى بەختىا لبەرامبەر مللەتى كورد دكەن بىرىڭىز ديرۆكى و دەقىت خوه تېنى پاك و خاوىن و رەسەن بىين .

هندەك پرسىyar : مەزنترىن پرسىyar خوه دئاڭىزە مەيدانى ئەوا كو دېيىن كورد بۆ (شەيتان) دزفرن (حەسەد / حاساد) يان بۆ جارىيەن سلىمان پىغەمبەر (ھەتكەر) يان بۆ ئەجنهيا و عفارىتا .

ئەويىن خزمەتكارىن سلىمان پىغەمبەر و ئەو لگەل وان كەنيزىن بۆ وي ھاتىن ژ ئۆرپا و ھەر كەسى خودان مەزى و ئاقىل دى زانىت كو ھەمى ئەو گوتىنە دەرەون و بى بەختىنە و چوو بنيات بۆ نىنە نە لدىرۆكى و نە لۆچىكى ئاقلى دا بەلكى ھەمى وەكى ئەفسانە و بى بنيات و دەرەوانە و ھىچ پەيوەندى ب كەتوارى فە نىنە نە ژ دوور و نە ژ نىزىك .

ئەف گوتىنىن شىۋاندىن نە ژ زىدەرىن ئىسلامى ھاتىنە چىكى زۆربەيا دگۆت - دېيىن - و ھندەك ژ خەلكى دگوت . و ھندەك ئەو دگەھاندىن كەواتە ئەوان گوھدارى كرييە ژ ھندەكى دى و چو زىدەر نەبوينە و ئەو نە زىدەرىن عەربى و نە يى ئىسلامى چىكى ھەكە وەسا بوا دى وان ناھىيە زىدەرا و كانى كى گوتىه ديار بىران و دېيت ئەو زىدەر د فارسى بن يان ساسانى بن يان زىدەرىن مەسيحى بن و ئەو زىدەرىن مەسيحى يان (لستورى نە - يان يەعقوبى نە بىزىنتى نە يان ملکانىنە) و بەرى ئىسلامى ناكۆكى و ململانى دناقبەرا كوردان و خودانىن وان باوەراندا ھەبۇو لسەر جوگرافيا نىزىكى وان ژبەر كو ھەفسو بۇون ژبلى كو زۆربەى كوردان باوەرى ب زەرادەشتىي ھەبۇو و نەبوونە مەسيحى و ئەفەزى ئىك ژ ئەگەرا بۇو ململانى دناقبەرا ھەردوو لاياندە . و دېيت ھندەك زىدەرىن عېرانى يىن ناسىyar (ئىسرائىيليات) كو دەنگ و باس دەربارى كوردان دگۆتن و ئەم باوەرين ژ ئەگەر ئەردەمى مىدى دزفرن چىكى پاشايى مىدى (كىخسرو) پەيمان دگەل پاشايى كلدانى (نابو ابلاسر - كەدورى - اوصر) كورى پاشايى كلدانى و ھەردووكا پىكىفە دەستەھەلاتا ئاشورى شكاند سالا (٦١٢ پ.ز) و ئەردە وي دناقبەرا خوددا بەلافكىن كو پىك دەھات ژ (سوريا - فلستين) ژ بهەرا كلدانىا بۇو . (دياكونوف - مىدىا (ص / ٢٨٣) (طە باقر و اخرون تاریخ ایران قدیم ، ص ۱۴) و ئە بۇو يەھودىيە ئىرشن بەرە سەر كلدانىيَا ژ ئورشالیم (القدس) ل

سەرددەمی نبوخزنسەری دووپی کورى نابو بلاسر (سالا ٥٩٨ پ . ز) و نبوخزنسەر ئېرىش و شورەشا وان شکاند سالا (٥٩٧ پ . ز) و پەيکەری وان شکاند و (٣٠٠٠) يەھودىيە ئىخسirكىنە بابل سالا (٥٩٦ پ . ز) ويا سروشتى بولو يەھودىيە بتۆلى ژ لىدانىا و هەفسۇزى وان يىين مىدى فەكەن و ئەو ژى دياربۇو دەمىيەھودىيە پەيوەندى دگەل فارسان چىكىرى ل دەمىيەھەركەردايەتىا كۆرسى دووپى ژ بۇ شکاندنا شانشىنە كىلانان ل بابل سالا (٥٣٩ پ . ز) و دوور نىنه بەرى ھنگى ھارىكارىيە كۆرسى كربن ژ بۇ شکاندنا شانشىنە مىدىا ل سالا (٥٥٠ پ . ز) وەك دەستپېكى ژ بۇ ئېرىش بىرنا سەر شانشىنە بابل ل پشتى ھنگى . و كۆرسى ئەو پاداشت كىرن بىزقىرىنە وان يەھودىيەن بۇ ئورشاليم و ھارىكارىيە وان كىر ژ بۇ ئافاكرىنە پەيکەری وان .

و ب راستى ب شىۋەيەكى گشتى فارسان بەرژەھەندىيە مەزن ھەبۇو ژ بۇ فەشارتنە دىرۋەكا كوردان و شىۋاندىنە وىنى وان د دىرۋەكىدا ھەر ژ دەمىي شانشىنە مىدى ل سالا (٥٥٠ پ . ز) ل سەر دەستى كۆرسى دووپى يى ئەخمىنى وەكى بەرى دياربۇوى و ھەتا دەمىي پارتىئىن ئەشكانى و ھەتا سەرددەمى ساسانيان و ھىرودوتى دىرۋەكتەسى يۈنانى باش ھەستىئىن پاشايى ئەخمىنى قەمبىز كورى كۆرسى دووپى ژ بۇ فەگەريانا مىدىان بۇ سەر دەستەلاتى ب روڭئاۋايا ئاسيا دىاردەكتە .

و دوور نا ئىيىتە دىتن كو ھندەك ژىددەرىن مەسيحى و ژلايى ھندەك زەلامىيەن كەنيسى پېشكەدارى د ھەوا شىۋاندىنە دىرۋەكا كوردان كربن چىنكى دەولەتىن روڭئاۋا يا ئاسيا وەكى (ئەرمىنيا - جۆرجىا - و دەولەتا بىزنتى) ئەوان زيان دىتبۇون ژ دياربۇونا كوردان ل سەر ئاستى ھەرىمەن ھنگى ھەولدان كوردان بىكەنە مەسيحى و ل گەل خوھ بىكەن ھىزەكە ھارىكارى د شەرى دېرى دەولەتا فارسان ئەوا زەرادەشتى دېپاراست ل وى سەرددەمى و دېرى دەولەتا عەرەبى يى ئىسلامى پاراستىا ئىسلامى و میراتگەرا دەولەتا فارسى . بەلى ئەف شرۇفە ھەمى د كەفيتە وارى گومانىدا و پىتىقى گەنگەمشەيەكە زۆرە :

راستیا بنیاتی کوردان

ئەم دى وان گۆتنان دەینە لایەکى كو زۆر د ساده و بى بنهما بۇون و دى ل راستیا دیرۆكى گەريىن و پسپۈرېن دیرۆكى مەۋھىتىي دېيىن مللەتىيەن ھندو ئوروپى (ئارى) ل دەفەرېن دەھەنە رۆزھەلاتى دەريا قەزوين د ئاڭنجى بۇون و باكورى وى ل سالىن (٢٥٠٠ پ. ز) و ل وى دەرى ھىستر و تەرش و تەوال خوداندكرن و دگەل ئاشنا بۇون و ل دۆرېن سالا (٢٠٠٠) پ.ز دەست ب كۈچبەرىي كرن ژبەر ئەگەرېن ھشکاتىي و مىملانى نافخۇي و ژبەر ئىرېشىن تورانيا بۇ ولاتى وان. (بونقار دلىقىن — الجديد حول الشرق القديم ص ٢٦٣ - احمد فخرى — دراسات في تاريخ الشرق القديم ص ٢٠٩ / ژ زىدەرى بەرى ٢٨) دوو گروپ ژ هند و ئورۇپىان ھەنە گروپى ئىكى: لدۇر دەريا رەش گەريان و ل بەلقان ھاتن خوار و لىريون (كو خەلکى مەدۇنىا - و البانىا) ژ وان و ديارترين خەلکى وى نە و لېيشىا خوه تراقىن و فرنجى ن و ئەرمەن و حىتىيەن پالقەدان بۇ ئاسيا پچووك و ئەوان خوه ل سەر حىتىا دا گرت و دەولەتا وان ژ ناڭ بىن لدۇرېن سالا (١٢٠٠ پ. ز) و پشتى ھنگى دەولەتا ئەرمەنى ژ وان چىبۇل رۆزھەلات و دەولەتا فريجى ل رۆز ئافا و دەولەتا لىديا كەفتە شۇونا دەولەتا فريجى و ھندهك ژ وان لەقان لپاپۇرا سواربۇون و دەريا سې دەربازىرن و ل باكورى ئەفريقيا ھاتنە خوار و دبىت مللەتى ئەمازىيى ژ وان بن (البربر) چىكى سەرسىمانىن وان يىن ئەتهنى وەكى هند و ئورۇپىانە . (احمد فخرى — دراسات في تاريخ الشرق القديم ص ٢٠٢ - ٢٠٨ ، وليام لانجر — موسوعه تاريخ العالم ١،٨٤). گروپى دووئى : لدۇردا دەريا قەزوين زېرى و چىايىن قەوقاز (القفقاس) دەربازىرن و لزۇریا فوراتى ئاڭنجى بۇون و ئەو مىتانى كو كەقىتىن باپىرىي كوردان دەدمەكى دا ھندهك ژ وان بەرەو رۆزھەلات و دناف بلنداهىيىن ئيرانى ۋە و ل ھندى ئاڭنجى بۇون و ئەو مللەتى ماد (ميد) madai بۇون و فارس Parsaa بۇون ژ وى لقى مىدى ل بشورى رۆزھەلاتى دەريا ئورميا ئاڭنجى بۇون و فارس ل باشورى رۆزئافا ئاڭنجى بۇون پاشى بەرەو رۆز ئاڤايى باكورى ئيرانى يانوکە و بەرى ميدىا و فارسا تەرش و تەوال بخوداندكرن و ھەسپ و ھېستەر ژى بخوداندكرن و سواربۇونا وان بكارئىنانا وان د شەرا دا دىكىن (احمد فخرى — دراسات في تاريخ الشرق القديم ص ٢٠٩ - ٢١٠) و ناڭى فارسان د نەيىسىنەن پاشايى ئاشورى شىلمناسىرى سىيى دا ھات ل سالا (٨٤٤ پ. ز) و ناڭى ميد دهات ل سالا (٨٣٦ پ. ز) و ئەف وى چەندى ناگەھىنەت كو فارس بەرى ميدىا ھاتىن.

و مللەتىيەن ھند و ئورۇپى (الارية) ب زمانەكى بتنى د ئاخقىن دەمى كو ئىك مللەتبۇون و زاراھى وان ژ ھەف دوور بۇون دەمى كوچكىن دەفەرېن جۇراو جۇر و بەلگە بۇ

ول دهستپیکا چه رخی ئیکى يى زاینی پاشایی ئەرمەنى دیگرانى دووی يى ناسیار ب دیگرانى مەزن سالىن (٩٤ - ٦٩ پ.ز) دهستلاتى دكر ل وەلاتى كوردىئىن دەمى پاشایی وان ژاربیونسى كوشتى و پايته ختن خوه يى نوو (دیگرانا كيراتا) و ئەو هەر ميافارقين بۇو و نۆكە ژى هەر ب وى ناقيە . ول سالا ١٥ پ.ز پاشایی كوردۇئىن د گوتى منياروس و هەر يىما كورۋئىن ب تىنى بناڭل سەر ئەرمەنيا بۇو (باسیلى ئیکتىن : الکرد ص ٤٧-٤٨ . مروان المدور : الارمن عبر التاریخ ص ١٥٢) و ئەو دەفھەرە بىزمانى ئارامى دھاتە ناسىن بناڭى (دەفھەرا كاردو) و ئەو فەكوهاستنە ژ پەيضا (كردو) و لجهم ئەرمەنا د گوتى (كوردوز) لجهم دېرۋەكتاسىن عەردى وەكى البلاذرى (٣٧٩ ك) و الطبرى (٣١٠ ك) و

بنافی بقردی - *bakarda* د هاتا نیاسین دیروکناسین موسلمان ئه و نافه ژ ژیده‌رین سریانی و درگرتبوو. وەکی چەرجیس فەتحە الله د پەرتوكا خوه دا (يقطة الکورد) دا بىزە کو مەسيحى ھەتا نەو نافی کوردا وەك (قدایا) بناف دکەن و نافی باکاردا (بکردی) نەما و لجه‌ئی وی نافی د پەرتوكین عەربی و ئىسلامى دا بنافی بیابانی کوری عەمەر (جزیرە ابن عمر) جارنا وەکی دى دگوتنى بوهتان.

و وەکی پسپور دېیژن زارافی (کوردۇ) بۇ ماوەکی درېز دهاته گوتن بۇ وان چیاپىن دنافبەرا دياربەکر (ئامەد) ز مۆشى ل باکورى کور دستانى (باشورى رۆژئاڤايى تۈركىا) و کوردو لوچى نافدار باسىلى نىكىتىن دېیژە پەيضا (كاردۇ) وەکی ھندەک زارافىن سامى و بتايىبەتى د ئەکەدی و ئاشورى دا راما نەته وەکی و قارەمان ددەت و بقى چەندى پەيضا (كاردۇ) ئانکو دبىتە قا رەمان (باسىل نىكىتن : الکرد ھامش ۲۵ ص ۴ ، چەرجیس فتح الله : يقطة الکرد ص ۵۶).

و دەفه رىن باشورى رۆژئاڤا ژ کوردستانى دهاته نافکرن ب (بیابانا ئەقور) – ياقوت الحموى دېیژە (٦٢٦ ك) د فەرھەنگا وەلاتا دا (معجم البلدان) بیابانا ئەقور ئەوا دکەفە دنافبەرا دېجلە و فوراتدا و نىزىكى وەلاتى شامى دبىتە دەفه را موزەر (موچەر) – دياربەکر و دگوتنى بیابان چىكى دکەفە دنافبەرا رووبارىن دېجلە و فورات دا . و بايى وى يى خۆشە و يا بېيت و بەرهەتە – خىرەن وى د زورن و بازىرەن جوان لى ھەنە د كەلهە و ئافاهىيىن ئاسى و جوان ھەنە و ژ بازىرەن وى يىن نافدار : حەران – روھا – رقە – سەرى كانيى – نسىبىن – سنجار – خابوور – ماردىن – ئامەد و ميا فارقىن – و موسىل و ھندەكىن دى . (ياقوت الحموى – معجم البلدان ١٣٤) و وەکی ئارشاڭ سافرا ستىان گۆتى لەدۇر نافى (کرد) *kurd* بزمانى فەھلەوى وەکی پەيضا (کورد) يان (کوردان) ھاتىيە گوتن . و وەکی دئىتە زانىن كو (ان) پاشكىرى شىۋاھى كومكىرنا نافايە د زمانى كوردى دا و سافرا ستىان ھەروەسا دېیژە دامەزرينه رى شانشىنا ساسانى يا فارسى ئەرددە شىئر بابكان ژ ناف نەيارىن خوه نافى مادىج پاشايى كوردان دئىنە زمان . نافەرۆكا گۆتنى وە سادىيارە دېھ كو كورد نەفييىن مللەتىن زاگرۇسن ئەھوئى ل كوردستانى دېيان ژ بەرى (٢٠٠٠) ھەزار سالا بەرى زايىنى دگوتنى (لوللو – گۆتى – سوپارى) و دگەل وان ئارىيون هاتن و ديارتىرين كۆمەل (كاشو – خولدى – نائيرى - ئاوراتى) و ميد و دگەل زاگرۇسىان تىكەل بۇون و ژ تىكەل بۇونا وان (زاگرۇس ، ئارى ، يىن نوو) پەيدابوون و د ساخلهتىن (ئانتولوجى، رۇشەنبىرى و مللەتى كورد ھاتە مەيدانى و ژ ديارتىرين نافىن كورد پى ھاتىيە ناسين د ناف مللەتادا : ★ لەدەف سۆمەريا بنافى (گۆتى ، جۆت ، جودى ، دهاتن ناسين .

- * دنقيسنین عيالمى دا وەك (کورتش) kurash ، و جانا د گوتنى (ئادەم) و ئەو نافى ئادەم د کومەلگەھا بابلى دا دھاته گوتن بۇ كەسى بتنى يى ئازاد .
- * لدەف ئاشوريان و ئاراميان بناڤى (کوتى ، کورتى ، کارتى ، کاردو ، کاردا ، کاردان ، کاركتان ، کارداك) .
- * لدەف فارسان بناڤى (کوريش ، کارا ، کورتيوی ، سېرتى) دھاتنه ناسين .
- * لدەف ئەرمەنيان بناڤى (کوردوئين ، کورجىخ ، کورجىخ ، کرخى ، کورخى) دھاتنه ناسين.
- * و لدەف عەرەبان دگوتنى (کردى ، کاردوی ، باکاردا ، کارتويه ، جوردى ، جودى) .
(زىدەر ئى بەرى د.احمد محمود ل ٤٢ ژ دياكوتوف – مىدىا ص ٣٠٤، ٣٠٦، ٣٠٨، ٣١١.)

جوگرافیا کوردستانی و مللەتیین تیدا د ژیان

مللەتیین هندو ئورۆپى (ئارى) : ديرۆکنقيسا مللەتیین جيھانى لىسەر كۆمەلىن جودا بەلافەكرينه وەكى (مللەتیین هندو ئورۆپى ، سامى ، حامى ، ئۆرال تائى) و كۆمەلىن باشور و رۆزھەلاتىن ئاسيا و ئەسكيمۇ دگوتنى مللەتیین هند و ئورۆپى و ئەمرىكى و سلاف - ئەرمەن و فارس و ميدى و هندهكىن دى بخوه فەدگريت و دگوتنه وى كۆمەلىن (ئارىيىن) . و د پەرتوكا (انتصار الحضارة) سەركەفتىنا شارستانىيەتى يا ديرۆك ناس جيمس هنرى بىرستىد هاتىه كو ئايىدېمى (ئارىن) لىسەر لقى رۆزھەلاتى ژ مللەتیین هندو ئورۆپى دهاته دگوتن و ئەو ژى وەك ميدى - فارس، ئەرمەن و ئەويىن ل ئەفغانستان و هندى د ئاكنجى بۇون بەلى ئورۆپى و ئەمرىكى ژ لقى رۆزئافاينه ئانكى ئارى كورمامىن ئورۆپيانه نەك باپيرىن وانن .

فارس و نافى فارس و وەلاتى فارس ژ نافى هۆزا ئارى يا مەزن هاتىه ئەوال باشورى رۆزئافاىي ئيرانى ئاكنجى بۇن بەرى هەزارا ئىكى بەرى زايىنى و نافى ئەفى هۆزى دهات (برسا) parsa وەكى د زۆر ژىددەرىن عەرەبى و ئورۆپى دياردبه .

- مېڭىا :

ئەو دەفەرەيە يا هۆزا مەزنا ئارى لى ئاكنجى بۇوى ، ماداي يان مادى madai كو هاتنە وى دەفەرەي كو نۆكە دىتە ناسين بناڤى كوردستان و هەروەكى ئيران د ديرۆكى دا هاتى ناسين فارس و هەروەسا كوردستان وارگەھى ميدىا يە . (جيمس هنرى بريست : انتصار الحضارة ص ٢٤٥ - ٢٤٦) .

و وەسا كوردستان يا دىرىينە د ديرۆكىدا و ژيان لىسەر پەيدابوویە ژ دەمىن زۆر كەفن و دىرىين تا وى رادى كو گوندى چارمو jarmo ئەۋى د كەفە دنافبەرا چەمچەمال و سليمانىي ل باشورى كوردستانى دئىتە ناسين وەك كەفتىرەن گوند ل رۆزھەلاتا نافىن كو يَا ئافا بۇوى بەرى (٥٠٠٠) سال بەرى زايىنى و ل سالا ١٩٤٩ ل شىكهفتا (تنگى چىدا) ئەوا د كەفە چىايى بەختىارى ل باكورى رۆزھەلاتى شوستر (تست) ل كوردستانى پاشمايى مەرفەتكى هاتە دېتن كو بەرى سەد هەزار سالى بەرى زايىنى د وى شىكهفتى دا بۇو (توما بوا : لحة عن تاريخ الأكراد ص ٩ . عبد الرقيب يوسف - حدود كوردستان الجنوبية ص ٢١ - احمد فخرى - دراسات في تاريخ الشرق القديم ص ٢١ ، ٢٢ ، ژىددەر د.احمد الخليل ص ٤٤) .

و كوردستان دكەفە باشورى رۆزئافاىي كىشودرا ئاسيا دوى جەن نە دېئىن رۆزھەلاتا نافىن و ژ باكورى وى دەفەرا ئەرمەنيا يە ز لاپىن باكور و رۆزھەلاتى كوردستانى هەنەكىن ژ وى دەفەرەي و بەشىن باكور و رۆزئافا دېنە هندهك ژ دەفەرا ئەنادولى و هەروەسا خوه نىزىكى

رۆژهه لاتا ددشهرا ئیرانى دكەت و ژ لايى باشور فه نىزىكى ددشه رىن عەرەبانە وەكى مينو رسکى دبىزە (د پەرتوكا وي يا لدور کوردان ل سالا ۱۹۱۵ ز) هاتىه زنجيره چيايىن بلند ل ئەرمىنيا و كوردىستان ترکىا و چيايىن فارس يى رۆژئافا ئەون وەلاتى کوردان لەورا نەل سەر روپەرەكى پان دېزىن ل سەر سنورى ترکىا و فارس ژ بازىركى مەندلى ھەتا ئەرارات و ھەتا دكەفە ناڭ قەفقاسيا . كورد لگەل ئەرمىنيا دېزىن د زنجيره چيايىن واندا د سنورى وان يى باكورى ل ترکىا بدواى د ئىت نىزىكى ئەرزەرومى و ل باشور كورد دگەھنە دەشتايى دنابىھرا ھەردوو رووبارىن دېجلە و فوراتى و ھەتا د گەھىزە (قرهصو) كو لقەكە ژ رووبارى فوراتى ل باشورى رۆژئافايى ترکىا ول ھندهك جها د گەھنە ئاسيا بچووك و نىزىكى سیواسى و ھەتا قۇنىيە ل كىلىكىا و وەسا د گەھن دەريا سېي يا ناۋەراست (مينو رسکى : الاکراد - ص ۱۴ - ۱۵ ژ ژىدەرى بەرى ل ۴۵ . روپەرى كوردىستانى دئىته مەزندەكرن ب دوو سەد هەزار ميل چارگوشە ئانکو تەمەت روپەرى فرنسا ل ئورۇپا و روپەرى كاليفورنيا ل ئەمریكا و كوردىستان ژ چىا و دەشت و رووبارا پىكھاتىيە و تۆما بوا دبىزە (چيايىن تۈرۈس و ئەرارات و زنجيره چيايىن زاگرۇس يى مەرەبان دېنە بىرىپەپشىتا وەلاتى و باسىل نىكىيتىن دبىزە ((ئەم دكارن بشىوهىكى گشتى بىزىن كو كورد و چىا ژ ھەۋ نائىنە ۋەقەتاندىن . باسىل نىكىيتىن : الکرد ، ص ۸۸ ، منذر المصلى عرب اکراد ص ۵۷ - ۵۸ و بنىرە : nehrdad)

ezady – the kurds p.p. ۱۲

چيايىن زاگرۇس دېنە سنورى دنابىھرا دەشتا يا ئیرانى و وەلاتى دوو رووباران و دئىتە ناسىن ب چيايىن كوردىستانى و ھندهك ژ وان دئىتە ناسىن ب لۇرستان و لور لقەكاكى كوردانە و ھندهك بەشىن دن دبىزنى چيايىن بەختىارى و بەختىارى د بىنیاتدا لسەر كوردا فە نە بەلكى نەها وەك فارس بناڭ كرينه و زنجيره چيايىن زاگرۇس وارگەھى زنجира مللەتى مىدى بwoo پايتەختا وان ئاگبە تانا (هەمدان) دكەفە وي دەرى و ئەخەمینيان كربوو پايتەختا خوھ بەرى كو پايتەختا خوھ يانوو برسىپوليس ئاقا بکەت .

و د چيايىن زاگرۇس دا ھەر دوو رىكىن كو رۆژهه لاتا ئاسيا ب رۆژئافايى وىقە گرېددەت .
*** رىكا ئىكى :** رىكا دىرۋىكى يا ژ خانەقىنى دچە و د كەرماشا را دەرباز دېھ و دچە هەممەدان و ژ ور د نەھىرە دەشتا ئیرانى و زانا يى وارناس ھەتسەفيلىد دگوتە ئەۋى رىكى دەرگەھى ئاسيا و ژ كەفندا دھاتە ناسىن بناڭ (رىكا ھەفرمۇش) .

*** رىكا دووئى :** رىكا حەله بچە - پەنجه وين - وئەۋزى لقەكاكى دى يا رىكا ھەفرمۇش يە . (رىكا دووئى : رىكا حەله بچە - پەنجه وين - وئەۋزى لقەكاكى دى يا رىكا ھەفرمۇش يە .)

و زوربهی روبارین مهزن ژئاخا کوردستانی دهر دچن د روژ ههلاتا نافیندا (ديجله ، فورات ، زی مهزن ، زی یچووک ، دیالی ، ئاراس) ول کوردستانی زور میرگەھ و دارستان و فینکی و کەريین پەزى و بزن و چىلا و دەوارى مهزن و زور ئازەل و بالندە و ماسى لى د هاتنه خودانكرن .

بەلی ژيريا ئاخا کوردستانی نه كىمترە ژ سەری وى وەکى كومرا بەرى و ياكىرى و خۆ يا بەرين و كېرىت و ئاسن و سى و رساس و زىر و زىف و هەر وەسا سامانى پەرۋلى و لەدەھەرین زوربهیا کوردستانی هەيە و مەزنلىكىن كىلگەھا پەرۋلى ل كەركوکى هەيە و دياكونوف گۇتىيە ئاخا مىدىا (وەلاتى کوردان) و بتايىبەتى ل جىايىن زاگرۇس و ناوچىن کوردستانى و بتايىبەت ل كەركوکى ئىكەمین ناوجە بۇو پەرۋل لى دەركەتى و دېيىزە دېرى دا ل ئۇرۇپا دگۈتن پەرۋلى زەيتا مىدى .

(انطوان مورتكان _ تاریخ الشرق الادنى القديم ص ٣٦٧، دياكونوف _ مىدىا _ ص ٨٩ - ٣١٤ . ٣٤٣ . ژىدەرى بەرى د.احمد محمود ل ٤٧) .

لى مخابن سامانى پەرۋلى بويە نەفرەت لى سەر مللەتى كورد بىرىڭىزايى دىرۇقا شونا كوبە فاكتەرى خىرى و خۆشىي و هەر وەكى نېيسەرىي عەرەبى (هلال ناجى المحامى) دېيىزە ئەم دەھەرین پەرۋلى دئىن دەرى ل كەركوکى هەمى دەھەرین كوردىنە دگەل گوند و ناوچىن كوردان كۆزلى وان كەسى دى لى نەبۇوەتى سالا ١٩٦٢ ئەم بۇو رەزىما ئىراقى هاولاتىيىن كورد ژ گوندىيىن وان دەركەن لېھر چاھىن هەمى جىهانى و لشونا وان ھۆزانىيىن عەرەبى ئانىيەن و ئاڭنجى كەن . (محمد احمد زكى خلاصە تاریخ الکرد و کردستان - ١. ١٢. ژ ب ٤٧) .

بە لاقبۇونا كوردان

كورد ژ كەفندە ل دەفھەرىن بەرفە دمان ژ رۆزئافا ئاسيا و باشورى رۆزھلاتى تركىا و رۆزئافا ئيرانى و باكورى ئيراقى و باكورى سوريا و هندەك دەفھەر ژ ئەرمىنيا و ئازربىجان و ئامارەك ھور نىنە ل دۆر ژمارا وان بەلى ئەو نەكىمتن ژ ۲۰ مiliونا و بەلكى نىزىكى ۴۰ مiliون . (زىيەدرى بەرى د.احمد محمود ۴۷ ژ محمد اسماعيل دشتى البلوشى _ تاریخ الحضارة ص ۳۲۶)

بەلى ئارشاڭ سافرا ستيان ژدەفى هيرۋەدۇت دېيىزە تو هندەك كو ھندەك شەرڤان ژ ئىلا البەخت (bokhit) بختان - بوھتان) ھەبوون لگەل لهشکەرى ئاگزركىس (ئاھشەویرش) يى ئەخمينى ئەوا ئىرشي بريه سەر ئەغريقا ودىارە ئەخميinan دەولەتا خوه لسەر بىنەمايىن شانشىنا مىديا ئافاكىريه و ھەر مىدى لگەل وان پشکداريوون د دەستەھلاتى دا ل دەستپىكى قۇناغىيىن ئىكى لسەر ئاستى لهشکەرى .

ھەروھسا هيرۋەدۇت دېيىزە ب ھەبوونا بەختيان لسەر سنوري وەلاتى هندۇسيا و ئارشاڭ لسەر وي جەندى دېيىزە (ئەفە وي چەندى دياردكە كو بەلاقبۇونا ھۆزىن كوردان ھەتا هندى دېھ كو لگەل ھاتنا داريوسى مەزن ديار بويىھ (مینورسکى الاكراد ص ۱۵-۱۶) وەسا ديارە دەولەتا فارسان پشتا خوه ب ھارىكارى و بكارئىنانا ھىزا شەرڤانىن كوردان گرىيادىھ ژبۇ ئىرشن بىرنا سەر وەلاتىن دى و ئەفە رەشتى ھەمى شانشىنا بۇو ئەھۋىن حوكمرانى ل كوردىستانى دىكىن و دىسان وەلاتى هندۇسيان پاكسستان نۇكە ژى بخوه دگرت ئانكىو ھەفسنوري وەلاتى مىديا كەفن و دەستەھلاتا وي بۇون

و تايىبەت مەندىن دىرۋىكا كوردان وەكى (مینورسکى - روسو - سىئىر مالكولم - ھاسلى - شەرەفخانى بەدلەسى وەسا بۇ دچن كو بازارىن لۇرستان - و كەرمنشان (كرمسين) و ئەردەلان و دەفھەرا موڭرى (صەوجىلاق - مەباباد) و نىقا بەشى باشورى ئازربىجان ھەمى دەفھەرىن كوردانە و بارا بىر ژ خەلکى دەفھەرا - خۆى وسلاماس - و ئورميا - ماكۇل ئازربىجان ھەمى كوردن و ھۆزەكا كوردى يا مەزن ھەيە ل ناوجا تەھران دېيىزنى (بازوگى) و ھەروھسا ل دەفھەرا ھەمەدان ھۆزىن جۆزكان (جۆزقان) و ل مازندهران ھۆزا مودانلو و ل فارس (باشورى ئيرانى ھۆزىن شوانبكار (شىنكارە) (توما بوا : لەھ عن الاكراد ص ۸ ژ ل زىيەدرى بەرى ۴۸) .

و هندەك ئىلىن كوردان ل بلوشستان ھەنە و ھۆزەكا كورد ل سنجان يا بىسەر بازارى خاش ۋە ھەيە و ل ناوجە زابلى يا ب سەر بازارى سراوان كورد ھەنە و هندەك ژ وان بازارى شىستان دژىن و كوردان دەفھەرىن سنوريىن بلوشستان ژبەرى يى وان بۇون و ل سالا ۱۹۸۵ ز بىر

ژ ههزار خیزانی ههبوون . (سامی سعید الاحمد و رضا جواد الهاشمی – تاریخ الشرق الادنی القديم ص ۱۰ ، ژیده‌ری بهری ل ۴۸).

و ژ مهزنترین هوزین بلوشستان یین کورد نیلا برا خوئی و بزمائی بلوش دبیزني براهوتی و لگور ئاما را پروفیسوري روسي ئاندروف ل سالا ۱۹۸۰ ز ژمارا وی هوزی نیزیکی نیف ملیون کەس دیتن و دوو سی یا وان ل ئالیی پاکستانی ژ بلوشستانی د ئاکنجی نه و نیزیکی (۳۰) ههزاری ل بلوشستان ئیرانی دمینت و ئه و نۆکه ل سه‌رمهزه‌بی سنی یې حنه‌هی نه و مردوخی کوردستانی دبیزه ژ وان هوزین بلوش دوو هوز هنه بنافی ماماسنی (ممسینی) و ل بلنداهین رۆزه‌لاتا بازاری کازهرون ل فارس (باشوری ئیرانی) دمینن و ناسناڤی (روسته‌می) ل سه‌ر وانه ژ نافی قاره‌مانی دیرۆکی روسته‌می زالی هاتیه ئه‌وی فه‌ردوسی دداستانا خوه یا شاهنامه‌دا ئانی زمان . (ژیده‌ری بهری ل ۸ ، منذر الموصلى – عرب و اکراد ص ۶۲-۵۹ - محسن محمد المستولی کرد العراق ص ۱۹ ژیده‌ری بهری ۴۹).

و هه‌روهسا هندهک کورد ل ئه‌فغانستان د ئاکنجی نه و مینورسکی گوتیه هنهک کورد ل ئه‌رمینیا (ده‌فه‌را ئیریقان) هنه و ل وان به‌شین دگه‌هنه چیایین ئه‌رارات و ل ده‌فه‌را زنگه زۆر و جوانشیر ل ناوچه ئه‌لیزابیت پول و هندهک کوردین کیم ل خوراسان (نافبه‌را رۆزه‌لاتا ئیرانی و باکوری ئه‌فغانستان)

و جاره‌کی کەنالی (med tv) پروف‌گرامه‌ک ل سه‌ر وان په‌خشکریه ل سالا ۲۰۰۲ ز و دیدار لگه‌ل هندهک مه‌زنین وان و ره‌وشه‌نبیرین وان گریدابوون و هندهک وینه ژ داب و نه‌ریتین وان و ژيانا وان دیارکربوو و هندهک کورد ل به‌شین باکوری ژ قه‌زوین (ئه‌مېرلو) و ل دۆرین شيراز ل خۆزستان کو فرالی ئیرانی نادر شاه نه‌چارکربوون کوچبه‌ربین بزۆر ل سالا (۱۷۳۶ - ۱۷۴۷ ز) (ده‌سته‌کا فه‌کوله‌ران – کرکوك ص ۱۰۲).

(و لدهمی سه‌رهدانا مه بؤ ئه‌رمینیا و بازاری ئیریقان و بسه‌ر دانه‌کی بؤ چیایی گارنی مه سه‌رهدانا دیرا گارنی کر و نوماره‌کا ل سه‌ر تابلويا پیناسينا دىرى وينى (تاوسى) و رۆزى مه دیت کو رۆز دنافبه‌را دوو تاوسا دا بولو و مه وینه‌کر و ل سه‌ر تابلوی نقيسى بولو ئه‌ف دىر به‌ری بولونا مه‌سیح په‌رستگه‌ها میترائیانیا بولو ئانکو ئه و جهه یې میترائیابوو و هه‌لبه‌ت کو ئیزدى پاشمايین میترائیانه و هه‌تا نۆکه زۆربه‌ی داب و نه‌ریت و په‌رستنا وان لسهر بنه‌مايین په‌رستنا میترائیانه وەکی پیرۆز دیتنا رۆزى و ئاگرى و رۆز پیروزترین چەفه‌نگه کو بەری خوه ددهنه رۆزى و دوعایا خوه دکەن ژبلی گۇریکرنا گای بؤ رۆزى ل په‌رستگه‌ها لالشى د رى و رەسمىن قەپاغى دا وەک نه‌ریتەکى سالانه ل چەزنا جەمايا ئیزدیان دئیتەکرن ل په‌رستگه‌ها لالش .

و هندهك ژ كوردان كۆچبهربوون ل دهمين بهري ژ دهفهريين جودا ژ كوردستانى بۇ بازىرەن ناف سوريا (دمشق - حماه - حمص - چيابىين ليوارين سوريا) و بۇ ئوردن و فلسگىن و مسر و سودان و يەمن باكورى ئەفرىقيا و كۆچبهريا وان ژبەر كو باپيرەن وان شەرقانىن فەرنجىا (صليبە) بۇون ل سەر دهمين زەنگىا و ئەيوبىان يان ژبەر كو فەرمانبەر و شەرقانىن دەولەتا ئۆسمانى بۇون يان هندهك ژبەر داخوازا زانستى و خواندى يان رەقىن ژبەر ئېرىشا و نە ھامەتىيان . (ژىددەرى بەرى د.احمد محمود ل ٥٠).

ئول د جفاکی کوردان دا

دیتنا کوردان بۇ دینى وەكى ھەمى مللەتىن دى نەخاسمه ئۆلا ئارى بىرىزىيا دىرۋىكا جىهانى و دئىيىتە زانىن كو رۆز و نىشانا وى ب ئاگرى دئىيىتە دىتن و ئەو ھىيمايى باوھرىيا ئۆلا ئارى يَا كەن و ئىدىيەمى (ئارى) ب سانسکريتى دئىيت (خوش باوھر يان يى پاك) دزفرە بۇ پەيپا (ئار ٢٥) ئانکو ئاگر بكوردى ((وەكى ديار ھەتا نۆكە زۆر بەي داب و نەرىت و پەرسن و ئۆلدارىيما ل سەر دەمى ئاريان دھاتە پېرا بۇون دناڭ ئۆلا ئىزدىيان دئىيىتە پەيرەوکرن ھەر ژ پېروزىيما رۆزى و بنافى (شىشمس) و خودانى رۆزى و رۇناھىي خودى يە دباوھرىيما ئىزدىيان داو ھەروھسا ئاگرىي پېرۋەز پى سۇند دخۇن نەك بتنى ئىزدى بەلكى زۆربەي كوردىن بسلمان ژى ب ئاگرى سۇند دخۇن وەك پېرۋەز كە واتە ئەفە ژ باب و باپىرىن وان ھاتىيە كو بەرى ھاتىنا پەرتوكان و ئۆلىن ئەسمانى ب ھەزارىن سالان ئەو ژى ئارى بۇون ل سەر ئۆلا رۆز پەرىسىي و ئاگر پەرىسىي و بەرى زايىنى ب ھەزارىن سالان و ھەتا نەمايە د ناڭ باوھرىيما واندا سەرەردى چوونا وان ژ سەر ئەقى ئۆلى و بويىنە بسلمان و ھەلبەت ھەكە ھندەك د بىزىن ئەق باوھرىيما ژ ئۆلا زەرەدەشتى ھاتىيە نە راستە چىنلىكى زەرادەشتى ھەر ل سەر ئۆلا مىترئيان و ئارىيما ھاتىيە ئاڭاکىن كو ئىزدىياتى يَا بەرى بۇ دگەل ھندەك جوداھيان دناڭبەرا زەرەدەشتى و ئىزدىياتى دى ديار كەين د بابەتى زەرەدەشتى دا چىنلىكى ھندەك وەسا بۇ دچن كو ئىزدى و زەرەدەشتى ئىكىن و دبىتە تەقلەھە قى و ئەو ژى وەسا نىنە چىنلىكى زەرەدەشتى ئۆلا خوه لسەر ئىزدىياتى ئاڭاکىيە و دوو خوداوندى پەيرەوکرىيە و ئەمۇ لپى وى نەچىت كرىنە ئەھرىمەن پەرىس .

- ھندەك دەھقۇكىن زەمانە ئانى :

زۆر ناڭ و دەھقۇك ب درىزىيما دىرۋىكا كوردان و فارسان ھاتىيە گوتىن و گەھۈرىن ب سەر دا ھاتىيە لگۇر دەمى و دەستەلەلاتى و زۆر ژ وان ھاتىيە لادان و گەھۈرىن و زىدەكىن لگۇر دەنگى وان دناڭ مللەتاندا و تەقلەھە قىيە كەزىن كەفتىيە دناڭ وان ئىدىيەم و دەھقۇكاندا وەكى بۇ نەمۇنە ناڭ (كىسرى) وەكى دئىيىتە زانىن ئەو ناسنافى پاشايىن عەجمەمایە وەكى لسەر ناڭ پاشايىن يەممەن و ئەلەنەجاش بۇ پاشايى حەبىشە و (قەيسەر) بۇ ناسنافى پاشايىن رمى .

و د بنياتدا ناڭ (كىسرا) ب گوتىن عەرەبى يە بۇ پەيپا (خەسرو) و ئەق پەيپە بۇ ناڭ (كەى خىسرەوى) دزفرىت (كى - ئىخسار) و وەسا دياردە كو ئەو ناڭ پاشايى مىدى (كەيكسارس) ھاتىيە ئەمۇ مللەتىن رۆزئاڭايى ئاسىيا ژ دەستى ئاشوريان رزگاركى ل سالا (٦٢ زايىنى) .

و دئیته گوتن عهجهمین ئەخمينى دا خبار بويىنه ب روشهنبىرييا مرۆقىن خوه يىن دراوسى كو ميدى بۇون و ژ شارستانىيەتا وان زۆر وەرگرىتنە و ژ وان ژى ئەف نافى مە گوتى كو يى هاتن ناسىن و مەبەستا مە ناقدارلىرىن پاشايىن دەولەتا ساسانيان كىسرا (خەسرۆ) يى ئىكى د نافبەرا ٥٣١ - ٥٧٩ حوكمرانى كريه ، و دگەل بۇرىنى دەمى بوه ناسنافى پاشايىن عەجەمان يىن ساسانى .

و ژ لايى دېقە پەيقا (كەى) د زمانىي ئاريانى يى كەفنداد و بتايپەت يىن ئافىستا و سانسکريتى رامانا (پاشا) ددەت و هەكە ئەم بەرچاۋ وەرگرىن گھورىنا جەيىن پېتىن (س) و (ش) و ھندەك شرۇقەكىنى دەقۇكىن عەجەمى وەكى نافى (شاھبور) يى فارس و دەندەك زىيەدرىن عەرەبى دا ھاتىھ وەك (سابوور) و وەسا پەيقا (خەسرۆ) ژ دوو پەيغان پېكھاتىيە ئەو ژى (خاش) ئىنکو دلخوش - بکەيف- روناك) لگۇر زاراھى و پەيقا (رو - RO) كورتكىرييا پەيقا (روز - ROJ) ئانکو رۆزا بىرېقەدار ، يان رۆز و بکورتى پەيقا (كەپخەسرۆ) ھەكە نافبە يان ھەۋالنافبە ئانکو رۆزا رۇناك يان پاشايىن بەختەودر . و شاهين مكارايوس ئەو چەندە گۆتىھ د پەرتوكا خوه يا بناھى (تاریخ ایران القديم) دا . (طە باقر و آخرون - تاریخ ایران القديم ص ٤٠ ، شاهين مكارايوس تاریخ ایران ص ٢٠).

- ھندەك چەھەنگىن متولوجى ل كوردستانى و فارسا كەفن :

يەك / مىثرا (MITHRAS) يان دبىئىنى (مىپرو) و پەيقا (مىپرا) ئانکو گرېبەست يان پەيمان . و ئەو خوداوهندەكى ئارى بنياتە و ماغان د پارىزىت دگەل ياسايى و ل سەرھىزىن شەرى زال دبە كو خوداوهندىن يان مرۆڤ و ھەروەسا خوداوهندى رۇناھىيى يى ئارى يى كەفنه . د ئىتە ناسىن وەك شەرقانەكى بھىز و مەزىھ و پارىزەر راستىيە و دادقانى گيانا يە پشتى مرنى و ھاتىھ بەرچەستەكىن دخوداوهندى رۆزى دا و زەردەشتىا نافى وي كرنە (ئەھورا مزدا) خوداوهندى چاكىي و ئۆلا ميترا ل ئاسيا و رۆز ھەلاتى ھەتا ھندى ل رۆزئافا و ھەتا ھەلاتى نافبەرا ھەر دوو رووباران و ئاسيا بچۈوك و گەھشەتە رۆما سالا (٦٠ ز) و ل چەرخى دووئى يى زايىنى ل شانشىنا رۆمانى بەلاقەبۇو ھەتا گەھشەتە بريتانيا .

و پەيوەندىيىا پەرسىتىن رۆزى دنافبەرا رۆزئافا ئاسيا دا (كوردستان فارس) و ئايىنى رۆز پەرسىتى ل مسرا فەرعونى وەكى ديار (رع) (رع) ئەو بۇو خوداوهندى رۆزى لجمە ميسرىن كەفن و د باوهرييَا واندا چەستى فيرعونى نە يى راستىھ بەلكى خوداوهندە و دەمى د مەرىت دچىتە ئەسمانا دا دگەل بابى خوه (رۆز) يە ك بگەرە كو خوداوهند (رەع) و ھەكە ئەم بزانىن پيتا (ع) د زمانى كوردى دا نىنە بەلكى دئىتە گھۇرىن دگەل پيتا (واو) بۇ

شیوی (وو - ۵) و د به کو (ره / روع) یا میسری هر وکی (رف) یا ئاری یه و خوداوهندی رۆزی یی میسری (روع) هر وکی خوداوهندی ئاری یی کەن د میژوویی دا .

(طلعت مراد بدر - میپولوجیا الکون المولھھ ص ۸۰ ژیدھری بھری د.احمد محمود ل ۷۳)

دwoo / یەزدان : د بیئنی (ئەزدان) و (ئەزدا) و ئەو ئىك ژ نافىن خودى یه د باوهرييا ئارياندا ئانکو (ئافرينەر - خالق) و د ئولا ئىزدىادا سەبەقەك ھەيە دبىزە (سولتان ئىزدى بخوه پەدشايه - ھەزار و ئىك ناف لخوه دانايىه و نافى مەزن ھەر خودايىه . (ژ قەولى پەدشاىي ژ پەرتوكا ئيزديياتىي).

سى / ئەھورامزدا : ژ سى پەيچان پىك ھاتىيە (ھو - را - مزدا) و راما نا وي (ئەزم ئافرينەر - و خولقىتەر) ئانکو ئافرينەری ھەبوونى و ھەروھسا رامنا ئەھورا دئىت وەك پەخشىنەر و (مەزدا) ئانکو (قارەمان) و خودادوهند ھۆر (سۆر = خۆر) نافى خوداوهندى چاھى رۆزى و ئەوى دھاته پەرستن د شانشينا مىتاني يا حۆرى دا ، پەيكەری خوداوهندى ئەھورامزدا وکى ويىنى بالندى سەکەر و ھەر دوو چەنگىن خوه بەلافەكرينى و ل نىقا ھەر دوو چەنگا بازنهكى خر ھەيە ھەر وکى نىشانا رۆزى بىدەت و لشونا سەری بالندەي و سىنگى وي ويىنى بەشى سەری يى مروقەكى راودستيای ب شىوهكى پەرستنى بکەت و ددهستى وي يى چەپى دا بازنهكى خر ھەيە و ئەف ويىنه ل سەر زۆربەيى پەيكەری بىستون (بىستون) ھاتىيە نكراىن و ب سەر ژمارەيەكى پەيكەرەن پايتەختى كەفنى فارسان پرسۇپوليس نن دينكرد DINKARD يان دنكارت DAKART چەرخى نەھى يى زايىنى وەكى ئۆلەكى دىرى مەسىھىي و بوسلىمانىي و ئەو ژى دويىزە دانبۇو ژ ئۆلېن ئاريانى يىن كەن و بتايىبەتى ئەزدائى - زەرادەشتى و ھنەدەكىن شرۇقەكارىن ئۆلا زەرادەشتى دگوتنى (دىنى خىرى) و ئەو ب ژىدھرەن پەھلهۇي دئىتە ناسىن و ديارتىرىن ئىك ژ وان دوو پەرتوكىن يا ئىكى دبىزنى (بەندەهاشىن) يان (زىندا جاهىيە) و لدۇر بنياتى گەردونى شرۇقەدكە و يا دووئى دگوتنى (دنكارت) ھنەدەك پىزانىن بۇون لدۇر كارىگەرەن ئۆلى . (محمد العربي: الديانات المقرضة ص ۲۱۵ - ۲۱۶ ، نورى اسماعيل : الديانة الزرادشتية).

چار / دەيوا DAIVA : د باوهرييا زەرادەشتىي دا خوداوهندى ليبا و دەرەوايە و وکى ئىبليس (ش) د ئۆلېن ئەسمانى دا (جوھو - فله - موسىمان) دا .

پىنج / نەھريمەن (ئەھoramەن) ئەو مەزنى (شەيتانايىه) ئانکو يى بەھىز و خراب و مانە ويىن ئيرانى دگوتنى (ئاز - J) د باوهرييا زەرادەشتى دا برىكارى (شەيتانى) دەيوا يە .

شەش / زوروان ZORVAN ، دبىزنى زۆرغان ZURVAN : و ئەو خوداوهندى خىرى و رۇناھىيى يە و دويىدا ئەھورامزدا و ئەھريمەن ھەفگىتن و بۇونە پىكەتەكى خوداوهندى يى

ئىك ژىدەر و يەكبۇون و چو جوداھى د ناڤدا نىنە و خوداوهند زۆرڤان دواينى دەرباس دكە و زۆرڤانى پشتى زەرادەشتىي دياربۇويە دكەفنه رکمانى دگەل دا .
ھەفت / ھورمۇزد : ئەو كورى زۆرڤانى يە وەكى خوداوهندادىئىتە ناسىن .

ھەشت / مۇغ (MOGI) : د پەرتوكىن عەرەبى دا وەكى (مەجوس) ھاتىيە و ئەو شىۋە يَا يۈنانى يە (MAGOS) يۈنايىنا دگوتە ئۆلدارىن زەرادەشتى دەمى كەفتىنە وەلاتى فارسان ب سەرەتكەنەنەرى مەكدونى و پەيقا (ماغۇس) ئانکو مەزن و بەھەممەند ژېھر زىرەكىيا وان د سەحرايى دا و ھىرۋەدۇتى مۇغ دكىن ھۆزەكا مىدى و دگوتىنە وان كەسىن خزمەتا باودريما زوراوانىي دكىن . (ارنولد تويىنى : مختصر لدراسة لتارىخ ۱ / ۱۸۷ ، دياكونوف - ميدىا ص ۷۲ - ۳۶۸ - ۳۵۹ - ۳۵۸ - ۳۵۷ ، سامى سعید الاحمد ورضا جواد الهاشمى - تاریخ الشرق القديم ص ۱۰۹ - ۱۱۰ ، جعفر يرندر: المعتقدات الدينية لدى الشعوب ص ۱۱۹ - ۱۲۴ - ۱۳۱ ، احسان- الشاطر الاساطير الايرانية القديمة ص ۷۸ ، طلعت مراد بدر مىثولوجيا الكون، ص ۵۹ ، ژىدەرى بەرى د.احمد محمود ص ۷۵).

میترائی - یه‌زدانی ئه‌زدائیه دینکورد

ژیده‌رین دیرۆکی و بوجونین دیرۆکناسان و هسا بۆ دچن کو دیرۆکا کوردان و جقاکی کوردان پیکهاتەکی شارستانی يه ژ پیکهاتنا ئەتهنی کو لقین زاگرۆس و ئاریین مەزن بخوه دگرن و دیارتین ئەو لقه (گوتى - کاشۇ - لوللو - میتانى (حورى) مەنتايى - خولدىي (ئورارتۇ) میدى (مادى) و دەواھتا میتانى کارى ھەفسەنگىھەکى رۆشەنبىرى دنافبەرا وان ئىلا چىكەن و ئەو کارە بدوای ئانى و ئەو ھەفسەنگىھە وەکى پیکهاتى (ھەفگەرتنا مللەتىن میدى) دروستكىرييە . كەش و ھەوايى رامىيارى و ئابورى و رۆشەنبىرى ب تېكەلیا وان لقان د چىايىن زاگرۆس دا و دۆر وبەرین وى و مللەتى کورد ژ وان پیکهاتان پەيدابۇو .

و ژبەر کو باپيرىن کوردان دېنە سەر مللەتىن زاگرۆسى و ئارى فە و ئەو زالبوونا رۆشەنبىريا ئارى ل سەردەمى میتانيا و میدىا دا گومان نىنە کو ئەو بەرى ھنگى بسەر ئۆلا میترائى بوون و ئەو ژى وەکى ھەمى مللەتىن ئارى ل وى سەردەمى . و دیارە میترائىيەت بىر نىزىكى باودريما يەكتايى ل ھەزارى ئېكى بەرى زايىنى دەمى دیار بوون ب شىۋى (ئەزدائىي) و دگوتنى (دینکورد) ژبەر خودانەوەند (ئەزدان (يزدان - ئافرينه) و ئافىستا د پەرتوكا (دینکورد) دا دياركىريه بزمان و پىتىن پەھلەوى . (معن زىادە : الموسوعه العربيه الفلسفية ٢ / ٦٩٢ ، ژیده‌ری بەرئ ص ٧٥).

ئەو پەيوەندىيما موڭوم دنافبەرا (دینکورد و زەرادەشتىي) دا و دیارە دینکورد وەکى پەيمانا كەفن (العهد القديم) دياردبه دگەل لاهوتى دەشتا ئارىييانە و چىايىن کوردستانى . و مامۇستا مرشد اليوسف د پەرتوكا خود يەلکترۇنى (دوموزى) (تاوس مەلەك) دياركىريه کو سۆمەرييان ناھى دینکورد ل سەر ھندەك بونەوەرین نەمر و نەھاتن دىتن گۆتىيە و راما خوداوهند دده د سۆمەريي دا و د كوردىي دا راما ئەويىن دوارى ئۆلى دا كار دكە . (دياكونوف: میدىا ص ٣٠٦ - ٣١١، حسو ئەمريکو : حضارة آسيا الصغرى ص ٣٩ - ٤٨ ، نوري اسماعيل : الديانة الزرادشة ص ٢١ - ٢٣ - ٢٦ ، مرشد اليوسف: دوموزى (طاوس مەلەك) ص ٢٧ ، ژیده‌ری بەرئ ل ٧٦).

پەيضا دين (dihin- din) بکوردى دوو رامان ھەنە دىتنا ھەستەوەرى يە چاھى و دىتنا واتايى يە ھزرى و ئىدەمەمى (دینکورد) فەدگەره بۆ (دين كار) وەکى فريشته و سەرۆكى وان (ميركار) و سەرۆكى کارى د پەرسىتنا خودى دا بۆ ماۋى نۇت ھەزار سالان و ھەر وەکى پەيضا (كارا kara) ب واتايى خەلکى شەركەر دهات و (كار) ب كوردى ھەر كاره .

و وکی دیار په یفا کار ل دینکورد دا دئیت وک پیشمری باوریبا تاکی و پیشمری رهفتارین و شارستانیا وی تاکی و ئارمانج ژ هه بونا مرؤفان کارکرنە ژ بۇ ئافاکرنا گەردونى و کار دئیختە ناسین وک پەرسن و کار دئیت وک پەرسن ل دینکورد دا لەورا ل سەر ھەمی ئەندامىن جفاکى مىدى يى ئىكى فەرزبۇونا کارى باش و بەرھەم بکەن و ھەتا چىڭرى پادشاھى و سەركىرىدەن لەشكەرى و مەزىنە زەلامىن دەولەتى ژى دەپا کار بکەت بباشى و بەرھەم بىت و د دینکورد دا كۈكى ل ئافاکرنا كەساتىا مرؤفان دەكتە ژ لايى (خويەتى) و دەرەکى (مادى - رەفتارى) و ئەفە دياردبوو د باورىا (ھزرى باش و گۆتنا باش و کارى باش) دى بىيە مرۆڤى باش . ول گۇر زانىارييىن (دینکورد) عازىز ئەوه سەرۆكى ملىاکەتا و ئەھى سەركىشا وان كرييە دكارى پەرسندا خودى مەزن و ئەوه خودانى گەنجىنەن زانىارييەن و پەرسندا خودانى پەيامى يە . و ئەفە وى چەندى د گەھينە كو لجهنى مەلەك جبراينىل د دىنى ئىسلامى دا دگرە . و بونەودر و پەيدابۇون ل گۇر زانىارييىن دینکورد ژ ئەنjamى ھەقگرتنا چار ئەلەمەنتىن وکى (ئاخ و ئاۋ و باى و ئاگر) و بكارىگەرييا چار ھېزان ئەو ژى ھېزا رۆزھەلاتىي و رۆزئاھايى و ھېزا باکور و باشور و بەرباس بۇون د چار قوناغاندا ئەو ژى قوناغا(بۇنى - تۈلازى و لاۋىنى و گەھشتىن و پىرەمېرى) و دېبىزنه ئەفي بازنى مامەند دى لا و ئەو بازنهكى گرتىيە و تىدا خاچەكى ھەر چار لا وک يەكىن ((ئەفە ھەتا نە د باورىيا ئۆلا ئىزدىيان دا ھەيە و دئىتە پەيرەوکىن د ھەمى رەفتار و رەوشت و پەرسندا ئىزدىيان و د باورىيا واندا وەسا دياردبه كو پەرتوك و رىنمايىن (دینکورد) ئەوه پەرتوكا ئۆلا ئىزدىيان ياكەن و ژ وى پەرتوكى ئافىستا و ھەمى پەرتوكىن پشتى ھنگى ھاتىن تەقلەھەفي پەيداگرييە و وەكەھەفي دناقبەرا ئۆلان دا چىكىريە دگەل شىواندىن و لادان و زىدەكىندا ھندەك باورىن دى ل سەر ئەفي ئۆلى لى ھەر دىارە كەقنتىن و رەوشەنبىزىن ئۆل بەرى زايىنى ب ھەزارىن سالان مرۆفاتىي و بتايىبەت ئاريان و مىترائيان پەيرەوکرييە و ھەر ل ئەفي سەرددەمى د ناڭ جەڙن و ئاين و رى و رەسمىن ئىزدىيان دئىتە پەيرەوکىن و (ماندا) ژ ناھىن خودى يە د پەرتوكا (دینکورد) دا و ھەر ھەمان پەيضا (مەندە) كو ھندەك ناھىن كوردى يىن ليكداي تىد د ئىت ل جەم كوردىن ئىزدى بتايىبەت . ناھى كچا پاشايى مىدى ئەستىياك كو دەيىكا پاشايى ئەخمينى كورش دووئى بۇو ناھى وى مانداندا بۇو ئانكى درىارىا خوادوھەند ماند . و ناھى چەند ھاتە گەورىن پشتى ھنگى بو (مەندە) وەكى شىوازى شىخو كۆز شيخ ھاتىيە و مستو كۆز مەستفى ھاتىيە . و بۇ زانىن خاسەكى ئىزدىيا ھەيە دناف بابچاگىن ئىزدى نە دېبىزنى (شيخ مەند) كو كورى شىخ فخرالدینە ژ بىنەملا شەمسانى يە خودانى مارىيە مەريدىن وى مارا دگرن و گۆشتى وان

دخون و بوان نافه ددت و خودانى هۆزا هەویریا يە کو نافى وان ژى ژ هۆرى - خۆرى - رۆزى ھاتىه و ژ مللەتىن خۆرى نە کو شانشىنا مىتانىيان ژ وان پىكدهات و ل سەر دەمى وان شانشىنا خورىان و شارستانىيەتا وان ھەبۇو ل گۆر ژىدەرىن مىزۇوی وەکى پەرتوكا (شارستانىيەتى خورىيەكان) يَا گىرنوت ۋېلەيم ژ وەرگىرانا ئارام جەلال ھەماوەندى . و ئەز ب دور نا بىنم پەيوەندى د نافبەرا (مەندۇ) و شىخ مەند و ھورىان و ھەويەياندا ھەبىت کو ھەمى ژ بىنەملا شەمسانىيائىن .

و ژ نافىن خودى د پەرتوكا دىنكورد د (ئەزدا) ئانکو ئافريئەر يى ئەز ئافراندى يە و خودا برامانا يى خوه ئافراندى و كەسى ئەو نە ئافرانە وا دىارە د باوھىيە دىنى مەندائى زانا (بنتوس) ل نافه راستا ئىراقى پەيوەندى د ئافا كرنا گرى يىن فەلسەفى و رۆشەنبىرى د باوھىيە دىنكورد و يىن وەکى باوھىيە ئاريانى و د پەرتوكا سابىئا دا ھاتىه نافى حەران كۆته (ئانکو حەرانا ژىرى) و ئەو ھاتبوون دۆرىن بەسرايى ژ بازىرى حەرانى و ژ وان چىايىن مادى و دور و بەران و ل ور كانىن كەرم ل زفستانى و دسار ل ھافىنى دەركربوون و نا ئىتە ژېرىكىن كو (حaran) حاران د كەفيتە ژىر دەستەلاتا ھورىان دا (مىتانى) بەلكى نافى وان ژ نافى ھورىان ھاتىه . (حسو ئەمريكو : حضارە اسيا الحضرى مخطوط ص ٢٨ - ٤٠ ، محمد عبدالحميد : الديانة الايزيدية ص ٢٦، ژىدەرى بەرى ص ٧٨) .

و شەر لگۆر فەلسەفە ئەزدائىان ئەوا دىن كورد ب سەر فە پشکەكە ژ پىكھاتا خوھىتىا مروقى و نە ژ دەرفەي وى ھاتىه ژبەر ئەفى چەندى ھەبۇونا بونەوەركى بنا فى (شەيتان) نىنە يان ئىبلىس د باوھىيە ئەزدائىان دا و (طاوس ملک) دئۇلا ئەزدائى دا جەن تايىھەتنى بلندى خوه ھەيە لجەم خودى مەزن وەکو سەرۋىكى ملىاکەتا ((ئەفە نۆكە ژى باوھىي ئىزدىا و پەيرەودكەن و جارنا وى بلند دكەت نىزىكى پلا خوداتىي)) و گەورىن ل سەر ئەفى باوھىي دا ھات دەمى زەرادەشتى جودا بۇوى ژ ئەزداتىي ژبەر كو زەرادەشتى باوھى ب ھەبۇونا خوداوندەكى بنا فى ئەھوارمەز دا و رکابەرى وى ئەھرىمەنە ھەبۇو وەکو نونەرى شهرى و خرابكارىي و ئەفە لادانە و نەيا بەر ئاقله د باوھىي ئەزداتىا دا (ئىزدىا) دا چىكى ژ باوھىي ئىكتايى بۇ ئىك خوداوند ھاتە گەورىن ژ لايى زەرادەشتى فە بۇ دوو خوداوندا وەکى ل سەرى دياربۇوى ((لقى دەرى ديار دبە كو ئەزدائى ھەر ئىزدى بۇون بەلى نە ب شىۋى نەو ئەم دېيىن و نەو ژى باوھىي ئىزدىا ب ئىك خودايى دھىت و دېيىن خىر و شەر ژ درگەھى خودى د ئىت و دېيىن پەلكى دارى ژ دارى نا وەرىت بى فرووارا خودى مەزن . لەوما زەرادەشت كو ئىكەم كەسبۇو خوه كرييە پىخەمبەر ژ ناف ئىزدىياتىي ۋارى بۇويە و ئۇلا زەرادەشتى چىكىيە ئانکو ئىزدى ژ وان كەفتەن بەلكى ل سەر ئۇلا وان و لگەل ھندەك

گهورينان خوه و فهلسهفا خوه ئاقا كرييە و ئىزدى ژ وي دەمى و هەتا نهو كرينه (ئەھريمن) پەريس و ئەقان ئۆلىن دى وەكى ئىسلامى و مەسيحىتى هەر ژ وان پىزانىنان وەرگرتىنە و ئىزدى كرينه (ش) پەريس و ئەۋۇز بىنە و نىنە و (شەيتان) د ھزر و فهلسهفا ئىزدىياندا نىنە و تاوسى ملک ژ وي يى جودايە كو سەرۋىكى ملياكەتا يە و يى ساغە و خودانى خىر و كەرەمەتى يە.

لى تشتى بالكىش ئەوه كو ھندەك برايىن كورد دېيىن زەرادەشتى و ئىزدى هەر ئىكىن؟! نە خىر نە ئىكىن و ئىزدىياتى بەرى ھەزارىن سالان بەرى زەرادەشتى بۇو يە وەكى ئەز دېينم زەرادەشتى زيان گەھانديه ئىزدىياتى كو ئەو كرينه (ئەھريمن) پەريس و ئەۋىن ل پى فهلسهفا وي چۈوين ئانكى باوەرى ب دوو خوداوندا (ئەھورامزا - ئەھريمەن) ئىنايى بۇونە زەرادەشتى و ئەۋىن باوەرى پى نە ئىنايى مانە ئىزدى و هەتا نهو ل سەر باوەريا خودنە سەرەتايى گەلهك گهورينىن كىم و زىدەيا ل سەر دا ھاتى ل سەر دەمى ھاتنا شىخادى و چىكىرنا سىستەمى چىنایەتى ئانكى (شىخ و پىر و مرید) كول وي سەرەتمى ب دىتنا مە رىزگارىرنا ئىزدىا بۇو ژ حەليانى دناف وان ھەمى فەرمان و جىنوسايدىن ل سەرەن وان دھاتن و ژ ناھىن ب بەھانىن بى بنەما و بزۇرى ئۆلا وان د گەورىن و دىل كرن و كرىن و فرۇتن ب وان دكىن وەكى نهو ل سەر دەستى تىرۋەرستىن داعش ھاتىيە كرن ل شىنگالى و فەرمانىن مىرى كۈرە كو بىدەھان ھەزار ئىزدى دىلكرن وبرن ھەروەسا فەرمانا فريق پاشا لسەر ئىزدىيان و فەرمانا سەرەتمى مير جەعفەرى داسنى و بىرنا ب دەھان ھەزارا بۇ دەفەرا تكريت و هەتا ئەقان سالىن داوى بگۈتنى پىرە میران كو لە سەفەرا ماستان بۇ بەر پەرسىتكەها لالشى وان ژى ماستى خوه د ئانىن بەر پەرسىتكەها لالش وەكى رەۋشتەكى ئىزدىياتى)).

و لدۇر ئەقان ھازان دوو بۇچۇون دئىتە دگوتىن :

* **بۇچۇونا ئىكىن :** كوردان خوه نەدكىرە مەسىحى بەرى ئىسلامى سەرەتايى نىزىكىيا وان ژ دەولەتا بىزەنتى ژ رۆزئاڭا قە و نىزىكىيا وان ل باكور دگەل ئەرمەن و جورجىايىن مەسىحى و ل چەندىن چەرخان ل بەرى ئىسلامى و لناڭ ئىسلامى بارا بىر ژېھر ئەوان ددىت د باوەريا فەلا دا يَا كو سەر (باب و كور و گىانى قودسى) دېبەرييەك ھەبۇو دگەل باوەريا وان يَا ئىكتايى ئەوا رەھىن وي د باوەريا ئەزداتىدا و باوەرا دىنكىردى.

* **بۇچۇونا دووئى :** دانە پالا پەرسىتنا (شەيتانى) ئەو ب ئىزدىيانقە ھاتىيە نوساندىن ((ژېھر كو ئۆلا ئىزدىيان وەكى ئەم دېينىن ھندەك باوەرييەن زەرادەشتى د ناڭدا ھەنە ژېلى ھندەك باوەرييەن بىلەمان و وەمىسىحىا ژى لى وەكى ھاتىيە دىاركىن ئەزداتى ئانكى ئىزدى بەرى زەرادەشتى و ئىسلامى و وەمىسىحىا ھەبۇون و بىر و باوەرييەن وان فەلسەفە و پەرسىتنا

وان يا دياره لهورا ئەم دكارن بىزىن ئەو دينىن پشتى وان هاتىن ژ بۇ خوه ئەو فەلسەفە بكارئائىيە و كرينه د ناڭ ئۆلا خوه دا و بۇ خوه دياردكىن نەك بەرۋاقازى، و زۇربەي ھەرە زۇر ھەكە نە بىزىن ھەمى فەلسەفا ئەزدائىان ھەر ئەوه يا نۆكە ئىزدى پەيرەودكىن لى مخابن نزانىم بۇچى زۇربەي ديرۋەكتاسان ئېكسەر نا بىزىن كوبىر و باوەرىن فەلسەفا ئاريان و سۈمىھەرىييان - مىتاريان - خورىييان - خولد يىيان - لولوبىييان و ھەتا د گەھيتە مىلديان ھەر ھەمى فەلسەفا ئىزدىيانە.

ههکه ئەم لجهنی هەر چار پارچىن كوردىستانى و ئۆرۈپا بگەرينى دى شۇنوار و نىشانىن ئىزدىيان رى و رەسمىن كو نۇكە زى دئىتە پەيرەوگرن د ناڭ ئىزدىياندا لى ھەكە ئازادى و ديموكراتى و مافى مەرۋەقى بدرۇستى بىنە پەيرەوگرن و ئازادىا ھەمى ئۆلان بىتە پەيرەوگرن و توندرەويى و خود سەپاندىن نە مىين و نېيىسىر و دىرۋەكتەس ب ئازادى بىنۋىسىن دى دىيار بىت كو ئىزدىياتى كەفتىرىن دىنە و ئەف دىنەن دى ھەمى ل سەر ئۆل و باودرى و فەلسەفا وان ھاتىنە ئاڭا كرن و ئەو ھاتىنە لادان و فەرمان ل سەر راڭرىنە ب بەھانىن جۇرا و جۇر و ژ ناڭ بىرىنە و ھەتا نە د بەردەوامن و لەوما ئىزدى ماينە كىمە دىن و پرت و بەلاقلى جىھانى و ھەتا نە ھەفگەرنەك نە چىپۇويە و سەركەرداشىھەك نەبووويە وان بىكەن ئىكەن و بپارىزنى و دىرۋەكا وان يا دىرىن و كەفتىرىن باودرى و ناسىينا خودى بى پەيامبەر و ئىكسەر و وەك پاڭىزلىرىن باودرى و ھەتا نەھۆ يى گەرتىيە و ژ ترسا رازى نا بىت ئىك ژ ئۆلەكا دى بىتە د ناڭ ئىزدىياتىي دا و ماينە خونەكا پاك و زەلال.

بنه مايین ئېكتايى د ناڭ ئەزدائىي دا هەر ئەون مانە د ناڭ ئېزدياتى دا وەكى تىگەھى يەكتايى خودى و عزازىل (طاووس ملک) سەرۋىكى ملياکەتا يە و ئەوين كار دكەن ژ بۇ پەرسىندا خودى مەزن لگۇر تىگەھى پەرسىندا وكارى و ئەو كەسايەتىيەگا مەزن و پيرۋىز و دئىتە پەرسىن و ژبەر ئەقىچەندى ئېزدى تورە دېن دەمى ئېك بى رېزىي ل وى دكەت و تۈرە دېن دەمى ئېك بناقى (شەپتەن) گازى دكەتى يان كارىن خراب ددەتە پال وى و دې شەرى وى بىكەن ئەوى بخراپى ناھى وى دئىتە ھەتا وى رادى خەلکى وەسا باودىرىيە كو ئېزدى (شەپتەن) د پەريىسن ب نەزانى و ژ كەربا وان ، ب راستى جوداھى ھەيە د ناقيەرا پيرۋىز دىتنى و پەرسىن ژ لاپى پەرسىندا قە كو بىلەن پىخەمبەر ئەن خۇ و مەلەك جېرائىل و كەعب (بەرى پەش) ل دەف وان د پيرۋىزنى لى نە ب واتا كو ئەو وان د پەريىسن بەلى دەھمان دەمدا بىلەن راپى ئېك ئېرلى يان بىرېزىي ل پىخەمبەر ئەن وان يان جېرائىل يان كەعبى بىكەت و ئېكسەر دى بەرەقانىي ژ وان كەت و هەروەسا خومەينى رېبەر ئەن د ئېسلاەمى ل ئەرانى فەرمانەك دەر ئېخست خونا ئېقىسىر ئىسلامان داشدى ھندى د ژاند ئەوي د

په رتوکا خوه یا بنافی (آیات شیطانیة) هندهک رستین خراب و هه تکبهر لدؤر (محمد) پیخه مبه ری و هندهک ڙنیں وی کربوو و هندهک هه فالیت وی ڙی کربوو و وہسا سه ربارت ئیزدیان و عه زازیل و نہو هاتیه د ناف نؤلین د بیژنی ئہ سمانی دا ودکو (جو هوا – مه سیحی – بوسلمانا) ڙبھر هندهک ئه گھرین رامیاری کو د بیژن نہوی فهرمانا خودی په یرونه کرن دھمی په رستن بُو ئادھمی نه کری ڙبھر وی هه ڙزی نه فرهتی بُوو و ناف لی کرنه (ش) جارنا ئیبلیس جارنا ((لی ج په یوندی دنافا تاووس مه لهک و عزازیل ده نینه، چونکه هه ر ڙ دھمی خودی هه فت ملياکھت ئافراندین نافی ئیکی کرہ تاووس مه لهک و کرہ سه روکی ملياکھتا و دھیتھ ناسین کو یه کھمین ملياکھتی ئیمان ب خودی تاک و تمھنی کری!)).

کورد و زهرا دهشتی

و گى دياربوروی کو زهرا دهشتی ژ گھورين و دەركەفتەن ژ ناف باوەريا ئانکو (ئىزدیان) و ديارە زۆربەی كوردان ل سەر وى ئۆلى بۇون ئانکو (ئىزدى) بۇون و ل دەمىنەتىنا ئىسلامى چىكى دېن ھەرەشا دەستەھەلاتا فارسيا بۇون کو وان زهرا دهشتى كربوو ئۆلا فەرمى ل سەر دەمى پاشايىن فارسى دارايى ئىكى سالىن (٤٨٠ - ٥٢٢) بەرى زايىنى و وەسا پەيرەوكربۇون کو ئەو ھزر و بىرا بكارە سەنگا فارسان بپارىزە بەرامبەر ھەبۇونا ئەزدائىي کو ئىزدى بۇون ئەوا بوى ھزر و باوەريا بەربەلاف ل دەمى ھەقگەرتىنا ھۆزىن مىدیا.

و دەمى ئەم بەرى خوه دەھىنە سەر دەمى ئەخمينى يى ئىكى و ھەولىن ھندەك ميديان ژ بۇ رزگار بۇونى ژ رەوتا فارسى و ئافاكرنا دەولەتا مىدى دياردبە کو سەرگەر دىن فارسان ل سەر ئۆلا زهرا دهشتى بۇون و ل بەرامبەر موغان کو ئۆلدارىن مىديا بۇون ژبەر ئەو بۇون بۇ مايىن ھزر و باوەريا ميديان و وەسا دياردبە کو زەلامىن ئايىنى يىن موغان يىن مىدى بۇون و ئەو زانا و ئۆلدارىن باوەريا ئىزدائىا بۇون و ئىزدائى ھەر د كورتىا خوه دا د گەھىتە باوەري و ئۆلا مىترائيان يا كەن کو بەرى ئۆلىن ئەسمانى و زهرا دهشتى ھەمى مللەتى ئارى ل ھەمى جىهانى ل سەر باوەريا ميترا و رۆزى بۇون.

و زۆربەی شرۇفەكىدا داكوكىي ل سەر وى چەندى دەن کو زهرا دهشت (zorastres) يى ژ رەگەزى مىد بۇو ئانکو يى يەزدانى بۇو و ل ھەرىمما ئەتروپاتىن (atropatene) ئەزەربىجانا نەا و ئەو ژى ئىك ژ ھەرىمەن مىدى بۇو و نىزىكى دەريا ئورميا بۇو (Urmie) و نافى ھۆزا وى (ھەچتىسيان) بۇو و بابى وى جۇتىار بۇو ل ئورمەن و نافى وى ئورو شاسبا بۇو و نافى دىيَا وى ل ئافىستا (دوغىدەوا dughdhava) و ب پەھلهوی دەبە (دەغدۇ) و ھندەك دیرۋەكتەس د بىزىن زهرا دهشت ل سالىن (٦٦٠ - ٥٨٥) بەرى زايىنى بۇويە و ھندەك گوتىيە ژيانا وى د ماوى سالىن (٦٢٨ - ٥٥١) بەرى زايىنى بۇويە و د ژىدەركى دا ھاتىيە کو ئەو سالا (٥٧٠) بەرى زايىنى بۇويە و ھندەك دبىزىن ل سالا (١٠٠) بەرى زايىنى بۇويە و ھندەك فەكولەر دبىزىن زهرا دهشت ل سەر دەمى پاشايى ئەخمينى داراي ئىكى (داريوس) ل سالا (٥٢٢ - ٤٨٠) بەرى زايىنى بۇويە. (دىاكونوف : ميدىا ص ٥٧، جفرى بارندر : المعتقدات الدينية لدى الشعوب ص ١٢٣، هـ.ج ولز : معالم تاريخ الانسانيه ٧٢٠٠/٣، طه باقر واخرون : تاريخ ايران القديم ص ٦٠، معن زياده : الموسوعة الفلسفية العربية ٦٩٢ - ٦٩٤، نورى اسماعيل : الديانه الزرادشتيه ص ٩ ژ ىدەرى بەرى د.احمد محمود ل ٨٠).

په ياما زهرا دهشت ودك پيىدفى رزامهندى نه ودرگرت ل دهولهتا ميدىيا ژبهر كو ئەمەن و پەيماما
وي دەركەفتەن بۇو ژ بير و باوهريئن كەفن كۆئەزدائى بۇو ئانکو ئىزدىياتىا وي سەرددەمى بۇو
كۆ دىنى دھولەتى بۇو ھەروھسا ديندارىن (مۇغ) ل بەرامبەر راوهستيان و دژاتىا وي و
پەيماما وي دكىن و ودك گونەھى و ژبهر خوه ئاخفتن ل قەلەم ددان و وھسا دياردبە كو
دەستەھەلاتا ميدى ل گەل مۇغان ھەقراپۇو ل دېرى زهرا دهشت راوهستيان و ئەم بۇو زهرا دهشت
كۈچكەر بەره و روژھەلات (بەلەخ) كو دكەفە باکورى ئەفغانستان نەمۇ و ئەفە ئەم و رەفتارا
ھەمى مللەتان بەرامبەر پەيمابەرىن خوه بكار د ئانى هەر چەندە زهرا دهشت ئىكەم
پەيمابەرە خوه ئاشكرا كرى و و ئەم بۇو پشتى وي چەندىن پەيمابەرىن دى و پەرتوكىن
ئەسمانى دياربۇون و مرۆڤاتى دابەشكىرن ل سەر ھەفذىزى و فەرمانا و قىركىنا مللەتىن لېنى
وان نە چووين .

ول (بەلەخ) زهرا دهشتى سەركەفتەن ئانى ژ بۇ بير و باوهريئن خوه ژبهر خىزانى
دەستەھەلات باوهرى پى ئانى و ديارە ئەم خىزانە يا فارسيپۇو و زهرا دهشتى دەست ب
بەلاۋەبۇونى كر و فارسان ب دەرفەت زانى پى وي باوهرىي راكابەرييا هزر و بير و ئۆلا
ميدىان بکەن كۆئەزدائى بۇو ئانکو ئىزدىياتىا وي سەرددەمى بۇو و زهرا دهشتى كرن ئۆلا
دهولەتا خوه يا فەرمى پشتى زالبۇوين ل سەر دھولەتا ميدى و ديارە زۆربەي زەلامىن ئايىنى
يىن ميدى باوهريا خوه گھۆرىن دبۇونە زهرا دهشتى چ ژ ترسا يان بباوهرىي و ل سەر دەمى
ھىرۇدۇتى يۇنانىيان ھەميان وھسا د زانى كو ئۆلدارىن زهرا دهشتى (مۇغ) ژ مللەتىن ميدى
بۇون لگەل زانينا ناسنافى (مۇغ) د هاتنه گۇتن بۇ زەلامىن ئۆلى د جقاكىن ئاريانى يىن
كەفن و هەكە ل سەر دەمى كەفن يى ئەزدائى يان ل سەر دەمى نۇو يى زهرا دهشتى و
ھىرۇدۇت بخوه دگوت كو (مۇغ) چىنەكا ميدىيە ، زهرا دهشتى توشى شەكتەن ئەن دەمى
ئەسکەندەرى مەكەدۇنى ئىرېش ئىنایە سەر وەلاتى فارسان و پەرتوكىن وان سۇتن بەلى جاراكا
دى زهرا دهشتى ل سەرددەمى خىزانى ساسانى سالىن (٢٢٦ - ٦٥) ز گەشەك سەر ژ نو .

ھىرۇدۇت : تارىخ ھىرۇدۇت ص ٢٨ - ٢٥٠ ، ژىددەرى بەرى د.احمد محمود ل ٨١).

وەكى ديار ئۆلا ئەزدائى د پەرتوكا دينكورد دا وھسا باوه دكىن كو شەر ژ پىكھاتى
مرۆڤى بخوه يە بەلى زهرا دهشتى بەرۋەۋازى باوهرى ھەبۇو كوشەر كر ژ (ئەھريمەن) ئەۋى
برىكارى (شەيتانى) (ديوا) بەلى خوداوهندى خىرى (ئەھورامزدا) ئانکو گىيانى خىرى و
دباوهريا زهرا دهشتىيان دا ئەھريمەن خوداوهندى دەرەوا و سەردابنى و وھسا وەكەھەفيەك
دنافبەرا وي و (شەيتانى) دا ديار دبە و هەر كارەكى خىرى ژ بال ئەھورامزدا د ئىت و هەر
كارەكى شەرى و تىكىدانى ژ بال ئەھريمەن ۋە دئىت .

((هلهت د ئىزدىاتى دا نها و بەرى هاتنا زەرادەشتى باوھرى ب ئىك خوداي تاك و تەنیا
ھەيە و دېيىن خىر و شەر ژ با خودى ۋە دئىت و وەسا دىاردە زەرادەشتى ھەۋپىشقا بۇ
خودى چىدكەن و ئەوهى هاتنا زەرادەشتى و دىاركىنا دوانيا خوداوهندى (ئەھورامزدا -
ئەھريمەن) ئەوى پەيداکرييە، و ھەروەسا ئىكەم پەيامبەر بۇويە پشتى ابراھيم خەلیل و
پەرتوكا ئافىستا چىكىرييە و ئەو بۇ دەرى پەرتوكا و پەيامبەرىي ھاتە ۋەكىن و چەندىن
ئۆل و پەيامبەر ھاتن ھۆلى و ھەميان (شەيتانى) كرە مەرتال دەھستى خوه دا ژ بۇ دەلاتىا
ئۆللىن دى يىن كەفن و قەركىنا ھەمى وان فەرمانىيىن ب سەر ئۆللىن جىيىواز دا ھاتى ب
درىزىيا دىرۋىكا مرۇۋاھىتىي يا پېرى خوين و كوشتن و ڙنافېرن و ئۆل گەھۈرىن) . (ف . ح)

و پەرتوكا پېرۋزا زەرادەشتى ئافىستا يە (Avesta) ئەبستات و زەرادەشتىا رۇناھىيى ب
پېرۋز د زانىن و وەسا باوھردىكىن كو ژ ئەھورامزدا يە ژىدەرى وى رۇناھىيى يە و ژبەر وى
چەندى وھسا بۇ دچن كو پەرسىندا رۆزى ژبەر وى رۇناھىيى و ئەوان بەرى خوه ددا رۆزى د
نفييىن خوه دا و ئاگر كىنە نىشانە كا پېرۋز و مال بۇ چىكىن ژ بۇ پەرسىنى و دانا
قوربانىيان و ئەقى چەندى خەلک وھسا د سەردابىن كو دىگوتىن زەرادەشتى ئاگرى د پەرىسىن ،
((هلهت ھەمان پېرۋزى و پەرسىن ھەر ئەون يىن ئىزدى بەرى زەرادەشتى و پشتى وى و
ھەتا نەا پى رادبىن و ھەمى پەرتوك و پەرسىن واندا پەيرەو دكىن و زەرادەشتىي پىنج
نفييىن رۇزانە ھەنە و ئەو ژى ئەقە نە :
نفييىرا شەبەقى (كاھ ئەشن) .

نفييىرا سېى (كاھ ھاون) .

نفييىرا نىفرۇ (كاھ رەفتون) .

نفييىرا ئىفارى (كاھ ئەزىزىن) .

نفييىرا بشەف (كاھ عىوهسركىن) .

و بىنەمايىن زەرادەشتىي شەشن :

يەك بۇونا خودى .

باوھرى ب پەيامبەريا زەرەدەشت .

ھزرا باش - گۇتنا باش - كارى باش .

گىيان دەيىنە پشتى مەرنى .

ھەبۇونا خەلات و سزا .

رۇزا قىامەتى .

بەلى ئەو گۆتنىن لىسەر زەرادەشتىا دئىنە گوتۇن كۆئەوە ھەمەۋىزىنىي دەگەل ئەندامىن خىزانى خۇھ دەكەن ھەمى نەراسەن ھەندەك ئەۋىن خۇھ ب زانايىن ئىسلامى دەن ناسىرىن ب وانقە كرىنە دا كۆ خەلک خۇھ ژ وان دوور بىكە و باوھرىي ب وان نە ئىنە ، ئەوان تىكەلى لەگەل (مەزدەكىي) ئەوا ھەۋېشىكىيا مال و ژانان و زارۇكان دا دەكەت زەرادەشتى ژ ئەفى چەندى يَا دوورە ، و ئەو بخۇھ مەزدەكى ژ زەرادەشتىان فەقەتىا يە بۇ دەمەگى كورت و مەزدەك ل سەردىمە پاشايى ساسانى (قوباد) دىيار ببۇو و ھاتە كوشتن ل داوى يَا سالا (٥٢٨ ز) . (جيمس ھنرى بىرستىد : انتصار الحضارة ص ٢٤٨ - ٢٤٩، جفرى بارندر: المعتقدات الدينية لدى الشعوب ص ١١٦ ، جميل مدبك : موسوعه الاديان في العالم ص ٢٨٦ ، سليمان مظھر قصّة الديانات ص ٢٢٦ ، طه باقر و آخرون : تاريخ ایران القديم ص ١٤٠ ، محمد قبیس : شعوب و تقاليد ٢١ - ٢٠/١ ، سامي سعيد الاحمد و رضا الهاشمى: تاريخ الشرق الادنى القديم ص ١١٠ - ژىددەرى بەرى د.احمد محمود ل (٨٢).

کورد و ئىزدىياتى

دېيىزنه ئەقى ئۆلى (يەزديه ، ئيزيدىه ، يى زديه) و يا دروست ئىزدىه (aizdi) و ئۆلەكا ژەمى ئۆلان ئالۆزترە نە كو ژبەر ئەو يا وەسا يە بەلكى ژبەركو ھندەكە ژ ديرۆكا كوردان ئەو ديرۆكا ھاتىه تىكdan و ژنافېرن و لادان ژ ديرۆكى يان شىواندى و تەقلى ھەفکر يان دابراندن ژ راستىي و بچووڭكىرى و ئەفە ھندەكە ژ وان شالاۋىن دھاتنە كرن ل سەر ديرۆكا كوردان (كو ھەر ديرۆكا ئىزدىان) د و ئەو ھەمى فەرمانىيىن ب درېزىيا ديرۆكى ھاتىنە كرن لسەر ئۆلا ئىزدىان و دېنە (٧٤) فەرمان و يا شنگالى ل سالا (٢٠١٤) ز يادواي بۇو .

ول چەرخى نوو ھندەك فەكۈلەرین ئىزدى پىداچۇن و نفيسيين ئانىن ھۆلى و زۆر گۇتن و گەنگەشە ل سەر ھاتە كرن و پوختى وان دانوستانىنان كو ل سەر ئىزدىان ھاتى نفيسيين و لگۇر بوجۇنا روشەنبىرىيىن ئىزدىان ئەو باوھرىيەكا يەكتاي يە (توحىدىيە) رەھىي (مىترائى - ازداتى - دىنورد) پىغە د دىارن لى ھنەك باوھرىيىن زەرادەشتى و داخبارىيَا نىسرانى و نستورى ھاتىه د ناقدا و ھنەك يىن ئىسلامى ژى ژبەر باوھرىيىن سۆفيگەر عدى كورى مسافر و دېيىنى يى (ئەمەوى - ھەكارى - ئىزدى) ئەو ب كوردى رەسەن دزانىن ، و ئەو د ناڭ واندا دېزىيا و ئىزدى بۇونە مەريدىيىن وى بەلى پشتى مىرنا وى و ژبەر يەكىرىنى و باوھرىيَا رامىيارى و ل سەر داچۇونا دەمى مەريدىيىن وى جاراكا دى زەفرىنە سەر ئۆلا خوه يا بەرى .

ھاتنا شىخادى بۇ ناڭ ئىزدىان ((ئانکو لھاتنا شىخادى ھنەك باوھرىيىن نامۆكەفتىن د ناڭ ئۆلا ئىزدىاندا و ب دىتنا مەل وى سەرددەمى ئىزدى پىدەپى رىكخىستنەكا ئۆلى بۇون كو بىتەكىن د ناڭ ئىزدىاندا دا كو خوه لېھر فەرمان و قىرکىن بىگرن ژ دەستى وان ئۆلىن بەيىز كەفتى ل دەفەرا مىزوپۇتاميا لهوما ل سەر دەمى شىخ حەسەنى كورى برايى شىخادىي دووئى ئەف سىستەمى چىنایەتى ھاتە دانان وەك (شىخ و پىر و مەريدى) و ھەر ئىزدىيەك بوه خودان شىخ و پىر و مەرھبىي خوه كو ب ئەركى ئۆلى رادبوون و شىرهت و راسپارده و سەروھرىيَا مەريدىيىن خوه دىكىن و خىر و خىرات ژ وان وەرگىرن و بباوھرىيَا من ئەو خىرە ددانە يىن ھەزار و ژ بۇ پتەو كرنا بىر و باوھرىيَا ئىزدىان چىنگى ئەو ما بۇون ئۆلەكا كىم يا ژبەر فەرمانىيىن زۆر رېزگاربۇوين و ھەكە بەرى ئەف چىنایەتىيە نەبىت بەلكى بتنى پىر ھەبۇون و مەريدى و ئەف چىنیيىن شىخا ھەر ژ پىرانى بۇونىنە ، ژ بلى چىنا قەوالان كو ئەو ژى ھەر مەريدى ل ئەركى وان گۇتنە قەولان و سازكرنا (دەف و شەبابا) يە و گۇر ژىدەرىيەن ديرۆكى يىن بەرى (٦٠٠٠) سالى و ل سەرددەمى سۆمەرىييان و ھەبۇونا چىنا قەوالان و ئەركى وان ھەمان ئەركى قەوالىن نۆكە بۇون ل ھەلكەفتىيىن ئۆلى و لېدانا و گۇتنە دەف و شەبابان و قەولان و شىرهت و نەسىحەتا و رۆلى وان ل سەرددەمى سۆمەرىييان د پەرسىتكەها و دەرقەي

په رستگه‌ها و دگوتنی (کالا gala) و لجمه ئەکەدییان د گوتنی (کالو KALO) بۆ وان کەسین نۆلی یین قهول و شیره‌تین دینی و گوتنا ری و رسمیین هەلکەفتین نۆلی و ل سەر مريان و دهاتنه دابه‌شکرن ل سەر سى پلان:

۱- کالا (ماخ GALMAK) و بزماني سۆمەرى ئانکو ئۆلدارى مۆزىكى يى مەزن ژ بۆ گوتنا ئاوازىن خەمگىن و ئە و بلندترین پله کالۋىيە دېرستگەها دا.

۲- کالا GALA: د زمانى سۆمەرى دا ئانکو ئۆلدارى مۆزىك ژدن و پشتى کالا (ماك) دئىت، و ئەو ل سەر مريان مۆزىكى و دەھى دېيىن و ئاميرەكى سۆمەرى يى وەکى تەنبورى ھەبۇو د گوتنی (بالاك BALAK) و ھەروھسا ب پاڭز كرن و خزمەتا په رستگەها رادبوون ل سەردەمى دەولەتۆكىن سۆمەرى و بەرامبەر خزمەتا وان جىلگى و پىدەقى ددانە وان . (کۇفارا رۆز ژمارە ۳ سالا ۱۹۹۷ بىر كۆتارا صباح كنجى : الموسيقى في الديانة الايزيدية ، و ز - الموسيقى في العراق القديم : تاليف د.حجى رشيد ، اصدارات وزارة الثقافة بغداد ۱۹۸۸ ص ۷۶

و نىزىكىيا مەزن ھەيە د نافبەرا (کالو) يى سۆمەرى و قەوالىن ئىزدىياندا ھەيە چىكى قەوالىن ئىزدىيان ھەتا نە ب ھەمان ئەرك و پىرۇزىيەن خوه را دېن ئەۋىن ل سەر دەمى سۆمەريان (کالو) پى رادبوو وەکى گوتنا مۆزىكى ل سەر مريان (دەف و شەبابا) و وان ل سەردەمى سۆمەرييان بھايى كارى خوه وەردىگەن وەکى گەنم و جەھ و نان و كەل و پەلىن مريان ژ جىلگى و هەرىي و ژېلى وان تشتان لجمە ئىزدىيان شەرىنىي و پارا ژى دەدەنە وان قەوالىن ل سەر مريى وان قەولا و مۆزىكا دینى د بېيىن . (ھەمان ژىدەری بەرى ، ژ- رحلە إلى باب القديمه تاليف ايفلين كينك براندن ، اصدار دار الجليل دمشق ۱۹۹۵ ترجمە د.زهدى الداودى .

۳- کالا تور GALA TUR: ئەقە بۆ وي قەوالى بچووک دئىتە گوتەن لجمە سۆمەرييان ئەوي ژ نو خوه فىردىگەت بۆ كارى و ھەر ژ چىنا قەوالايە و مريىن و باب بۆ كورى وي پىشەي دەھيليت ((لى مخابن ژېھ بارو دۆخىن خراب و ھەزارىي و نە بوونا موجەيەكى باش بۆ ئەقە چىنا ھەستىيار د ناف ئىزىياندا ئەم دېيىن زۇربەزى زارۇكىن قەوالا رىيەن خوه نا ھېلىن و ل سەر كارى بابىن خوه نا مىين بەلكى كارەكى دى دەن كو ژيانا خوه برىقە بىن)). و ئىزدى وەکى سۆمەريا د ھەندەك رى و رەسمىيەن خوه دا ھەپشىكەن وەکى دەمى مەشىن سۆمەرييان د چوون بۆ گەھاندىن خوداوندان بۆ په رستگەھان و دەپشىكەن وەکى دەمى مەشىن ل گەل چوونا وان و چىكىرنا خوارنەكا تايىبەت و مەزن دەپشىكەن گوتنا قەولان ((ھەر وەکى نۆكە ئىزدى تاوسا (سنجهقا) دگىرەن ل گۈندان ب دەف و شەباب و قەھول و كومبۇونا خەلکى لېنى

وکی دیاردهکا بهربهلاف دناف نیزدیاندا و همه ل وی زیارتی دبن ئانکو ماج دکهن همر وکی سومه رییان (ژیده‌ری د. احمد محمود ص ۱۱۶) و هروهسا ری ور هسمین گرنگین ل سه‌ردەمی سومه رییان دهاتنه کرن و موزیکا دگەل دهاتنه گوتون دەمی ئافاهی نوو یی په‌رستگەها دهاته ئافاکرن یان نوژنکرنا په‌رستگەهان یی کەفن . (ژ. ب. ری ل ۷۸ ، ژ. الموسيقى في العراق القديمه مصدر سابق ص ۷۷ - ۴۴ - ۴۵) .

د دەفه‌کی مسمازیدا هاتیه ل سه‌ردەمی پاشا (کودیا) ئەوی ل وەلاتی سومه‌ر دەسته‌لاتی دکر ل سالا (۲۰۰۰ - ۲۱۰۰) بهری زاینی کو لدۇر موزیکا گوتتنی لدەمی ئافاکرنا په‌رستگەها بۇ خوداوهند ننجر مۇن ل لىكش و کودیا دیاری ددانه وان خوداوهندی نافبری و ژ وان دیارییا ئامیری موزیکی (بالاک BALAG) و دەمی کۆدیا ئاف بەردایه قالبی کەرپیچی موزیکا ل ئامیری (یسم و ئالا) هەر ئەو ئامیرن ل دەمی باداوى ئانییا ئافاهی ل گۆرەپانا په‌رستگەھى د ئىتە گوتون و ھندەك دەق ھەنە نىشانى دەدت کو موزیکا ئۆلى د ھاتە گوتون لگۆرەپانا په‌رستگەھى د گوتتنی (کىسال KISAL) کودنا فەندایه په‌رستگەھى دا بۇون و ئەو بۇو جەن گرنگ د گوتنا موزیکی دا ل سەر دەمی زنجира ئور ياسى ل سالا (۲۰۵۰ - ۱۹۵۰) بهری زاینی ، و د په‌رستگەها سومه‌ری دا چىرۇکا بونا كنياتى (الخيلقه) د ھاتە گوتون و ئەو ھەمان كريارە ل جەم نیزدیان د ئىتە گوتون ئەفرۇ و هەر ئاھەنگەکا ئۆلى ل جەم نیزدیان و ل دەمی نوژنکرنا په‌رستگەهان ل گەل موزیکی و قەولان دئىتە کرن ل گەل چىرۇکا پەيدابۇونا ژ یانى ل سەر ئەردى ل گۆر باوه‌ریین نیزدیان .

ول سەر دەمی ئورکاجینيا (URUKAGINA) يى پاشا ھندەك دەقىن مسمازى وەسا دیار دکن پەيوەندىيا موزیکی بگورکرنا مریان و دوو جۆرىن کريا ھەبۇون کو جداھيياد نافبەرا ھەزار و دەولەند دا لجەم سومه رییان و نیزدیان ژبه‌ر مریي ھەزار د ھاتە فەشارتن لبەر تىمەکا موزیکی يابچووک کو ئىك بىزەر يان دوو بەل ژ بۇ مریي زەنگىن ل بەر تىمەکا مەزن ياموزیکی ژمارا وان د گەھشتە (۸ - ۶) يان بتر و لگۆر بتریا وان دیارى و ھارىكارىا ددانه وان ، و ئەۋ دیاردە ل سەر دەمی ئورکاجینيا وەك چاكسازەکى جڭاکى ھاتە گەۋرىن کو بۇ يى ھەزار بريار ھاتە دان ب بەھايى نېقى يى زەنگىن کريا وان بىدەنى ئانکو بارى وان يى ئابورى ھاتە راچاڭىن .

* مەرجىن بەرهە فىكىرنا قەوال و موزىكىزەنان د ناف نیزدیان و سومه رییاندا ھەر دوو مللەت وکی ھەۋ بەرهە فىيا بۇ گەهاندىندا قەول بىزان دکەن :

- ۱- دەقىيت ژ بىنەمالەکا موزىك ژەنبىت لجەم سومه رییان و ژ بىنەمالا قەوالان بىت ل جەم نیزدیان و ھەر دوو باب بۇ كورى دەھىلىت وى كارى .

۲- ژبه‌رکرنا قهول و قهسیدا و چیرۆکین په‌یدا بوونا ژینگه‌هی تایبەت ب خوداوهندین سۆمەرى فه و خوداوهندان وەکى خاسان لجهم ئىزدىيان .

۳- بۇ هەر پەرنىھەكى يان جەڙنەكى رى و رەسمىن تایبەت و مۆزىك و گۆتنىن تایبەت ھەنە.

۴- كونترلكرنا شىوازى گۆتنى (ئاوازى) ژبه‌ر نەبوونا نۆته‌كا مۆزىكى يا نفيسى د دەمى راھىناني دا و بەردەوام ئەۋىن مۆزىك ژەنپىن كەفن يېن خودان زانين دى يېن نوو فېركەن د پەرنىھەها و جەھىن ئۆلى يېن پېرۋىزدا .

۵- زانينا دەقى داخوازكى ژ گۆتنى و زمانى و ئاوازى دا نە كەفينە د شاشيا دا و ئەفە كىم رو ددەت .

۶- فيرّبۇونا ژەنинى بۇ چەندىن ئاميران و تايپەتى ب ئىكى فه بزانىت .

۷- نا بىت مۆزىكىزەننى ئۆلى رىيەن خوه بتراشىت و هەروھسا سمبىلان و دەپەت ژ مرۆڤىن پىگەھشتى بن بىر ژ ۲۰ سالى بن ((دئىتە زانىن كو قەوال ل سەردەمى سۆمەرييان ل سەر پەرنىھەها فه بوون ل قەوال نۆكە ل سەر مىرى ئىزدىيان و بابى شىخ فه نە و قەوالان دا ھاتى خوه ژ جەزنا و ھەلکەفتىن ئۆلى و فەشارتنا مرييان و گۆتنا قهول و دوعايان وەردىگەن و ئەفە هەر وەكى ل سەر دەمى سۆمەرييان و زەلامىن ئۆلى يېن مۆزىكى كو ئەول سەر پەرنىھە سۆمەرى فه بوون)) بەلى ئەو شىوازە ھاتە گھۆرین ژ سەردەمى سۆمەرى يى نوو (۱۹۵۰ - ۲۱۰۰) بەرى زايىنى ب ديار بۇونا ھندەك كەسىن مۆزىك ژەن كو ببۇون ب سەر كۈچكە پاشايىقە نەك ب سەر پەرنىھە سۆمەرى فه (ژ.بەرى ل ۹۱).

((و لگۆر ئەفان ژىددەرىن وەكەھەفييا ئىزدىيان و سۆمەرييان و ئارىيان و مىتائىيان دەكەنە ھەمان ژىددەر و ئۆل و باودەرى سەرەرای چەندىن گھۆرین ب سەر دا ھاتىن ژ ئەگەرین كەفتاتىي و نە بۇونا ژىددەرىن زەلال و بى لايەن و ھەولىن وان ئۆل و مللەتىن دۆرۇ بەرىن وان ژ بۇ نە ھىلان و ژناڭبرن و شىواندىن دىرۋىكا وان ئىزدى مان وەكى كەفنه ئۆلا كوردان و ئارىيان و ئەم باودەرىن ھېشتا دى چاقكانى ديار بىن ژ بۇ زەلالكىن ئەقى بوجۇنى و چەسپاندىن ئەفان راستيان و زۆربەى ژىددەرىن دىرۋىكى وەسا بۇ دچن كو ئەزادئى (ئىزدىياتى) كەفترىن دىنى يەكتا يە (توحيدى) مللەتىن ئارى پەيرەوكىيە ژ ئەفغانستان ھەتا كوردىستانى و ئەفان دىنەن خوه دەكتە يەكتا پەرىست (توحيدى) زۆربەى بوجۇون و پەرنىھەن خوه ژ ئىزدىيان گرتىيە و ديارە زەرادھشتى بباشتىن بوجۇوندا كودەتا يەكتا ل سەر ئىزدىياتى و شىواندىن بەرە دوو تا پەرنىھە (التنوية) خوداوهندى خىرى و خوداوهندى شەرى و وەكى مە دياركى ئىزدىياتى

پهري زهرا دهشتی بولکي زهرا دهشتی فهلهها خوه ژ پیزدياتي گرتیه ول سهر ئاٹا کريه و
شیواندیه ب (ش) پهري پیسيي و دوو خوداونديي و زور بير و کین دی .

مامۆستا مرشد الیوسف خاندنه‌کا تیر و تەسەل ل سەر ئىزدىيان نھىسى يە بناڤىن دوموزى - طاوس مەلهك) ۋە كۆلينه‌كا لدۇر رىشالىن ئۆلا كوردى يا كەفنه و گەھشتىيە وى باوھرىيى كو دوموزى ھەر تاوس مەلهكە و باوھريا دوموزىي باوھريا نەمرى و كراس گەۋرىينى يە و ئەوه باوھريا ئىزدىيان نەۋىزى و بۇ زانىن باوھريا دوموزى يى پاشاييان خوداوند يى سۆمەرى يە دېياتدا و ۋە كۆلەر وەسا بۇ دچىت كو سۆمەرى كەفتىرىن باپيرىن ئاقاکەرى شارستانىيەتى و ئەتنۇلوجىي يە ئەۋى مەللەتى كورد نېقشكى وان بوو و زۇر بەلگىن مىتولوجى و زمانەقانى ئانىن كو پىشته قانيا بوجۇونا وي بىكەت و ئەنجامىن وي بەيىز دكەن و ئەفە باشتىرىن شرۇفەكرن و بوجۇنە ھەتا نۆكە ھاتىيە گۆتن و دياركرن لدۇر ئىزدىيان و ئەو گافە كا گرنگە د وارى مىتولوجيا كوردىدا .

و ئەو ئەگەر يىن پلانىن دىرۋىكى ل سەر شىۋاندى نا ئۆلا ئىزدىغان ھاتىن كرن ۋ ئەگەر يىن رامىيارى ۋ لايى سى لا دھاتنە كرن و ئەو ۋى : (ۋ .ل ٨٤ د .احمد).

و ز بۇ زانىن كۆرسى دووچى دەستهەلات ئى باپىرى خود ئى دەيکى پاشا استياك يى مىدى ((كە واتە استياك ل سەر ئۆلا ئەزداڭى بۇ و دەولەتا مىدى بەرى زەرادەشتى ل سەر ئۆلا ئەزداڭى

بwoo و فارسان بريکا ئۆلا زهرا دهشتى كول سەر ئۆلا ئەزدائيان هاتبوو ئافاكرن دهولهتا ميدى شكاند و كر فارسى ل سەر ئۆلا زهرا دهشتى)).

و دەمىشانشينا فارسى ل سەر شانشينا ميدى ئافاكرى و وي و نەفيين وى ھەمى ھەولىن فەگەراندنا دەستههلاتا ميدى د چەوساندن و ژ ناڭ دېرن و ئەفه ئارمانجا مەزنا كو دىنى زهرا دهشتى كربوون دىنى فەرمى يى دهولهتى و جقاگى و لسەر فارسان و كوردان و ئەرمانان و ھەمى مللەتىن ئارى سەپاندبوو و ئەگەرى نە هيلىانا زېرىپىنا مېدىان بۇ دەستههلاتى ژبەر وى ھەۋپەيمانا د ناۋىبەرا وان و جەواندا ژبەر جەو قوربانىيەن دهولهتا بابل بوون كو ئەو ژى ھەفالبەندىن دهولهتا ميدى بوون و دېمنا جەوان بwoo (مەبەست دەولەت بابلى) يە ، و دئىتە زانىن كو نەبو خەدەن سەر ھەۋپەنلىك كچا پاشايى ميدى كەى خەسرۇ (كى كسارى) بwoo ، و بىدۇر نا بىنن كو كۈرۈشى ب ھارىكاريا جەوان ل وەلاتى دوو رووباران و كوردىستانى و وەلاتى فارسان ب رېكىن رېكخستى يىن نەھىنى ژ بۇ بەھىزكىرنا دهولهتا خوه و زالبوون ل سەر مېدىان و بابلىان .

۲- ھندهك زەلامىن كەنىسى ب رېكىن رېكخستى يىن پاشا قەستەنتىن كو ببwoo مەسيحى ل دۆرىن سالا (۳۱۲ ز)، ژبەر ھندهك ئەگەرىن رامىيارى و دىنى و مەسيحى راگەھاند وەك دىنى دهولهتى ل سالا (۳۱۳) ز و بىزەنتا كرە پايتەختى خوه بناقى قەستەنتىنیه و ژبەر ئەگەرىن دىنى كەفتەن راكابەريى دگەل كوردىن ھەفسۇيى و دهولهتا بىزەنلى ژبەر كو ئەو پاشمايىن مېدىا بوون و ھەلگرىن رەوشەنبىرى و دىتنا وان بوون و ل سەر كوردىستانى زالبوون و ل سەر رېكا بازرگانيا جىهانى ئەوا ژ كنارىن دەريا سې بەرھو رۆزھەلاتى ئاسيا (رېكا حەريرى) دەت و ژبەر ئەغان ئەگەران ململانى ھەبwoo بەرددوام د ناۋىبەرا كوردان و بىزەنلىنان بەرى ئىسلامى و پشتى ئىسلامى .

۳- حەكومەتىن ئەرمەنى : بتايىبەت پشتى ئەرمەنان دەست ژ زهرا دهشتى بەرداي و ببويھ مەسيحى ل سەر دەستى پاشايى وان (ئەرتاد) يى سې ل چارىكا ئېكى ژ چەرخى چارى زايىنى (ل چىايى گارنى) ((ل ئەرمىنا و ل دەفهرا ئىرىيقان مە سەر دادا دېرەك كەفن كر و مە وىنى تاۋوسى دنابىھرا دوو وىنىن رۆزى دا دىت يى دىار و جوان و ئاشكەرا بwoo و دەمى مە تابلويا پىزانىنا دىتى ب زمانى ئەرمەنى و ئىنگلىزى هاتبوو نەيىسىن كو ئەف دېرە بەرى پەرستگەها (مەرا) بwoo كو ئەو ھەر مىتزا يە و ياخارە كو ئىزدى پاشمايىن مىتائى نە كو مىتزا بخوه خودا وندى رۆزى يە و لجهم ئىزدىان رۆز رۇناھيا خودى يە و ئەو ھەمى دوعا و نەيىزىن خوه بەرھو رۆزى دىن و بابچاگى (شىشمس) ھەر خودا وندى رۆزى يە و يى پىر رۆزە لجهم ئىزدىان ناھى سەر دەمى ژبلى كو رې و رەسمىن گاي كۈزى ل پەرستگەها

لالشی ل جههاین دئیته گیران دههی گایی دبنه بهر هزارگهه شیشمس و سهر بر دکن ڙ بو چیکرنا سماتی و ددهنه هههی نیزدیین هاتین جهڙنی ودک خوارنه کا پیرفُز) (وینی تاوی و رُوژی) (وینی گایی کوڑی یی میترائی و نیزدی).

(ئەفە وى چەندى د سەلینە كو ئەرمەنى بەرى مەسيحى ل سەر ئۆلا مىترائى بۇون و
ھەكە زەرادەشتى ژى گەھشتىي (ف.ح) و پشى كورد كەفتەنە دېن ھەوا عەرەبا و ئىسلامى
دا و دىيار بۇونا نىزىكىا بىر و باوەرىن ئەزدائيا و دىنكورد و زەرادەشتىي ل گەل دىنى
ئىسلامى نىزىكى د بىر و باوەرىن واندا پەيدا بۇ وەكى (يەكتايى) باوەرى ب ۋەگەريانى بۇ
ژيانى (خەلات و سزا) و دوور نىنە كوردا دېتبا كو باشە ئەو ژ دەستەھەلاتا فارسان رېزگاربىن
پشى هەزار سالى ماين دېن كۆنترۇلا واندا و ژېھر ھەرەشا ل وان د ھاتە كرن ژ لايى بېزەنتا
و ئەرمەنيان كو ژ لايى رۇزئافا و باكور ۋە ھەرەشە ل وان دكىن و ل سەردەمى ھاتنا
ئىسلامى رەفتارا خودانى پەرتوكان ل گەل زەرادەشتىيان دھاتە كرن و باج ژ وان د ستاندن و
ھىلان ل سەر دىنى خوھ بىمېن و ئاگر دانكى وان مانە ھەلكرى و ئىبن حەوقەل ل سالا (٣٦٥)
كوجى) دىياركىريه كو ھەمى گۈند و ناوجە و بازىرىن فارسان ژ ھالىن ئاگرى ۋالا نە د بۇون
و دگۆتنى ھەجوس. (ابن حوقل : صورە الارج ص ٢٣٧ ژ ص ٨٨ د.احمد).

و ل ددهی هاتنا سه فه ويین شيعى ل ئيراني هەرەشىن مەزن ل زەرادەشتىان د
هاتنه كرن و ل چەرخى شازدى يى زايىنى و ئەرنولد تويينبى دېئزە كو ئىلىين عەرەبان ژ
زەرادەشتىان زۇتىر دئامادا بۇون ژ بۇ بىن بوسىلمان قى مەسىحيان و ژ ھەمى بوجۇنان.
(ئەرنولد تويينبى : تارىخ البشرىيە ٩٣/٣ - ژ ص . ٨٨)

وا دیاره هنھەك عەرەبى و مەسیحى ژى چوو بۇون يان ب زۇرى بىر بۇون سەر ئۆلا
زەرادەشتىان و بھاتنا ئىسلامى جارەكى دى چۈويىنە سەر ئۆلا ئىسلامى .

کورد بەری میدیان

پشتی بەلافهبوونا ئاریان و هاتنا هندهك ئىللىن ئارى يىن بنیات نىزىكى ھەۋە دەكىو كوجبهرى ژ نافدا ئاسيا ژ دەستپېيکا ھەزارىن سىيى بەری زايىنى و دەشتا رۆزئاڭا ياخانى ئاكنجى بۇون و باشورى رۆزئاڭايى ئانکو چىايىن زاگرۇس و بەرەو رۆزئاڭا بەلافهبوون و لگۇر قۇناغىيەن دىرۈكى و دىيار بۇونا نافىيەن وان ژ لايى رامىيارى وەكى زۆربەي ژىددەرىن سۆمەرى و ئەكەدى و بابلى و ئاشورى و حىتى و مەسىرى نىشانى ب وان دەدت ، و ئەو ئىلە تىكەل ھەڤبۇون ب درېزىيا سەدان سال و پشتى ھنگى نافى وان ھاتھ ناسىن ب كوردىستانى و بۇويە ئېڭ ژ لايى رامىيارى و شارستانى فە لىبن چەترى وان لقىيەن بەھىز كو دەولەتىن بەھىز چىكىن وەكى دەولەتا گوتى و خورى (مىتانى) و خولدى (ئوارتۇ) و ل داوىيى دەولەتا مىدى دىاربۇول چەرخى ھەشتى بەری زايىنى و خوه ب سەر ھەمى دەفھەرى دا زالكر و نەفييەن وان ئىلان كرئىك و پىكھاتەكى ئەتنىلوجى و شارستانىا چىكىن و مللەتىن كورد ئەوه پوختى وي پىكھاتى ئەنتىلوجى و شارستانى . (ل . ٩٢، د . احمد ٨٨).

دیارترین ئەو لقىيەن بۇويە بەنەمايى كورد :
ئەو لقىيەن لوللو (*ualla*) لقى گوتى (چوتى) ، لقى كاشو *kasho* ، لقى حورى *guti* ، مىتان ، *mittanni* - لقى سوبارى *subsni* - لقى خولدى (نایرى *nairi*) . (محمد ئەمین زكى : خلاصە تاریخ الکرد و كوردىستان / ۱۰۰ . (ژ.ل . ۱۰۰ ۱۲ mehrdad ady – the kards p.٢٠).

ل ئەمى لدور سى لقىيەن گرنگ شرۇفە بىن و ئەو ژى :

* لقى حورى (*huri*) مىتانى (*mittani*) ،

زاراھى دروست بۇ نافى لقى حورى (حورىيە) بەلى د زۆر ژ نەقىسىنان ب زمانى عەرەبى وەك شىوازى (حورى) دەھات و شىوازى خۆرى پەيوەندى ب پەيىغا (خوردى) فە ھەيە ئانکو (سەربازى ھشىار) و حورى ژ مللەتىن كەفنىن رۆزھەلاتا دېرىين و نافى وان د پەيمانا كەفن (العهد القديم) ھاتىھ وەك (حورىم – حۆيىم) ، و تە فەلهەفى ھەيە د نافبەرا سوپايرتى حورى و مىتانى دا و ۋەكۈلەرى ئەمرىكى (جىلب *gilb*) دېيىزە حورى نەفييەن كەفنىن سۆپارىيانن و بەھەر حال تىكەلى د نافبەرا لقىيەن باپىرىن كورد دا چىبۇويە و تىشەكى نورمالە و مللەت بۇ ھەر قۇناغەكى بناھى لقى بەھىز و دەستەھەلاتدار دەھاتنە نافكىن ، و ۋەكۈلەرى ئەلانى (جىرنۇت فيلهيلم) وەسا دېيىنە كو مىتانى لقەكا ھورىيانە و ۋېھەر وي بەرە حورى ھاتن و پشتى ھنگى مىتانى و نافى وان پىر يى بەرە لافەبوو و ناسىيار بۇو ، وەكى دىيار نافى حورى رامانەكا رۆشەنبېرى ھەيە و نافى مىتانى رامانەكا رامىيارى ھەيە و

حۆری ل هەزاری سیی بەری زاینی هاتینه مەیدانی ل وی دەفهرا بادانا فوراتی و روویی
 بلندی دیجلە و نافەندا وان سیگوشی کانیین خابور بwoo و سنوری وانی ژ باکور فە دیاربwoo
 بدرrostی و دیاره ژ دەفهريین تور عابدین و دەشتیین دۆریین بازاری دیاربەکر (ئامەد) ، و
 لەستپیکى حۆری كەفتەن دېن باندۇرا سۆمەرييەن و ئەكەدىيەن و بەلكى رۆلی وانی شارستانى
 ل نیشا هەزاری دوویی بەری زاینی دیاربwoo و شانشينا میتانی دامەزراندن ئەوا بهىز لدۇریین
 سالا (١٤٥٠) پ.ز و پايتەختى وی (وەشكەنی) (ئاشوکانی - سیکا کانی) بwoo و باندۇرا
 میتانيان ھەمی ناوچىن كوردستانى و باکورى سوریا و هەتا حەلهبى و ما وەسا ھەتا چەرخى
 چاردى (پ.ز) ھەتا گەھشتىيە نافەندا سورىي و گەھشتە قادش (تل نەبى مەند) ل سەر
 رووبارى عاسى ل دەفهرا حمسى و بکورتى باندۇرا وان ژ ئارابخا (كەركوك ژ لايى
 رۆزھەلاتقە) ھەتا دەريا سېي يا نافەراست ژ لايى رۆزئافاتىي ۋە ئەقا نەا دئىتە ناسىن
 رۆزھەلاتا نافەراست ل وی سەردەمى گۆرەپانا رکمانى بwoo د نافەرا سى ھىزىن ھەرىمى دا و
 ئەو شانشينا میتانى و دەولەتا حىتى و دەولەتا ميسرى و پەيوەندى د نافەرا میتانيان و
 حىتى يا دا مەملانى يا توند بwoo و ھەروەسا میتانى دگەل ميسىر يان ب شەر دهاتن بەل ل
 داوى ھەر دwoo لايەن پىكھاتن و سوریا د نافەرا خوه دا دابەشىرىن و ھەر دwoo بۇونە ئىك و
 بەھەفرا ژ بۇ پالقەدانا مەترسىيە حىتى يال سەر وان كار كرن. (جرنوت فيلهلم ص ٢٤ - ٢٧ -
 ٩٥٦ ، حسن نعمە : انسکلوبىديا - مىتولوجيا واساگير الشعوب القديمه ص ٥٨ ، عبدالرقىب
 يوسف : حدود كوردستان الجنوبيه ص ٥٣ - ٥٥) mehrdad Izady - the kurd s

(P.31).

پەيوەندىيەن خزماتىي د نافەرا ھەر دwoo خىزانىن دەستەلاتدارىيەن میتانى و ميسرى دا
 چىبۈرى ل سەردەمى پاشاتىا (ارتاتامايان ئىكى و شۇرتانا و توشراتا) و ژ وان شازنىن
 گەھشتىيە ميسرى ژ میتانيان شازنەكە بنافى جىلو - خىبا (كۆخبا) بۇويە خىزانى
 فەرعون تحۇتمىس چارى يى حوكمرانى ل (١٤١٠ - ١٣٩٠) پ.ز دکر و ژ وان فیرعون
 ئەمنخۇتب يى سىي پەيدابو و ئەغريقيا دگۇتى تەمنوفىسى سىي ل سالىن (١٣٩٠ - ١٣٥٢)
 پ.ز حوكمرانى دکر و ئەو پاشا يە ژ شازنەكە میتانى ھەۋىزىنى پىك ئانى و نافى وی (
 تتورخبا (تادو خىبا) و دیارە فیرعون ئامنۇحتىبى چارى (ئەخناتون) بwoo دنافەرا سالىن (١٣٥٢ - ١٣٣٦) پ.ز و ئەو ژ شازنەكە میتانى بنافى خىبا (تادو خىبا) ئانىبۇو و ئەو
 بwoo دهاته بنافكىن (نفترىي) و پشتى ھنگى پەيوەندى لواز بۇون د نافەرا میتانيا و
 ميسريان ل سەردەمى وی فیرعونى ژ بەر مژولىا وی بكارىن نافخۇي يىن مەترسىدار و ئەو
 بwoo ئۆلا خوداوهند ئامون ژ ناف برو ھىلا و ل شونا وی ئۆل اتون - شمسانى پەيروەركر.)

جرنوت فيلهم : الحوريون ص ٦٢ - ٧٠، انظر محمد امين زکی : خلاصه تاريخ الكرد و كردستان ٩٧ / ١ ، سامي سعيد الاحمد و رضا جواد الهاشمي : تاريخ الشرق الادنى القديم ص ٧٨، احمد فخری : درسات في تاريخ الشرق لقديم ص ٢٠٢ (زیده دا احمد ل ٩٨)

((وهکی هاتیه گۆتن پشتی ئەمنحوتبی چارى هەۋىزىنى د گەل تادۇھىبا يا مىتانى پېيك ئانى هنگى ميسىر ل سەر ئۆلا خوداوهند ئامون بۇون لى تادۇھىبا گۆته فرعونى دېيت ھون ژى بىئنە سەر ئۆل بابى من کو رۆز پەريپەن يان ئەز ل جەم تە نا مىنەم و ئەو بۇو ئەمنحوتبى چارى فەرعونى ميسىرى ميسىر ژ خوداوهند ئامون فە كەرن و هاتە سەر ئۆل بابى تادۇھىبا (نفرتىتى) کو بۇويە رۆز پەرسەن ئاتون پەرسەن و نافى خوھ ژى گەھەرى و كەرە ئاخن ئاتون (ئەخناتون) ئانکو رۆز پەرسەن و نىزىكى سەد سالى ميسىرى رۆز پەرسەن يە كول وى سەردەمى ئارىييان - خورىييان - مىتانييان رۆز د پەرسەن و هەر وەكى نۆكە ژى ئىزدى يان ئەزدائى رۆزى بېيرۆزى دېين و نېيىزىن خوھ بەرەو رۆزى دەن و وەكى رۇناھىا خودى مەزن دېين و خاسەكى ئىزدى هەيە بنافي شىشمس و خودانى زۆربەى مللەتى شەمسانى يە و هەتا نەھ ژى زۆربەى كوردىن ھەر چار پارچان رۆزى بېرۆزى دېين و هندەك ژ وان ب رۆزى سوند دخۇن ژبەر کو ھەمى ئارى و كورد بەرى ھاتنا دىنەن ئەسمانى ل سەر ئۆلا ئەزدائى بۇون ھەر ژ سەردەمى سۆمەرييان و مىتانييان و خورىييان و خولدييان و ميدىيان و ھەتا ھاتنا زەردەشتى و ئافاکرنا دىنى خوھ ل سەر بنياتى ئەزدائى و چىكىدا دوو خوداوهنان ئەھورامزدا و ئەھريمەن پەريست يان (ش) پەريست و هەتا نەما يە دناف ئۆلىن ئەسمانىدا چىكى زىدەرىن پەرتوكان و ئۆلان و پەيامپەران ژ ھەۋ دا خبار بۇويە ژ ھەۋ وەرگەتىنە)). (ف.ح)

ھەمى بەلگە وەسا بۇ دچن کو پەيدابۇونا خورىيان ژ وەلاتى كوردان يى نۆكە پەيدابۇونە ئەوا ژ چىايىن زاگرۇس ژ لايى رۆزەھەلاتى فە و هەتا دەريا سې ل رۆزئافا و دىاربۇونا وان د دېرۆكى دا ژ ھەزارى سىئى بەرى زايىنى دەست پى دكەت ژبەر کو تومارىن مىسمارى ل ھەزارى دووئى بەرى زايىنى دېيىن کو ئەو خەلکى ل دۇرىن رووبارى زابى بچووڭ (شمشارە) و دۇرۇبەرین وى ل گەل دەشتايىا بىتواتە و كەركوڭ و ئەربىل و موسىل و وانى و جەزىرى و نەوالىن زۆرىي خابۇر و هەتا حەلهبى . (دېرۆكناسى سۆفياتى مىخائىل دياڭو نۇف ب شىوهكى شاشى ھەمى مللەتىن زاگرۇس ل گەل رۆشەنبىرى و زمان بۇ بنياتى قەفقاس ددانىن و خورى گەيدانە ب شارستانىيەتا كالكولىتى يا رووبارىن ئەلكور و ئاراس گەيدانە دەھەمى كو نە شىايە ھەبۇونا وان مللەتان ل عىلام و دىلبات و ئەللاخ - قتنە (قىنە) - مارى -

ئۇغارىت و ھەبۇونا وان ل ھەرىمەن :

ئىك، ئەرانجا و نۆزى ل ھەرىما كەركوك و ل سىباريا و شوشارە و دەشتا بىتوبىن دوو : شار بازار و خانىكالبان (گورعابدين) و دەفەرېن د كەقنه رۆزھەلاتى رووبارى دىجلە و لدو گۇتنىن دياكۆ نۇف بىنېرە I.m.diakonoff hunsh and urarttaisch uon uerfasser autorisierte ubersetzung von kar Isolnembek r.kitzinger . munchen ۱۹۷۱ – ۵۰- ff

ژ.فهور الکورد فى التاریخ د.جمال رشید امجد ج ۱/ ۶۰۶).

و پشتى ئەو كەفتىينە دېن كارىگەريا شارستانىا سۆمەريا و ئەكەدیان بۇونە نافەندە فەگۇھاستنا شىۋازى شارستانىا نەوالا دوو رووباران بۇ ئاسىيا بچۈك و وەلاتى شامى.

و ژ ئىكەم پاشايىن خوريان ئەويىن د دەقىن مىمارى دا ھاتى كو ژ داوىي حوكىمانا وى ھاتىيە و ژ بازارى حتوششا پايتەختى دەولەتا حىتى ئەو كىكلىب (ئەتل) بۇو و بارەگايى وى ل بازارى توکريش لكوردىستانا باشۇور بۇو و دەمى حوكىمانيا ئەقى پاشايى ل داۋىا ھەزارى سىيى (پ.ز) بۇو ، و ئەو دەمى خۆريان كارىن دەولەتا خودىا بەرفە دامەزرينىن پشتى شەھەستنا شانشىنا ئەكەدى و نەمانا دەستەھەلاتا گوتىان ل سۆمەر و ئەكەدىيە . (ب g. Wilhelm grundzuge der المانى ص ۱۳ ژ پەرتوكا گىرنوت فيلهلم Darmstadt ,geschichte und kultur der – hurriter ۱۹۸۲-5 ۱۳ . ژ ژىدەرى د.جمال ل ۶۰۳).

★ دىيارترين پاشايىن خورى ئەقىن ل خوارى نە :

۱- ئەقەل شىنى پاشايى بوروندوم (نىزىكى غازى عىنتاب) .

۲- شوکروم تىتوب پاشايى ئىلاخوت (نافبەرا كرمكىش و دەريا سې)

۳- نائب تاويرى پاشايى خابوراتوم (نىزىكى گرى عجاجە لسەر رووبائى دىجلە)

۴- شادۇشى پاشايى ئەزىخىنوم (نىزىكى نوزى) ل كەركوك .

۵- تىش ئولىيە پاشايى ماردىنام (مىردىنا نە)

۶- سشىن نام پاشايى ئورشوم ل سەر رووبارى فورات نىزىكى ئورفە

۷- منىش حوربى پاشايى خاشوم (نىزىكى كرمكىش) . (لدۇر ئەقان پاشايان ژىدەر :

Wiesbaden ,repertoire geographique des textes cunfurms

-۳- ۱۹۸۰ band .

و لگەل دەستپىكا ھەزارى دووئى (پ.ز) حۆريان دەست ب بەلافەبۇونى كىن بەرەو گەلەك جەن ژبەر فشارىن ھاتىينە سەرى وان ژ باکور و رۆزھەلات ژ ئەگەرى ھاتنا ھۆزىن (ھندى - ئارى) بۇ چىايىن زاگرۇس و چىايىن كوردىستانى و ژ ھنگى دەست ب چۈونا دەفەرېن وانى

(شوششاره) نۆزى ههتا تبەگەورە و تەل بىلا نىزىكى مۇوسل و ههتا باکورى سورىا بتابىبەت بۇ ئەللاخى (تل عطشانة) ئەوا د كەفيتە دناقىبەرا حەلەبى و ئەنتاكىيە و لازقىي و ههتا فلسەتىنى .

((و ژېرکو ژىددەرىن حىتىيان بۇ مە دەنگوباسىن نەتهوھىيىن لدۇرىن خوه دگۈتن لەمما جارنا دگۈتنە زمانى خۇرى (خۇر hur – لىلى lili) بەلكى ئەوان وەسا زانىبۇو كو نافى وان (خۇر hur، لىشە les) و خۇر hur، لاش las) و ھەروھسا (خۇر hur لوش us) . ژ.بەرى ل ٦٠٦.

و ژېرکو گرىيدانەك دىرۋۆكى ھەيە د ناقىبەرا ئەفان مللەتىن مىزوبوتاميا و ھندەك ھۆزىن كوردىن ئىزدى و موسىلمان و پاشمايىن وان و نافىن وان ھەر وەكى نافىن بەرى نە وەكى (خۇرى و ھەۋىرى – خولدى و خالتى – سوپارى و زېبارى) لەمما مە ب درېڭى شارستانىيەت و خۇ جەھىن وان دايە دىاركىن ژېلى خوداوندىن وان و زۇربەي بوجۇنان وەسا دەنه دىاركىن كو مىللانىيىا شارستانى د ناقىبەرا فان مللەتاندا ھەر ھەبوویە و رەنگە دەمى ئىزدى دېئىن لگۇر ژىددەرىن خوهىيىن ئۆلى كو (٧٤) فەرمان ھاتىنە سەر وان ئەو شەرىن خۇرىان و مىتانيان ھەر ھندەك ژ وان فەرمانىن بدرېڭىدا دېۋۆركى و ياخىن بتابىبەت ھەر ئەوبىن و ئەو پاشايىن سەرۋۆكى وى دەولەتى نافى وى (ئەتل – شىن) و جارنا وەك (ئارى – شىن) دئىت و ئەوى تابلویەكا زىقى ھىلابۇو د بنياتى پەرسىتكەها نرگال دا ھاتىه دىتن نقىسىنەكا مىمارى و بزمانى ئەكەدى تىدا ھاتىه كو ئەتل شىن كورى شتەرمان ئەوى پاشايىن ئوركىش و نەوار . (سپايىزىر – دراسە aasoruillc p.p ١٩٢٨ ff – ٢٢ ٢٢ – ١٩٢٨ .

و ژېر كو ئوركىش مەلبەندى پەرسىتنا سەرۋۆكى پەرسىتكەها خۇرى كۆمارىي بۇو ووا دىارە ئەو بۇو پايتەختى دەولەتا خۇرى و دەمى زنجира ئۇور ياخىن سەر زنجира ئورىا سىيى (٢٠٠٣ – ٢١١) پ.ز پاشايىن وى بتابىبەتى شولگى (٢٠٩٣ – ٢٠٤٦) پ.ز گەلەك شەر دگەل خۇرىان كىن و زۇر ژ وان ئىخسىر كىن كو نافىن وان د ھندەك دەقىن مىمارىدا دەھات و ژوان ئوناب – شىن و ئەفە دىاردېيت ژ دەقىن زنجира ئورىا سىيى بخوه كو بازارى ئوركىش ما دور ژ دەستەلاتا وى زنجيرى بۇو چىكى نافى وى د ھەۋىن وى يېن شەرى دا نە ھات . (ویلهیلم ژىددەرى بەرى ل ١٤٠ .

و دەمى پىلىن عەمۇريان ھاتى ژ سورىا بەرەو ئىراقى فشارخىستان سەر زنجира ئورىا سىيى لدوايا ھەزارىن سىيى (پ.ز) و خورى ھاتن رىزگاركىن ژ دەستەلاتا زنجира نافبرى و ئەوان كارى خوه ل سەر زۇربەي دەفەرەن كوردى بسەپىنن ھەتا كو ئىك ژ پاشايىن وان يېن بناقى تىش ئەتەل ناسنافى خوه ب (زەلامى نەينەوا) دانى چىكى دەقىن پاشاتىيا ئەن شۇنوا ل

سەر رووباری دیالا تەکەس کربوو کو ئەو ل سەر پشکین زۆرى ژ ئاشور زالبۇون و بتابىھەت ئەو بازارى دهاتە ناسىن وەك سەنتەرى پارستنا خوداوهندا دايىك شاوشقا . (دراسە يگىر wegner , gestalt und kult der studien ٢، Ishtar – shawushka in kleinasiens hurritologische و تىش ئەتل بۇ مە كەفتىر ئەپسىن نەپسىن مەممەرەتلىك ئەلەيھە يا تايىبەت ب پەرسىتكەھە خوداوهندا نرگال ب خۆرى يا نەپسى يە و ئەو باشتىر ئەپسىن نەپسىن يە بۇ خواندىن زمانى خۆرى ل ھەزارى سىئى (پ.ز) و تىيدا د بىيىزە (تىش ئەتل ، ئىندان ، حاكم - ئۆركىش پەرسىتكەھە خوداوهندا نرگال ئاڭاڭىر و ھېقى كىن بىيىتە پاراستن ژ لايى خوداوهندا لوبا گادا ۋە و زۆربەي پاشايىن خۆرى خۆھ وەك خوداوهندا ددان ناسىرن وەكى ئادى سىن پاشايى سەھيموروم و كورى وى زاردا مو پاشايى كاراخار .

لەپىش سۆپارى :

ئەف نافە ل سەردەمى ئەكەدىيان دهاتە گۆتن بۇ دەفەرەكا چوگرافى ھەر ژ عىلام ل رۇزىھەلاتقە هەتا چىايىن ئەمانؤس ل رۇزىئا و بۇويە ئالايدەك بۇ ئىلىن مەزن ل كوردىستانى كو بەرى ھنگى ھاتبۇون فەقەتاندىن ژ ئىلىن خودىيەن رەسەن و كەفن كو دهاتە ناسىن ب مللەتىن زاڭرس و مىھرداو ئەزدى دگۆت ئىلا زىباريا ئەوانەل كوردىستانى دېيتە ب سەر لەپىش سۆپارى ۋە سۆپارى نافەكە سۆمەريا د گۆته گۆتىيان و ديرۋىكى دىياركىيە شەرىن د نافبەرا ئاشورييان دىرى مللەتى سۆپارى نە خاسىمە ل سەر دەمى پاشايى ئاشورى تىچلات بلاسەر ئىككى (١١٤ - ١٠٧) پ.ز و نافى سۆپارىا ل سەر دەمى دەستەھەلاتا ئاشورييان دىيار نە دبوو و لشونا وى نافى (نايىرى) دهات . (محمد امین زكى : خلاصە تاریخ الکورد و گردستان ١٠/١ ، (the kurds .p.٢٠ - mehrdad izdy

لەپىش خولدى (نايىرى nairi) :

ژ كەفە بىپىرىن كوردان كو ھاتىيە جەن مللەتى سۆپارى و ئەو ل ئەو پەرى ھىزى و مىرخاسىي بۇون ، دگۆتنى (خەلدى - نايىرى - نەھرى) و كارى ببە نويىنەر ئەمى مللەتىن كوردىستانى و كرنە يەك مللەت و يەك پىكھات و شەرىن گران دگەل ئاشورييان كرن و پاشايى ئاشورى تىچلات بلاسە نەچار بۇ شەرى لەشكەرىن بىست و سى پاشاييان بکەت ژ پاشايىن خولدى ل دەشتا مەلازگەر ئەپەكەن كارى ل سەر واندا ، ب سەر كەفە و پەيكتەرەك چىكىر ل سەر چاڭانىا دېجىلە و سەر كەفتىن ئەپەكەن خۆھ ل سەر وى پەيكتەر ئەپەكەن دىيارە ھۆزا نەھرى يا مەزن ل كوردىستانا نافىن و ژ وان شىخ عەبدو الله نەھرى فەرماندى شۆرەشا كوردى ل سالا (١٨٠) ز وى ھۆزى بۇو .

فهکۆلەری بناڤی میچەر سوٽن گوتیه : وەلاتى مللەتى نایرى نه بتنى ئەھوی ژ بەشى باکورى رووبارى زابى مەزن و دراستى دا تىگلات بلاسەر و نەفييەن وي دگۇتنە دەۋەھەرا نایرى ئەھەسىن لدۇریئن رووبارىن دېجلە و فورات ئاکنجى بۇوین و ل وەلاتى دیاربەکری و خەربوت - دېرسما نەھا و ل چىايىن بەدلیس و تۈرۈس و ئەھە وەلاتى كوردوئىن ھاتىھ دېتن تىدا لساٽا (٤٠١) پ.ز و ئەھە باپىرى مللەتى كوردىن نەھا نە و نەفييەن مللەتى مىدى يى بەری و ژ وي دەھى فە ئاخا كوردىستانى بۇويھە وەلاتى مللەتىن خودان زمانەكى ھەقگەرتى . (محمد امین زکى : خلاصە تاریخ الکرد و کردستان / ص ١٠١).

((وەسا دیارە ئەھە مللەتىن بناڤی كوردان دئىتە نافکەرن و بەری زايىنى و ھەر ل سەر ئۆلا) ئارى - مىترائى ئەزدائى - ئىزدى بۇون) . (ف.ح).

و دەولەتا خالدىان (ئورارتۇ) ل دەستپىكا چەرخى نەھى بەری زايىنى ھاتىھ دامەززاندن و ژ پاشايىيەن وان ساردۇريسى ئىكى و ئەھە قەدەھەن پاشايى ئاشورى شەمناسىرى سىي (٨٥٨ - ٨٢٤) پ.ز و ئەھى پاشايى شەرئىن مەزن دىزى ئاشورىييان گەن ل سەرددەھەن شەمناسىرى چارى (٧٧٢-٧٨٢) پ.ز و سەرددەھەن كورى مىتواس و پشتى وي ساردۇرسى دووئى چەرخى زىرىن بۇو بۇ خولدىييان و شانشىنا خولدىييان گەھشتە دەريا ئۆرمىا ژ رۆزھەلات و قەفقاسيا ژ باکورى و فۇراتى ژ رۆزئافا فە و دەستەھەلاتا خولدىييان ما بۇو ھەتا ھۆزىئن گوتىيان ل سالا (٥٨٥) پ.ز ل سەردا ھاتىن و شەنەن و ھندەك فەکۆلەر دېئىن كو خالدى باپىرىن مللەتى ئەرمەنى نە بەلى جىنۇت فيلهلم دېئىھەن بەشىن باشورى رۆزھەلاتى ژ ناوچىن قەفقاسيا ئەھى مللەتى خولدى لى ئاکنجى بۇون ئەھە وەلاتى خۆرىييان بۇو بەری بچن بۇ وەلاتى ھىلال (الخھسیب) و ئەھى دەيت وەكەھەن د زمانى خورى و خولدى دا و گۆت ئەھە دەر دوو زمانە بۇ ئىك بەنیاتى دزفرن . (خلاصە تاریخ الکرد و کردستان ، ١ / ص ٩٨ ، جىنۇت فيبەم : الحورين ص ٢٢ - ٨٧ - ٨٣ ، سامى سعید الاحمد و رضا جواد الهاشمى : تاریخ الشرق الادنى القديم ص ٨٨ . ژىدەرلى ل ١٠٢) .

و دئىتە زانىن ئاکنجى بۇونا ئەرمەنان ل ھندەك ژ وەلاتى مللەتى خولدى ھندەك فەکۆلەر شاشكىرىنە ھەر وەكى ھندەك سىاسەتمەدارىن و رۆشەنبىرىن عەرەب خوھ دەن نەفييەن مللەتى سۆمەرى و پاشمايى وان و يادىارە كو سۆمەرى نىزىكى مللەتىن ئارى نە وەك رەگەز و زمان و رۆشەنبىرى و ھىچ پەيوەندى ب عەرەبافە نىن نە ژ دوور و نە ژ نىزىك و دىارە مللەتىن سامى (ئەگەدى - بابلى - عەرەب) ھاتىنە خوارىا وەلاتى ھەر دوو رووباران (عيراق) و لسەر حوكمرانىي لپى ھەقلى كرنە .

((زبه‌رکو دوله‌تا میدی ل سه‌ر نؤلا زدراده‌شتی بوون و ئه‌وی نؤلا خوه ل سه‌ر نؤلا دینکورد و ئه‌زدائی ، ئانکو ئیزدی ئافا کربوو و ئه‌وین لپی وی نه‌چووین کرنه ئه‌هريمەن په‌ریز و خوه ب په‌یامبەر دانی و هەتا نؤلا وی بوویه نؤلا دوله‌تی . ئەم دى هندەك ل سه‌ر دوله‌تا میدی و چیبۇونا وی و شکەستنا وی بنقیسین ل گۆر ژیدەرین هاتین دیارکرن)) (ف.ح) وەکی بەری نەما مە دیارکری ئەو خواندنین هاتینه کرن لدۇر میدییان دبیژن ئەو هاتنە وی دەفه‌را نەها ژئی را دبیژن (کوردستان) ھەر ژ سالا (۱۱۰۰) پ.ز و ئەو پیکھاتبوون ژە فگرتنا شەش ھۆزا و دیاکونوف وەها تینه زمانی boussi , paretaknoi , strouknates , arizantio boudlooi , magoi و ھیرۆدۇتى وەها دده ناسکرن — بۆسى — بارتیاسین — ستروکاتى و ئەرایزانى و بودى و ماجى ، و زمانى میدی يى ھەف پشك بwoo د نافبەرا وان ئیلین ھەفگرتى دا و وەکی ئارشاک سافراستیان دیارکری کو ھەر گوتیوم بwoo پشتى ھنگى دگوتىنى میدیا و ئەو دەفەرە بکورستان د ھاته ناسین و ئەفە وەسا دیاردکە لگۆر گوتنا وی میدیا دریزە پىداخا چوگرافى و دیرۆکى و روشەنبىرى يى گوتیيان بwoo ژبەر کو گوتى و میدی ل ھەمان ناوچى ئاکنجى بwoo . (ھیرۆدۇت : تاریخ ھیرۆدۇت ص ۸۰ ، ئارشاک ساخراستیان : الکرد و کردستان ص ۲۴ - ۲۵ ، دیلابۇرت : بلاد مابین النهرين ص ۲۰۸) .

دیارتىن روودان ئەو بwoo شەرئى وان ل گەل شانشىا ئاشور بwoo ژبەر کو ئەو بھېزترین پاشايەتى بwoo ل دەفەرئى و ئەوا نە دىتە ناسين ب چۈزھەلاتا نافىن و دبە (ئیران - ئەزربىجان - ئەرمەنيا - كورستان ئيراقى و سورىا و تۈركىا (ليديا كەفن) و ھەمى لقىن مللەتى میدى دەپىان خوه ژ باندۇرا ئاشورييان رىزگاربىكەن و پاشايىن ئاشورى ئېرىشىن بەرددوام دىرنە سەر چەپەرىن وان و مەزنلىرىن زيان د گەھاندىنە وان و گوند و بازارىن وان وىران دىرن و جارنا نە چاردىرن وەلاتى خوه بھېلىن بەرەو دەفەرەن دوور دەست و يەكمەن گەھشتىن بەھەۋە د نافبەرا واندا ل سالا (۸۲۰ - ۸۲۸) پ.ز روودا ل سەر دەمى شىلمىناسرى سىيى و ئاشورى بەرددوام بىشەر د ھاتن ل گەل میدیيان و ھنەك زالبۇون لسەر وان بەلى نكارىن بىدروستى ل سەر وان زالبىن و ئەوین شەرئى وان كرين ل سەر دەمى شىلمىناسرى سىيى (۷۴۷ - ۸۲۴-۸۵۸) پ.ز و شمشى ئەدد يى پىنچى (۸۱۰ - ۸۱۲) پ.ز و تىگلات بلاسەر يى سىيى (۷۲۸ - ۷۲۲) پ.ز و سرجۇنى سىيى (۶۶۹ - ۶۸۰) پ.ز و ئەسر حەدوپ (۶۸۰ - ۶۶۹) پ.ز و ئاشور بانىپال (۶۶۸ - ۶۲۶) پ.ز . (ول دیورانت : قصة الحضارة - ۳۹۹/۲ پ.ز ، دیاکونوف : میدیا ص ۲۷۷ ، حسن محمد محى الدين السعدي : في تاريخ الشرق الادنى القديم ص ۲۵۱ ، ژیدەرئى بەرئى ل ۱۰۴) .

و ل نیقا چه رخن ههشتی بھری زاینی سه رکرده کی مدي دیار بwoo یی به هر دمند بوو نافن
 وی دایکو (دیاکو daiko) کورئ فرا و هرتیس phraortes ل نافبھرا (۷۲۷ - ۶۷۵)
 پ.ز حوكمرانی کريه و دگوتني دیوکو dioces - دیوسیس و ل ژیده رین فارس
 د گوتني (که یقو باد) و دیاکونوفی ودک (دای ئۆك) بنا فدکر و ئهوی ریزین میدیان کرن
 ئیک لب نافه کی رامیاری (ئیکه تا هۆزین میدی) بنا فکر و میدی ژ هزرئ سه ر ب ئیلا فه
 هاتن بسھر هزرا دھولھتی فه و یاسا دھر کرن و فھرمان راگھه هاندن و بازاری ئەگباتانا (ئامدان
 - هه مھدان) کره پایتھ ختن دھولھتا نوو هاتی و ئه و بازاره د کھفه نھوالھ کا ب پیت و
 جوان و دیاره ب میدی ئانکو (گھھشتانا ریکا) یان (جقاتا کومبوونی) و ژ دیارترين
 سه نته رین کو ریکا بازرگانی یا جیهانی تیرا د بؤری (ریکا هھ فرموش) ، پشتی (دیاکو -
 دیاکو - د هیا کو) کار و بار ریکھستین د جفا کی دا و کرنھ یەك هھ لویست و یەك پیکھات
 لگور سیستھ می نه سه نتالی و دھولھت ئافاکر و لھشکر دامھز راند شورھش لسھر ئاشورييان
 راگھه هاند و سھر خوه بوونا خوه راگھه هاند ژ شانشينا ئاشورييان و شھر دزی و راگھه هاند بھل
 پاشايي ئاشوري سھرجونی سیی کاری شورھشا وان بن دھست بکه و دیاکو دیل گرت سالا (۷۱۵)
 (پ.ز و لگھل هھ فالین وی سھر گونکرن بؤ بازارا ی حھما ل سوریا و پشتی هنگی ئانی میدیا و
 تھوبی وی دگھل ئاشور پشتی دھمھکی نه دیار . (دیاکونوف : میدیا ص ۱۴۳-۲۸ ، ۱۴۶ -
 دیلا بورت : بلاد ما بین النھرین ص ۳۴۸ ، ول دیورانت : قصة الحضارة ۲ / ۴۰۰ ، طة باقر
 واخر ون : تاریخ ایران القديم ص ۳۸ . the kurds p.p28 - ۳۲ , mehrdad izady ,
 و میدیا ما دبن باندۇرا شانشينا ئاشوريياند هه تا سھر کردی میدی فرا و هرتیس هاتی کورئ

دایکو و دگوتني خشاترتیا khshathrita د نھیس نین بیستون (بھستون) ئھوین
 هاتینه تومارکرن ل سھر دھمی پاشايي ئھ خمینی سیی دارایي ئیکی (۵۲۲ - ۴۸۰) پ.ز و
 فرا و هرتیس حوكمرانی کريه د نافبھرا سالین (۶۵۲ - ۶۷۴) پ.ز و شاره زایه کی بایه بلند بwoo
 و ئھوی دووباره ئیلین میدی کرنھ ئیک و حکومه تھ کا سھربھ خو دامھز راند و هنده ک ئیلین
 ئاریانی بن دھستی خوه کرن و ژ وان سیمیرین (کھمیریون cimmerians) و سکیت
 سھر کرده فرا و هرتیس میدی پایه کا ژ هھزی ل چھرخن خوه گرت بھو هه تا وی رادی پاشايي
 ئاشوري ئھ سر حه دوونی دھیا خوه نیزیکی وی بکه و تا وی رادی ئیرش بھر پایتھ ختن
 ئاشورييان نھینه وا بھل سکیتان هھ قبھندی ل گھل ئاشورييان هھ بھون ژ پاشقھ ئیرش بھر
 سھر میدیان و ئیراشا وان شکھست و هاتھ کوشت د شھری دا و سکیتی ب وی چھندی نه

سەکىن بەلکى ئىرلىق مىدىا كرن و باندۇرا خوه ل سەر وان زلكرن بۇ ماوى (٨) سالان د نافبەرا سالىن (٦٥٢ - ٦٢٥) پ.ز . (طە باقر و اخرون : تاریخ ایران القديم ص ٣٩ - ٤٠ ، mehrad Izady the kurds p.٢٢ .

پشتى كوشتنا فراودرتيس كورى وي كەي ئايىخسار cyaxares يان كى - كخسرو- kai-khosru سالىن (٦٣٣ - ٥٨٤) پ.ز هاتە سەردەستەلاتى و ھنەك ژىدەر دېيىزنى (اكسىس) يان (سيا شاريس) و نەو مەزنرىن پاشايى مىدىا بۇو و سەركەدەك ئازا و زانا و زەلامى دەولەتى بۇو يى بەھەممەند و مىدىا ژ سكىتا ئازاد كر و زالبۇو ل سەر وەلاتى فارسان سەر ژ نۇو ئىلىن كوجەر ئاكنجى كرن و كارىن وان رىكخستان و لەشكەر رىكخست ل سەر بەنەمايىن نو و ژ ھنەك رىكىن سكىتا مفا وەرگرت د ئەقى وارى دا و د شەرى دا وەكى لەزىيا لقىنى و مانۇرىن شەرى و سوار ھەسب دامەزراندن و تىر ئاقىز ژ سوراچاكان جدا كرن . (طە باقر و اخرون : تاریخ ایران قديم ص ٤٠ ، ول دیورانت : قصة الحضارة ٢ / ٤٠٠ ، mehrdad izady the kurds p. ٢٢ .

و پشتى كيخسرو بەنەمايىن شانشىنا خوه موڭم كرى پەيمانەك دگەل پاشايى بابلى نابو بلاسر (٦٢٧ - ٦١٥) پ.ز ، مۇرگر ل دېرى دېمىنەن ھەردوان يى شانشىنا ئاشورى و نابو بلاسر سەركەدى بابل بۇو ژ لايى پاشايى ئاشورى پانىپال بەلکى ئازادى خوه وەرگرتبوو ژ دەولەتا ئاشورى و د بەرژەندا ويدا بۇو ھەۋپەيمانىي ل گەل پاشايى مىدى گرىدەت دا بكارە دېرى ئاشورييان رابە و وەلاتى خوه رۈزگار بکە . پشتى وان بەرھەقىن لەشكەرلى و ھەۋپەيمانيان كەيىخسرو ئىرلىق بىرە سەر ئاشور ل سالا (٦١٥) پ.ز و ئارباخا (كەخىنى - كەركوك) كرە بنگەھى ئىرلىق خوه يىن شەرى بۇ سەر پايتەختى ئاشورييان نەينەوا و بەر خوەدانەكا بەيىز ھاتەكرن ژ لايى ئاشوريان فە و بەرئ خوه دا پايتەختى ئۆلى يى ئاشورييان و ستاند و ھنگى دۆستى وي يى بابلى گەھشتى و ھەر دووپا پېكىھ ئىرلىق بىرە سەر نەينەوا سالا (٦١٢) پ.ز و شەكتى پشتى بەرخوەدانەكاموڭم ژ لايى ئاشورييان فە و پاشايى ئاشورى خوه كوشت كوساراڭ كورى ئاشورى پانىپال و مامى وي ئاشور ئۆبالت فەرماندەي وەرگرت و تىمەكا ئاشورى فە شەكاندە (حەرپان) ل ھېقىيا ھاتنا پشتەقانىي ژ ھەۋالبەندى وي پاشايى مسىرى ئەمازىس .

و ئەمازىس بلهز ھارىكاري گەھاندە ھەۋالى خودىي ئاشورى وو پشتى شەر و پېكىدانا كو د نافبەرا (٦١٢ - ٦٠٥) پ.ز ھەۋپەيمانىن ئاشورى و مسىرى شەكتىن بەرامبەر ھەۋالىن بابل و مىدى و ژ رووپى زەمینى ھاتە راکرن مەزنرىن و بەيىزترىن شانشىنلىن جىهانى يىن كەفن و كەيىخسرو ئىكى گرت د نافبەرا وان دەھەرىن مللەتىن ھندو ئورۇپى تىدا ھەبۇون لسەر

تخيوبى قه و قاز و ئيريش بره سهر دهولهتا ئورارتۇ و كره ب سهر دهولهتا ميدى قه و رۆزئاپايى ئاسيا هاته به لافه كرن د نافبەرا چار شانشينا دا ئەو ژى شانشينا ميديا ل كوردستاننا نها و شانشينا كلديا ل ئيراقا نها و شانشينا ليديا ل ئاسيا بچووك رۆزئاپايى توركيا نۆكە و شانشينا مسرى . (هيرودوت : تاريخ هيرودوت ص ٨٠ ، ديلابورت : بلاد ما بين النهرين ص ٣٢٠ ، طه باقر و آخرون : تاريخ ايران القديم ص ٤٠ - ٤١ ، دياكونوف : ميديا ص ٢٨٤ - ٢٩٥ - ٢٩٦ - ٢٩٧) .

هيرودوتى گۈت لدور سەركەفتىنامىدىا ل سەر ئاشورييان كۈمىدى بەرنگاريا ئاشورييان كرن و چەك بەرامبەرى وان راکرن و شەرى وان كرن و نيرى چەوساندىنى شكاندىن و ئازاد بۇون و ئەو ھەلوىستە هاته پەيرەو كرن ژ لايى مللەتىن دېفە و ئەوان چاڭل ميديا كرن و خوه ئازاد كرن و وەسا شۇرەشا وان ب سەركەفت و ھەمى مللەتان خوه ئازاد دىكىن . (هيرودوت : تاريخ هيرودوت ص ٧٧ ، ديلابورت : بلاد ما بين النهرين ص ٦٩) .

و ئەو بۇو كىخسرو سكىتىن هىرشبەركرنە دېن دەستەھەلاتا خوه دا بەلى ئەوان ھەر دەليقەكا ھەبوا خوه نە رازى دىكىن و دەپيان كودەتايى ل سەر ميدييان بىكەن بەلى ميديا ئيريش بره سەر وان و ئەو رەھقىن بەرەو رۆزئاپا و خوه گەھاندىنە شانشينا ليديان ل ئاسيا بچووك . و كىخسرو ژ ئىلياش پاشايى ئيديا خواست سكىتىا رادھستى وي بىكەن بەلى ئەوى رادھست نەكىن و ميديا شەر ل سەر وان ژى راگەھان ل سالا (٥٩٠) پ.ز و شەرى دنافبەرا وان دا فەكىشا بۇ ماۋى شەش سالان و رىكەفتىن چىبۇو كۈرۈچەن سالا (٥٨٥) پ.ز و ھەر دوو لايىن وەسا ھزرگرن كۈرۈچەن ژ وان تورە بۇونە و لەھەن دوست و ئاستىاك كورى كىخسرو ھەۋىزىنى د گەل ئىرنيسى كە چا ئىلياتس پىيك ئانى و بارودوخ د نافبەرا ھەر دوو لايىن ئارام بۇو ب مەرجى رووبارى هالىس (قىزلى - يرماق) بىھ سنورى نافا وان دەولەتان . (هيرودوت : تاريخ هيرودوت ص ٦٤ - ٦٢ ، دياكونوف : ميديا ص ٢٠٢ ، هارفى بورتر : موسوعە مختصر التارىخ ص ٨٧ ، ژىدەرى ل ١٠٩) .

کەفتنا دەولەتا مىدىا

پشتى مىرنا كەيىخسرو ل سالا (٥٨٥) پ.ز كورى وى ئەستىاك هاتە سەر پاشاتىا مىدىيان و ئەوى ژ سالا (٥٨٤ - ٥٥٠) پ.ز حوكمراتى دىكىر و نافى وى ب ئاريانى يا كەفن د گۇتنى (ئارشىتىقا) arishti vaiga ئەنلىكى رمى و ئەو نافەكى ب شىۋازى كوردى يە ئانكى ئەوى رمى د ھافىزه aai recht avaije مىھرداد ئەزدى گۇتىيە كو ئەستىاك هەر ئازى - دهاك - ئازى - دهاك azhi daihk . mehrdad izady - the kurds p.٣٧ . (الضحاك) . (دياكونوف : مىدىا،

و ئەو بۇو ژ ئەنجامى ھەفپەيمانا مىدى و بابلى و خزماتىيا د نافبەرا مىدى و لىديا كەش و ھەوا يەكى ئارام و تەناھى ل رۆزئاھايى ئاسيا پەيداببوو و لەفينا بازركانى بىر دەولەمەند ببۇو و جڭاڭى مىدى بىر مفا ژى وەرگرتبوو و دیورانت گۇتىيە چىنин بلند ژ دەستەھەلاتى ببۇو ئېخسirى شىۋازى نوو يى ژيانى و كەيف و خۇشى و زەلاما شەرۋالىن نەقشاندى دىكىن بەر و ژنان بوياخ و زىز و جوانى دىكىن بەر و ھەتا ھەسپا ژى بزىرى دەھاتنە جوانكىن و پشتى وان شفانىن سادە ژيان دېرە سەر و شادى و خۇشى دېتن و شادبۇون و بسواربۇونا عەرەبانان ب شىۋەيەكى سادە بەرى كو ژ داران ھاتبۇون چىكىن و نەال عەرەبانىن زۆر جوان و پېشىھەفتى سوار دېن كو دېھ ھاگران بۇون و شاھىيەكى بۆ يادى د گەريان . (ول دیورانت : قصە الحضارة ٢ / ٤٠٢ ، mehrdad izady- the kurds p.) . (٣٩) .

وپشتى بەرى وان كەفتى خۇشى و لەزەتى ئەگەرەكى بۆ ژ دياربۇونا ھەقدۈزىن ناخۆيى دىyar بىن و فارسان ئەو ھەلە قۇست ژ بۆ سەر بەخوبۇونا خوه راگەھىن ب سەرۆكتاتىا كۆرسى دووئى كورى قەمپىزى ئىكى ك دەيكى وى ماندانا كەچا شاھى مىدى ئەستىاك بۇو ، كۆرسى خوه ئاسىكىر ل ھەر يىما فارسى ل سالا (٥٥٢) پ.ز و لگەل شاھى بابلى نابونىد دىزى مىدىيان و بەرى ھنگى ئەستىاكى ئىرلىق بابل كر بۇو و وەسا كر ھەفپەيمانا بابلى ببە نە يار و كۆرسى دووئى ھەقانى ئىكى بۇو كورى يەرۋانت شاھى ئەرمىنیا بۇو كو ئەو ژى بەرى دېن دەستى مىدىا بۇو و دەمى ۋىيائى ئىرلىق مىدىا بكمەت ھەفپەيمانەك دگەل يورانتى گەريدا . (حسن محمد محى الدین السعدي: فى تاريخ الشرق الادنى القديم ص ٢٥٣ ، مروان المدور: الأرض عبر التاريخ ص ١١٩ ، زىدەر ل ١١٠) .

و ژېھر كارى ئەستىاك يى چەوسىنەر و زەرەر مەند ھندەك سەرگەردىن مىدى بۇونە نە حەزىن وى د جڭاڭى مىدى دا و ژ وان ھارپاڭ (ھارپاجوس) مەزىنە فەرمانىدە لەشكەرلى و ئەوى خيانەت ل ئەستىاكى كربوو و ھندەك كاراندا ئەو بۇو ئەستىاكى كورى وى كوشت و

گۆشتى وى كره شيف بۇ وى و هيلا ئەو گۆشتى كورى خوه بخوه وەكى هاتىه گۆتن و ئەوى
كارى هۆفانە وەكر هارپاك ببە نەيارى وى و هنەك مۇغ و مەزىنە زەلامىن مىدى و لەشكەرى
كۆ بىن دگەل كۆرسى و شەرى دەستپېكەر دنابىھە را ئەستىياكى و كۆرسى دا و لداویي ئەستىياك
شىھەست د شەرى دا ژېھەر خيانەتا هەرپاكى و هە فالىن وى و دلى ھندەك مىديا خۆش بۇو ب
رېگاربۇونا وان ژ چە وساندىنا ئەستىياكى و مىديا ئازادى و سەرخوه بۇونا خوه ژ دەست دا و
بۇويە ب سەر شانشىنا ئە خمینى فە ژ سالا (٥٥٠) پ.ز. (هيرودوت : تارىخ هيرودوت ص ٩٦
— ٢٥٩ ، دياكونوف : مىديا ص ٣٤٣ - ٣٩٢ - ٢٨٦ ، انگون مورتكات : تارىخ الشرق القديم
ص ٣٥٠ - ٣٦٧ ، ول دبورائت : قصة الحضارة ٤١٠ / ٥ ، ارنولد توينبى : مختصر الدراسة التارىخ
(٢٠٢).

و دەمى ئەستىياك كەفتىيە د دەستى واندا ب ئىخسىرى هارپاك هاتە بال و كريت كر و
نه خۆشى پېكەن ، و پاشايى مىدى بچافەكى بچووك و هيئش بەرى خوه دايى و گۆتى و
پرسىيار ژى كر كۆ ئەو هە فېشكى كۆرسى بۇو دکارىن ويدا و هارپاكى گۆتى من كۆرس
پالقەدا شۇرەشى دژى تە بكمەت و ئەستىياكى گۆتى كەواتە تو نە بتنى بىستىين كەسى ل
جيھانى بەلكى ژ ھەمى زەلامان بى ئاقلىتى و هەكە ئەفە ژ كارىن تەبە دەپىا تو ببای پاشا
بەلى تە پاشاتى دا ئىكى دى و گازندا ژ تە دئىتە كرە ئەوه كۆ ژېھەر وى شىقى (يا گۆشتى
كورى وى) تە مللەتى مىدى كرە كۆلە و بن دەستى خەلكى و لشونا تو دەستەھەلاتى بديه
ئىك دى ژېلى خوه تە بىدا ئىكى مىدى باشتربۇو ژ يى فارسى و د ئەنجامدا نۆكە مىدىيىن
بى گونەھ ژ ھەر كريارەكى بۇويىنە كۆلە پشتى كۆ سەرودر بۇون و فارس بۇونە سەردارىن
وان پشتى كۆ كۆلىن مىدييان بۇون . (هيرودوت : تارىخ هيرودوت ص ٩٣-٨٢ ژىدەر ل ١١١) .

کورد ل سه‌رده‌می‌ئه‌خمینی : (۳۴۰ - ۵۵۰) پ.ز

هه‌لبه‌تی کورد ل وی سه‌رده‌می‌ئو‌لا وان یا ئه‌زدائی بwoo و چنکی به‌ری زاینی هیشتا په‌رتوك و پیخه‌مبه‌ر نه هاتبوون ژبلی زه‌راده‌شتی کو ئه‌وی ژی زه‌داده‌شتی ل سه‌ر ئیزدیاتی و میترائی ئافاکربوو و ودک ئو‌لا دهوله‌تا میدی هاتبوو په‌یره‌وکرن و ده‌می‌فارسی هاتی دهشتایا ئاریانی ل چه‌رخی نه‌هی به‌ری زاینی ل وی ده‌فه‌را دگوتني (پارسووا parsua) ئاکنجی بوون و دکه‌فه باشوری رُوزئافایا ده‌ريا ئورمیه به‌لی جاره‌کا دی کوچکرن ل سالا (۸۰۰) پ.ز دبن فشارا ملل‌هتی ئورارت‌تو (خولدی) و به‌ره‌و باشور چوون هه‌تا ل سالا (۷۰۰) پ.ز ل وان دهشتاییین بدریزیا چیاییین به‌ختیاری نیزیکی عیلام و ل وی ده‌ری دهوله‌تا خوه یا ئیکی دامه‌زراندن و گوتني (پارسوماش) . (طه باقر و اخرون : تاریخ ایران قدیم ص ۴۵).

هه‌لبه‌ت ئه‌فه هاته هولی پشتی شکه‌ستنا دهوله‌تا میدی ژ ئه‌نجامی خیانه‌تا هارپاکی میدی و هه‌فالیین وی ل دهوله‌تا میدی و سه‌رۆکی وی ئه‌ستیاک .

په‌يدابوونا دهوله‌تا ئه‌خمینی :

پشتی ماودکی فارسی ماینه دبن دهستی عیلام و جارنا ئاشورییان و یا سیی دبن دهستی دهوله‌تا میدی دا فارسی رابوون دبن سه‌رۆکییا خیزانه‌کا پاشاتی باپیری وانی ئیکی (ئه‌خمینی) ئه‌خمانی و دیاره ستیرا وان به‌ره‌و گه‌شبوونی چوو پشتی قه‌مبیزی سه‌رۆکی وان هه‌قژینی دگه‌ل که‌چا شاهی میدی ئه‌ستیاک پیک ئانی کو نافی وی ماندانا بwoo و ئه‌وی کۆرشی دوویی ئانی وه‌کی به‌ری نه‌ماه دیارکری کو ب سه‌ر باپیری خوه پاشایی میدی ئه‌ستیاک ب سه‌رکه‌فتی ل سالا (۵۵۰) پ.ز و دهوله‌تا ئه‌خمینی ل شونا دهوله‌تا میدی دامه‌زراند .

کاریگه‌ریا میدییان ل سه‌ر ئه‌خمینیان :

پشتی که‌فتنا دهوله‌تا میدی کوردستان که‌فته دبن دهسته‌لاتا فارسی دا و ما وه‌سا هه‌تا ئه‌سکه‌ندھری مه‌که‌دونی ئیران بن دهست کری و پشتی دوو چه‌رخان و دیاره ئه‌و گوتنا (رۆما ئه‌تینا فه‌کر ب له‌شکه‌ری و ائه‌تینا ئه‌و فه‌کر ودک شارستانی) و ئه‌و لدفر میدیا و فارسان دئیتیه چه‌سپاندن و هه‌روه‌کی مه زانی کۆرشی ئه‌خمینی کو کوری ماندانا که‌چا ئه‌ستیاکی داوی پاشایی میدییان بwoo و ئه‌و کۆرشه دبن رۆشەنبیزیا میدی دا مه‌زنبwoo و ژبلی وی ئه‌خمینیا ل دهستپیکی پایته‌ختی میدییان (ئه‌کبه‌تانا) کربوون پایته‌ختی خوه به‌ری ئه‌و بخوه پایته‌ختا خوه پرسوبولیس دامه‌زريين .

((هه‌لبه‌ت دین و ئو‌لا میدییان یا کوردی چ ئه‌زادنی یه و هه‌ر تشتی هه‌به ودک پی‌دھی نا ئیتیه دیارکردن لی تشتی دیار کو ئه‌و هیشتا به‌ری زاینی بwoo و چوو دینین ئه‌سمانی نه

هاتبوون خوار و هلهبته ئەو ل سەر ئۆلا نەزدانى بۇون يان زەرادەشتىي بۇون و ئىزدانى
ھەر ما بۇون ، کو بەھرا بىر دئىتە باوھەگەن كول سەر ئۆلا بەرى يا ئىزدانى بۇون و بەلى
نە وەكى ئەقان داب و نەريت و رى و رەسمىن ئىزدىياتىا نەل ھۆلى دئىتە دىتن) (ف.ح)،
وول دیورانت دېيىزە زۆربەي دەستكەفتىن شارستانى ئەويىن مىدىيان ھەبۇون فارسان ژ وان
گرتەن و دىارە ئەوا مىدىا ئاقاکرى نە ياكىم بۇو و گۇتىيە (فارسان زمانى مىدىيان و پىتىن
وان ئەويىن ژمارە وان (۳۶) پىت بۇون وەرگرتەن و ئەوان وەسا كر فارسى ل شونا تابلوپەن
ھەرىي و جۈرەكى كاغەزى بگەۋرن ژ بۇ نەيىسىنى و بكارئانىنا ستۇنا د ئاقاکرنى دا و
بېشىوھەكى مەزن و ياسايى رەوشتى ژ وان مىدىيان گرتەن ئەوى شىرەتا ل وان دكەت ب
ئابوريي باش و دەستى خوه گرتىن لگۇر شىيانان دەھمى ئاشتىي دا و مېرخاسيا بى سنور ل
دەھمى شەران و دىنى زەرادەشتى و خوداوند ئەھورامەزدا و ئەھريمەن و سىستەمى خىزانى
يى بابىنى و فەرە ژنى و گەلەك ياسايىن دى . (ول دیورانت : قصە الحضارة ۴۰۱/۲ و انتظ
ھىرودوت : تارىخ ھيرۇدۇت ص ۳۵-۶۲، ۶۲-۶۳، سامى سعید الاحمد و رضا جواد الهاشمى : تارىخ
الشرق الادنى القديم ص ۴۱-۴۷ ، دىلا بۇرت : بلاد ما بین النھرين ص ۷۰ ، جيمس هنرى
برستد : انتصار الحضارة ص ۲۴۷-۲۵۶) .

و ژەھىزى گۇتنى يە كو فارسان نەيىسىنا مىمىارى ژ مىدىيان فيرېبۇون و ھەروەسا زمانى
وېزەي يى فارسان زۆر داخباربۇو ب زمانى مىدى و دىارە بەرگىن مىدى زۆر يى جوان و
رېكبوو لگۇر پېقەرىن وى دەھمى تاۋى رادى ل ھەمى جىهانى يى بنافو دەنگبۇو و ھەمى
بەرگىن مىدى و نىشانىن مىدىيان دكە بەرخوه و بۇ فارسان شانازىبۇو كو بەرگى مىدىيان
بکە بەرخوه و ھيرۇدۇت دېيىزە فارسان بشانازى و دلخۆشى ددىت ھەكە بەرگى مىدى بکەنە
بەرخوه و ژ وانقە بەرگى مىدى ژىي وان جوانترە ب گەلەكى . (ھيرۇدۇت: تارىخ ھرودوت
ص ۹۶) .

(ھەلبەت پىشتى دەولەتا مىدى شەكتى و بخيانەتا سەر لەشكەرى مىدى ھارپاك زۆربەي
سەركەرىي مىدى مان دگەل فارسان وەك خوه فرۇش بۇ وان كاردەگەن و دىارە
وەكى چاشىن وى سەرەھمى كاردەگەن) (ف.ح) و ژ وان سەركەر دان:

۱- ھەرپاك و ئەو بۇو ئەگەرى شەكتى دەولەتا مىدى بەرامبەر فارسان د وى شەرى گرانى
دنابىھەرا كۆرشى دووپى و پاشايى لىدى كرۇيسوس نىزىكى ساردىس پايتەختى لىدىيان ل
ئاسيا بچووك ل سالا (۵۴۷) ب.ز و كۆرش مەندەھۆش بۇو ژ قارەمانى و چەلەنگىا لىدىيان
د شەريدا و ل رېكەكى د گەريا پى وان بشكىنە و ھەرپاكى خاين رېكەك بۇ دىت و پى ب
سەركەفت دەھمى ھەرپاكى پلانەكا موكم دانايى وەكى حىشتر كۆمكى و بارى وان خوراك و

ئەقەمەنی بۇو و بىيەنا وان ۋەكىر بباشى و ھندەك سوارچاڭ لى سواركىن و دانە پىشىا شەرى
بەرامبەر شەرقانىن لىدى و ل وى دەمى ھەسپىن لىدىييان ژ ديمەن حىشتان و بەنا وان
بىزار دبوون و خوه لېر نە دگرتەن لگۈرەپانا شەرى و وەسا لەشكەرى لىدى شكاند .)

ھيرۆدۇت : تارىخ ھيرودوت ص ٦٧ ، ژىددەرى ل ١١٦)

۲- مازارىسى مىدى : كۆرسى ئەركى شكاندنا شۇرەشا لىدىييان سپارتەوى و كارى خوه ب
سەركەفتەن ئەنjamادا و لىديا فەگەراندە بن دەستى فارسان . (ژىددەرى بەرى ل ص ١٠٤ - ١٠٦) .

۳- داتىسى مىدى : دەمى ۋەرماندى فارسى ماردونىسى نكارى بسەر كەفە د شەرى يۇناندا
ئەو بودارايى ئىكى و دوو سەركىرىدى راسپاردن ئىك ژ وان داتىسى مىدى بۇو و ئەوى
رېزەكا باش ل پىرۇزىيەت يۇنانيان گرت دەمى ئىرەش بريه سەر وان و دەمى كەشتىنە وى
گەھشتىن گزىرتا دىلۇس و پەرسىتكەخدا خوداوهند ئەپولۇ كورۇ زىوس مەزىنە خوداوهندىن
وان لور بۇو و خەلکى وى رەفييۇون و داتىس فەرمان دا لەشكەرى خوه كۈنهچىن بۇ دىلۇس
و نامەك ھنارت بۇ خەلکى وى و گۆتى (گەلى رېزدارا ھون چما درەفن و ژېر چى ھون جەن
خوه دەھىلەن و بلا ھون بزانىن مە فەرمانىن خوه يېن تايىبەت ھەنە ژېلى فەرمانىن پاشايى و
ئەز دەكارم وى دەفەرا وە خوداوهندانەستىنەم و رېزى لى بگرم و نە خۆشىي بۇ خەلکى وى
چىنەكم ئە دەفەرا (ئەپولو - و ئەرتەميس) لى بۇوى لەورا ئەز ھىفى ژ وە دەكەن فەگەرن
گزىرتا خوه و مالىيەن خوه . (ھيرۆدۇت : تارىخ ھيرودوت ص ٤٦٦ - ٤٧٦) .

و بشىوھىيەكى گشتى مىديا هېزىدە كارىگەر و مەزن ھەبۇو د ناڭ ئەرتەشا فارسىدا و لگەل
لەشكەرى فارسان ئەوى كۆرسى دگۆتى (خالدىن و پاشايىن فارسى پشت ب لەشكەرىن مىدى
د بەست وەكى پشتا خوه ب خالدىييان د بەست و ل شەرى پلاتىيا دا سەركىرىدە ماردونىس
ھېزىن خالدىييان پىشىا ئەكىيد مىديوس و لراستى خالدىييان هېزىن مىدىييان دانىن ل
بەرامبەر هېزىن كۆرەنتىن و بۇتىائيان و ئەر خەمینوسىان . (ژىددەرى بەرى ص ٦٥٧ - ٦٥٨)

ئىن حوقى د پەرتوكا خوه يا (صور الارض) دا ل ٢٨٩ دېيىزە كۆ ئيراقا بەرى بدرىڭايى ژ
سنورى تكريت ژ باكورقە ھەتا عبادان ل سەر دەريا فارسى (خليج عربى) ژ باشور ۋە و ل
پانا يى ژ قادسييە ل نىزىكى كوفە ژ لايى رۇزىھەلاتقە ھەتا حەلوان ل سەر تخوبى ھەرىمما
چىا) ژ رۇزئافا ۋە وەسا ددە دياركىن و ژېلى وى گەلەك چوگرافى ناسان گۆتىيە ھەرىمما
باشورى كوردستانى نە دھاتە ھەزمارتەن ژ عيراقى بەرى و ئىدييەمى (عراقى عەجەم) مەبەستا
وان ھەرىمما كوردستانى يە (ل باكورى ئيراقى) ئىدييەمەكاكارگىرى بۇو ژ ئىرەشىن
ئىسلامى ۋە دياربۇويە دا جداھىي دنابىھەر پارچى عەرەب لى د ئاكنجى ژ عيراقى و پارچى
كورد لى د ئاكنجى بىيە دياكىن . (ژىددەرى بەرى ل ٢٠٨) .

((ههکه مهزانی کو بهری زهرا دهشتی و پهیاما وی مللته‌تی کورد و باپیرین وی ژ سومه‌ریا و کاردوخیا و لولوبیا و میتانیا و هوریا و خولدیا و همتا د گه‌هیزه میدیا همه‌می لسهر ئۆلا ئەزدائی بوون و لافاری نا بؤیی دیرۆکناسی تابلویه‌کا بزمانی مسمازی دیتیه و ل سهر نفیسی يه (ئى - زى - دى) ئانکو مللته‌تی ل سهر ریکا راست و خودی په‌ریس کو ل سهر ده‌می سومه‌رییان هاتیه نفیسین ژبلى هەبۇونا پەرسنگەھین ئیزیدا و لارسا کو رې و رەسمىن ئۆل تىیدا دهاتنە گىران ژبلى پېرۋەزدیتىنارقۇزى و ئاگرى ژ لاپى هەمی مللته‌تىن ئارىقە کو ئىزدىياتى پاشمايى ئۆلا وان میترايان بۇويه کە واتە ئەو مللته‌تە هەمی باپیرین ئىزدىيان بۇوینە و ئىزدى کەفنه ئۆلا کوردى يه بهری هەمی ئاینان و بهری سى چار هەزارىن سالان بهری زايىنى هەبۇويه و بشىوئى خودى پەریستى و ئەف هاتنا زهرا دهشتى هەر ل سهر وی ئۆل هاتیه ئافاکرن کو بهری وی میترائى و يەزدائی هەبۇون ل ناف و جەن کوردان بتایبەت و ئارىيان بگشتنى ئەفە وی چەندى د گه‌هینه کو راسته ئىزدى کەفتىزىن ئۆلە ل جىهانى))

(ف.ح.)

نها لدور ئىزدىان و كەفنه پەرسىن و رەھىن وان ئەمى ل گۆر ھندەك ژىدەران بقىسىن :

مېزۇويا دىنى ئىزدىان

ئىزدىاتى ژ كەفتىرىن دين و باودىن ل سەر رووپى ئەردى يە و ھەكە مە گۆت دىنى ئىزدىان دىنەكى كەفنه و د كوراتىا ديرۆكى دا يە دبە ھنەك مە گونەھبار بىن ب زىدە چوونى لەورا ئەمى ھندەك بەلگە و بکورتى ديار بکەين و ئەو بەلگىن پشتەۋانىي ل گۆتن و بوجۇونا مە دىن لدور كورىا رەھىن ئىزدىان و ھەتا دگەھىتە رەھىن سۆمەرييان و بابلىيان و ئاشورىيان و ھەر دووكىن داوى ئەون پاشمايى شارستانىا سۆمەرييان :

۱- نافى دىنى ئىزدىان ژ نافى خودا ھاتىه (ئەزدا - يىزدان) ئانكى ئافرىنەر ھەزار و ئىك ناف ھەنە و لگۆر دەقىن ئىزدىان گرىدايە بەستىپىكا ھەبوونى و ئافراندى و لگۆر بەلگىن ديرۆكى و ئەو نافە دئىتە گرىدان ب دەستىپىكا چەرخى زنجىرىن مەرۇۋانىي فە (ئىزىدى سۆر) و بەستىپىكا ئافاكرنا كومەلىن ئافاكرنى كو دگۆتنى سور ل گەل نافى جەن وى وەكى (چىبا سۆر - چىايى حمرىن - سۆرا خابور - ھەرىما خابور نىزىكى حەسەكى و ژ وى نافى سورىا ھاتىه .

كەفتىرىن دەقى سۆمەرى تىدا ھاتىه پەيقا (ئىزدى) و زەفرە بۇ ھەزارى سىي بەرى زايىنى و كەفتىرىن نىشانا دىنى ئىزدى ھاتىه ديارىكىن ژ لايى ئەركۈلۈجى فە ئەو (ستونا - شىمەندە) و ديرۆكا وى دزەفرە بۇ (٩٥٠٠) سالى بەرى زايىنى و ھاتىه دىتن ژ لايى فەكۈلەر ئانكۈيا ھايدىل بىرچ ل كۆباكلى تبا نىزىكى ئامەدى - دياربەكى ، و ئەو پىكەتىيە ژ ستۇونەكا چار گۆشەيە ژ كەفرى چىكىرىھ و دوو مارا خوھ لدورا وى ئالاندىھ و ستۇونا چار گۆشە نىشانا يەكتايىي يە و نىشانى دەدەتە ھەر چار ئەلمەنتىن (ئاڭ ، ئاڭر ، ئاخ ، باى) و مار ئىمازا نەمەرىيى و زانا بۇونى يە و ئەۋ نىشانە ل شارستانىيەتا سۆمەرى و مىدى ھەبوو و ھەمى شارستانىيەتىن مللەتىن ئارى و لجهم سۆمەرييان دگۆتنى (كادىكوس) و ھەتا ئىرۇ ئەو بەر ئارگۆشە ل مەككەھى ھەيە وەكى ھىمایەك ژ بۇ دىنى ئىبراھىم خەلیل و ھەر وەسا لجهم پەرسەتكەها شەرفە دىن و ئەو مارە ل بەر دەر ئالشى ھەيە و ل سەر تابلوپىن ھەمى دەرمانخان و پشتى وى ھىمایى بازنى دئىت كو ھىمایا ھەر ھەبوونى و ھەتا ھەتايى و نىشانە دى لجهم ئىزدىان گرىقانە و ئەو بازنى خاچى چار لايىن وەكەھەۋ تىدا و دلە دېيىنى مەنتدىلا و لاهوتى دېيىنى كو يى بەر بەلافە ل ھەمى شارستانىيەتىن بەرى پەيامبەران و شاندان ، و ھىمایى سەنجهقى سەرۆكى مiliاكەتا نىشانە ژ بۇ ھاتنە گىانى و كەفتىرىن نىشان يا پەرسەتكەها سورىا مارى يە و ديرۆكا وى بۇ (٢٥٠٠) سال پ.ز دزەفرە و

تیته گریدان ب تیگه‌هی نفینا – دادی و نقیسیا – وکه‌هی ل همر دوو لاپین سنجه‌قی و دوو وزیر همنه ب ئەفان نافان .

۲- ئەوی پیزانین هەبن لدۇر دیرۆكا ئیراقى دى بىينە كو بنافترىن پەرسىگەھىئىن بابلى پەرسىگەھا (ئیزاجيلا – و ئیزیدا) ببىنه پەيغا (ئیزا) و ھەمى پەرسىگەھىئىن بابلىان ئەو دوو ھیمايە تېدا ھەبوون و ھەكە ئیزاجيلا ژ بۇ پەرسىنا مەردۇخ بىت مەزنەرىن خوداوهندى بابلىان و پەرسىگەھا (ئیزیدا) ھاتبوو ئافاکىرن ژ بۇ پەرسىنا (نابو) و بەھايى ى و پەرسىنا (نەبۇ) ديارببۇو لداويا ھەزارى سىي (پ.ز) و بەلافەببۇو بشىۋەيەكى بەر فەھەتا شەكتەن دەولەتىن ئاشورى و بابلى (۵۳۹ - ۶۱۲) پ.ز و لەيىف ئېڭ .

۳- لوفرە نابۇ (nabo) مامۇستايى زانكۆيا گۆتنەن يى ئەمانى شارەزايى شۇنواران و زمانىن كەفن يېئىن سۆمەرى و بابلى و ئاشورى ئەوی ھیمايى بناڭ و دەنگى دىنى ئیزدىيان دياركىرى و گۆت پەيغا (ئیزدى) دزمانى سۆمەرى دا ژ سى برگە پېڭ تى (ئەى – زى – دى) و وەرگىرانا وان ئانكۆ ئەويىن ل پى رېيىا راست دچن و نەپىسکرى و پاڭز .

۴- رۆزى چارشەمى بىنچەدانە ھەفتىانە يە لجهم بابلىان و ئاشوريييان و ئەو رۆزى خوداوهند نابۇ بۇو (نبو) و لجهم ئیزدىيان رۆزى چارشەمى نۆكە بىنچەدانە فەرمى يە و پىرۆزىيەكا تايىبەت ھەيە چىنكى رۆزى تاوسى مەلەكە .

۵- چەڙنېن سەر سالىن بابلىان و ئاشوريييان (ئەكىتو) و زاغ موك يَا سۆمەرى و ھەر دوو پەيىف ئانكۆ سالا نوول گەل دەستپېڭىكا ھەيغا نىسانى تېتە كرن و ۋىستەفالىن مەزن دەتەنە كرن لگۇر سالناما بابل و پاشاى پىشكدارى دگەل خەلکى خوھ دىكەر دەفان ۋىستەفالاندا و ل وئى ھەلکەفتى پەرسىگەھ دەتەنە نۇزەنكرن و جوانكرن لبەر ئاوازىن بلۇل و دەھۆل و تەواfan لدۇر پەرسىگەhan ڙنخوازى قەددەغە بۇو ل وئى ھەيىقى و ل رۆزىن ۋىستەفالان ل ھەيغا نىسانى چىنكى بابلىان وەسا ھەزىدەر خوداوهند ل ئەقى ھەيىقى ڙنخوازى دىكەن .

و سەبارەت ئیزدىيان چەڙنا سەرى سالى دەتكەفە رۆزى چارشەما ئېڭى ژ نىسانا رۆزەلاتى (ئەوا پاشدەكەفە ژ نىسانا رۆزئافايى ب ۱۳ رۆزان) و دېيتە ۋىستەفال و تەوافيىن خاسان دەستپېيدىكەن و دېيت نافى تەواف ژ گەريانا دۇرا پەرسىگەhan دزفەن ھاتبىت چىنكى زۆربەي توافىن ئیزدىيان و ل نىزىكى مەزارگەھىن وان دئىتە گىران لگۇندان و دەۋەرىن ئیزدىيان و دېيت جۇرەكى شاهيان بىت ب ڙنخوازىا خوداوهندان لگۇر تېگەھى بابلى و ھەتا نەها ئیزدى گونەھ دىكەن ل ھەيغا نىسانى ژنى بىين و ھەندەك مەزارگەھ تېنە نووکىن و جوانكرن لبەر ئاوازىن دەف و شبابان و دىلان و خۆشيان ل ھەمان دەمى بابلىان .

۶- بابلیان ل دهسپیکاھەمی بوھاران کیکا پیرۆز چىكىن و ئەو ژ هورى جەھى و ئافا قەسپان و تۆقى كونجيان لگەل زىدەكىنا ئافا گولان دهات چىكىن و ئىزدى نۆكە ژى ژبەر پيرۆزيا پەيامبەر (خدر و ئەلياس) پىخونى چىدەكەن و ئەو ژى ژئارى و دوشاشى و ھندەك تۆقى كونجيا يىن قەلاندى دا تاما وى خۆشبىت و وەكى ديار جەزنا خدر و ئەلياس دكەفە نىقا ھەيغا سباتى .

۷- رووبار وەك خوداوهند دهاته ناسين لجهم بابلیان و ژبەر وي كونه بۇو تىدا دەست ئافا زراف بکەن وەكى تاوان دهاته زانىن و ئىزدى ھەتا نەما وي كارى بگونەھ دناسن و كانى و ئافى و رووبارا پىسناكەن.

۸- پىشى (قەوال) د ئۇلا ئىزدى ھەر وەكى پىشى (كالوا) يە ل بابل و ب واتا ئاواز بىزى بەھيا و ھەلکەفتا دا بىزە .

۹- ل سەرددەمى بابل يىن كەفن دوو ۋىستەفال دهاتنە گىران بۇ سەرى سالان يا ئىكى ل بەھارى و يا دووپى ل دەستپىكا پايىزى و وەكى دئىتە زانىن لايەكى مەزنى فەلسەفا بابلى و دىتنا وان بۇ ژيانى ل سەر بىياتى مرن و ژيانا سرۇشتى بۇو و رۇز (خوداوهند شەمش) جەن زۇر گرنگ د باوهريبا بابلياندا ھەبۇو و وەكەھەقى نە بتنى لدۇر وەكەھەقىيا چەزنا سەرى سالا ئىزدىيان و (ئەكتىۋ) يَا بابلى بەلى چەزنا جەمايى ئەوا دكەفە دەستپىكا ھەيغا چەريا ئىكى ھەر لگەل جەزنىن پايىزان يىن بابلیان د ئىتە دىتن و ئەو بخوه پاشمايى چىرۇڭا ئافراندى ئەوال چەزنا (ئەكتىۋ) دئىت و چاوانيا كەفتىن كەردونى لبەر فيانا خوداوهندان و زالبوونا خوداوهندى (شەمش) ل سەر شىانىن سرۇشتى و رېقەبرىدا كار و بارىن وي .

۱۰- شارستانىيا ئيراقى ياكەفن (ميزوپوتاميا) باوهرى ب ھەفت ئەختەران ھەبۇو و بكارئانىنا جۆرەها ناڭىرنان لجهم ئىزدىيان وەكى (شىخ سن - شىخ شەمس - شىخ هادى و يىن دى و بۇ زانىنا بتر لسەر ئەقى مۇزارى بىنېرە ئەقى لىنكى :

<https://www.youtube.com/watch?v=smodapvauqlm>.

و پەيكەردەك ل مۇزەخانا بىریتانى ھەيە (وىنەك ژى ل مۇزەخان ئيراقى ھەيە) تىدا خوداوهند شەمش و ژبەر ھېزا وي يا مەزن گايەك لبىن پى وي وەك پەيكەر خوھ رادەستى وي كرييە و دئىتە دىتن دوپشكەك ئاميرىن وي گايى دخوت و ژ خونا گايى گىا كەسەك بۇويە دەغەلى دى لى ھاتىنە ، و رامان ژ ئەقى چەندى و تابلوپى ئەوه كو ئەختەرا گايى بەرامبەرى رۇزى ل وەرزى پايىزى رادوھستە و بەرى چار هەزار سالى و گا نىشانان يېتىندى يە و نىرەكى يە و زالبوونا خوداوهندى رۇزى ئانکو زالبوون ل سەر پىتىندى و نىرەكىي و ل سەر ھەمى بەرھەمى وان ئانکو زالبوون ل سەر ژىنگەھى و مرۆغان و ب مەرنا گايى رامانا بدوارى ھاتنا

وهرزین هشکاتیی و قهیرانا و دیاردکهت کو وهرزی هاتنا بارانا و خیری وی هات و ژ لایی نیزدیا و لدور پی و پهسمین جهڙنا جهڙمایی کو بو ههفت رُڙان دئیته گیران و ل رُڙ پینجی دی گایه کی ئازون و ببن مهزارگه هی شیشمی ل پهستگه ها لالش و دئیته سه ریکرن د فیسته فاله کا ژ ههڙی و مهڙن دا و هندک لایه نین دی یی و هکه هی د نافبه را دینی بابلیان و ئاشوریان ئه ویں ردهین وان د سومه ری نه و وهکی نفیسہر جورج حبیب گوتی (دین هه رئه و دینه یه لگه ل چیبوونا هندک گھوړینان دنافدا و هکه بو مللته کی رهوابیت بیڑیت بنیات و ردهین وان د گه هنه سومه ریان ئه و نیزدینه هه رهه مان پی و رهسم و داب و نهربیت و په رستن و پیروزین نیزدیان وهکی ییں سومه ریان وهکی ل سه ری هاتی دیارکرن) .
زیده : العراق القديم : جورج رؤدار - الشوون الثقافية بغداد ١٩٨٦ ، الحياة اليومية في بلاد اشور و بابل : جورج كونتيتو ، ترجمة سليم طه التكريتي بغداد - ١٩٧٩ ، الفكر الديني القديم : دكتور تقي الدباغ بغداد ١٩٩٢ ، مقدمة في تاريخ الحضارات : طة باقر بغداد ١٩٧٨ ، اليزيدية بقایا دین القديم : جورج حبیب بغداد ١٩٧٩، حسو اومريکو + lauffrey nabo خدر خلات بحزانی) .

باقیرین کوردان یین سومه‌ری

هه‌می دیروکزان و فهکوله‌ر ل سه‌ر وی چهندی دریکن کو سومه‌ری ژ مللته‌تین نه سامی نه و زانایی دیروکی (طه باقر) د پیشه‌کیا په‌رتoka خوه دا (ژ تابلویین سومه‌ر) یا دیروکناس سموئیل کریمر (Samuel nooh keamer) و هاتیه ورگیران بؤ عه‌ره‌بی ل لapehri (۸) دبیزه د نافه‌رفا گوتني دا دبیزه ئه‌وین ئه‌م دبیزني سومه‌ری لدیروکا و‌لاتی دوو رووباران مللته‌کی نه‌یی سامی بوون (مللته‌تی سامی ئهون یین بزمانی سامی د ئاخفین و‌کی (ئه‌که‌دی – بابلی ل ئيراقی و ئه‌موری و كنهانی و ئارامی و عیرانی ل و‌لاتی شامی و گزیرتا عه‌ره‌بی) به‌ی زمانی سومه‌ریا نه یی سامی بwoo ، و دیروکناس طه باقر دبیزه کو فهکوله‌ری ئیرله‌ندی (هنکس) گوتیه نفیسینا مسما‌ری مللته‌کی نه یی سامی چیکربوو به‌لکی وی مللته‌تی به‌ری سامی‌یان ل و‌لاتی هه‌ر دوو رووباران د ئاکنجی بوون چیکرنه و فهکوله‌ری ئینگلیزی یی نافدار (هنری رولنسون) ل سالا (۱۸۵۵) ز فهکولینه‌ک به‌لا‌فهکربوو د کۆمه‌لا ئاسیا یا پاشاتی تیدا دیارکربوو کو وی نفیسینه‌ک دیتبوو بزمانه‌کی نه یی سامی ل سه‌ر تابلویین هه‌ستیکی و هه‌ر یی و هنده‌ک دجه‌ین که‌فن ل و‌لاتی هه‌ر دوو رووباران و‌کی (نه‌فره – و لارسا - ورگا ل سالا (۱۸۵۶) ز فهکوله‌ری ئیرله‌ندی (هنکس) گوتیه کو ئه‌و زمانی نوو ژ وان زمانین پیکله نوسیا‌یی یه و ل سالا (۱۸۶۹) ز فهکوله‌ری فهره‌نسی (ئوبرت oppert) نافی وی زمانی کربوو (زمانی سومه‌ری) و بؤ جارا ئیکی بwoo ، و ده‌می کو به‌ری دهقی سومه‌ری‌یان هاتیه ناسین و‌کی شارستانیا گوندان و چاندنی کو ئیرانیان ژ رۆزه‌لاتفه ئانیبوو کو ئه‌و ژی (باپیرین کوردین زاگرس بیان) و برنه خواریا ئيراقی (سموئیل گریمر ژ تابلویین سومه‌ریا ورگیرانا گاها باقر – بغداد ۱۹۷۰ ل ۲۵۶ و ئه‌ف گوتنه هاتیه چه‌سپاندن ژ لایی پرو‌فیسور (سپایزه‌ر speisere) و لapehri ۹۹ ژ په‌رتoka خوه‌یا بنافی (مللته‌تین نافبه‌را هه‌ر دوو رووباران) و دبیزه کو هن‌هک مللته‌تین (گوتی) کو ئه‌و ژی باپیرین کوردانه لخوار یا ئيراقی به‌ری هاتن و په‌یدابونا سومه‌ری‌یان و و‌لاتی سومه‌ر پشتی هنگی هاتیه ئافاکرن و حکومه‌تین خوه دامه‌زراندن . (Ephraim . a ۱۹۲۰ – mesopotam orrgins – speiser – philadel phia – usa) .the basiz population of the near eeast

و هه‌ر دوو مامؤستا تاه‌ا باقر و دکتور عامر سلیمان دبیزن ل ده‌می کوچه‌ریا ئه‌که‌دی‌یان بؤ باکوری نه‌ والا دوور رووباران (باشوری کوردستانی) ل دوايا هه‌زاری سیی به‌ری زاینی ئه‌و بwoo سومه‌ری و سوپاروی ل ویده‌ری دزیان و ئه‌و ده‌فره د گوتی (سوپارتو) و دبیزن نافی سوپاریان د دهقین مسما‌ری دا هایته و هه‌ر ژ دهستپیکا سلالاتان زنجیرا مرؤفاتی . (طه

باقر : تاريخ الحجارات القديمه جو الاول ، الوجيز في تاريخ حجارة وادي الراfeldin : چاپا ئىكى بىغداد ١٩٧٢ ل ١٢٠ - ٤٧٦ ، عامر سليمان : العراق في التاريخ القديم ، الموصل : دار الحكمه ١٩٩٣ ص ١١٩ .

و وهسا بۆ مه ديار دبه کو وەلاتى سۆمەرييان يى رەسەن کوردستانه و ئەو ز مللەتىن چيائى زاگرۇسن و سۆمەرى ز کوردستانى کوچبۇونە بۆ خواريا ئيراقى و وەلاتى هەر دوو رووباران و شارستانىيەکا ز هەزى ئافاكىينه و وهسا تى دوپاتكرن کو وەلاتى رەسەنى سۆمەرييان چيائىن زاگرۇسىن کوردستانى يە . (د.عبدالعزيز صالح ل ٤٤٨ ذ شەرتەوکا: الشرق القديم مصر و العراق – الجزء الاول القاهرة ١٩٧٦ م ، الدكتور محمد البيومى مهران في كتابة العنوان – تاريخ العراق القديم – الاسكندرية ١٩٩٠ ص ٩٠ ، الدكتور ابراهيم الفتى ص ٢١٩ من كتابة العنوان (النوراة) المنشور من قبل دار اليازورى للنشر والتوزيع في العاصمه الاردنية عمان ٢٠٠٩) .

ل ھندهك بازاريین باکوري ئيراقى و وەلاتى دوو رووباران وەكى بازارى ئاشور نينهوا ھندهك شونوارىين سۆمەرييان هاتن ديتن کو دزفەن بۆ دەستپېكى سولالاتان زنجира مرۆڤان و نە خاسمه لقى داوىي . (طاها باقر : في تاريخ الحضارات القديمة الجزء الاول ، الوجيز في حضارة وادى الراfeldin الطبعة الاولى بىغداد ١٩٧٣ ص ١٧٧) ، و شونوارىين سۆمەرييان هاتن ديتن ل باکوري وەلاتى دوور رووباران (کوردستان) و د چەسپىنه کو کوردستان وەلاتى سۆمەرييان يى رەسەنە و سۆپارى و سۆمەرى پېكىھ لويىدەرى د ژيان و ئەفە بەلگەيەكى نەلفە کو کوردستان وەلاتى سۆمەرييان يى رەسەنە و هىچ جەن گومانى تىدا نينه بۆ شرۆفەكىنان و بوجۇونان زانايى شونواران دكتۆر بەنام ئەبو السوف د نامەيا خوهىا بۆ باودىناما دكتۆرا ز زانكۆيا كامبرى يابرىتانى ل سالا (١٩٦٦) ز دا دېيىزه کو سۆمەرى ز دەرفەى وەلاتى دوو رووباران نە هاتينه بەلكى ل دەفەرا سۆپارتەوەتىنە و ئەو مللەته ل دەمەكى چۈوينە خواريا ئيراقى و شارستانى لگەل خوه برىنە و ئەو تشتى دېيتە پشتەقانى ز بۆ ديتنا زانايى شونواران بەنام ئەبو السوف) ئەو کو بەلاقەبۇونا شارستانىيەتا چاندى يا پېشىھفتى و دەر ئانىنا نېيسىنىنى ز لايى سۆمەرييا فە وهسا دياردكە کو وان بنەمايىن شارستانىيەتى ھەبۇون و پېشىھفتى بۇون و بەرى بچن خواريا ئيراقى و ئەفە وى چەندى د چەسپىنه کو سۆمەرى ھندهك بۇون ز باپيرىن کوردىن زاگرۇسى ئەوين ز کوردستانى چۈوينە خواريا ئيراقى يانەو و ديار دكە کو باپيرىن کوردىن زاگرۇسى ئەوان شارستانىا مرۆڤاتىي ئافاكىيە ل دەفەرى و دەستپېكى شارستانىيە ل سەر ئاخا کوردستانى دياربۇويە و ئەو شونوارىن ل کوردستانى دياربۇوين د چەسپىنن کو کوردستان لاندكا شارستانىا

مرۆڤاتیئ یا ئیکی یه ، و زانایی ئەمەریکى پروفیسۆر (روبرت جون ب瑞دوود) دبیزه پیشەچوون ژ زیانا نیجیری بو ژیانا چاندى لكوردستانى ل سالا (٦٠٠٠ - ١٠٠٠) پ.ز هاتىه كرن و دبیزه مللەتى كورد ژ مللەتىن ئیکى بۇويه ئەوى چاندى و پىشەسازى پیشەبرىن و ژ مللەتىن ئیکى بۇويه ژيانا شكەفتان ھىلابى دا كو ژ بۇ بكار ئانينا رۆزانە و چاندى و پیشەبرنا بەرھەمان و ل كوردستانى ئەف چەندە هاتىه دىتن بەرى (١٢) هەزار سالى بەرى زايىنى و ژ كوردستانى بەرھە باشورى وەلاتى دوو رووباران چووپە و بۇ رۆزئافايى ئەنادۇلى و بۇ دەشتا ئيرانى و بەرى (٨) هەزار سالان بۇ باکورى ئەفرىقيا و بۇ ئورۇپا و ھندى چووپە و ئەۋ زانایي ئەمەریکى دبیزه زۇربەى بەرھەمى نۆكە ئەم دناسىن وەكى دەخلى گارس و جەھ ژ كوردستانى دەرچوونە و لدۇر پىشەسازى داكوكى دكە پروفیسۆر (روبرت جون ب瑞دوود) و دبیزه جەھ شۇنوارى (چيانو) ئەۋى د كەفە باکورى كوردستانى ئەم دكارىن بىزىن كو نافى كەفتەرین بازارى پىشەسازى يە دجيھانى دا و زۇر زىقى دەر دكەن ھەتا نەما و لور تابلوپەن جەھى دىتن و لىسر نەيىسيبوو ئالوگۇريا بازركانى ل وى سەرددەمى و ئەفە نىشانا وى چەندى يە كو سۆمەرييىن پىشكەفتى ئەۋ بۇون نەفييىن زاگرۇسىان ئەۋىن چاندى و پىشەسازى دياركرين داهىنايىن و فېرى شارستانىيەتى بۇون و شارەزايى ژ پىشىيىن خوه يىن زاگرۇسى و درگرتبوون . و ھندەك ئەدەبىياتىن سۆمەريييان لدۇر رەگەزى سۆمەرى وەك نموونە ئىك ژ ئەفسانەيىن ئافراندىن كنياتى لجهم وان بناۋى (بەينا - نەفرى) ئەوا رەھىن وى دزقىن بۇ دەستپىكا دەركرنا چاندى ل كوردستانى و ئەۋ بەيتە دبیزه كو خوداوهند (ئەنيل) پشتى (لەزگى و ئەرد و ئەسمان ژ ھەفجودا كرى را بۇ ب ئافراندىن مەرقان بۇ جارا ئیکى و ئەرد بېرى و دەستپىكا مەرقان تىدا ئافراند و پشتى وى مەرق وەك گىاي كەسك بۇون و ئەنلىل بىلەكى خوش بەرى خوه ددا مللەتى خوه يى سۆمەرى) و دېرگى داوى يى ئەفى بەيتى سۆمەرى دا ب رۇونى ئەسلى خوهى زاگرۇسى دياردەن و ئەۋ نەفييىن وان باپىرىن خوه يىن گوندى چاندى ل جىھانى ئافا كرن و چاندى لكوردستانى دا ھىناین نەيىسىن ئەنلىل سۆمەرى كو وەلاتى خوداوهند دلۇن ئەۋ جەھ بەختە وەرىي دەدەتە مەرقى پشتى مەرنا وى و ھەتا ھەتايى و ژېھر وى چەندى سۆمەريييان كەسىن خىزانى پاشايەتىا لەن دەفھەرى د ۋەشارتن وەك رېزگەتن ل وان ژ بۇ خزمەتا وان بۇ خوداوهندان ل دەمى ژىنا خوه و (دلۇن) بەھشتا سۆمەريييان بۇو .

دكتۆر موپەد عبدوالستار د گوتارەكا خوه دا بناۋى (دلۇن ئەردى بەختە وەريا سۆمەريييان ژ چىايىن زاگرۇس ھەتا بەحرىن) . (بىنە لىنىكى لدوايا گوتارى و ۋەكۆلەر (دېقد - رول) ل پەراوىزى ژمارە ۱ ل خواندىن وى بناۋى (legend) ژىدەرئ ژمارە (۲) نىشانى

ب ڦه کولینا سمونیل نوح کریمہر یا هاتیه به لاقه کرن دگوتارا قوتا پختانیں ئه مریکی ڙ بو
ڦه کولینیں رُژھه لاتی ڦماره دیسہ مبهر کانوونا ئیکی ل سالا ۱۹۴۴ ز و بنافی (دلوں ئاخا
گیانه و هرایه) ئه وبوو کریمہر و دسا دبینه کو (دلوں) د که ڦه باشوری رُژئافایی نیرانی
چیاپین زاگرؤس (kromer , Samuel noah ۱۹۴۹ , d: Imun , the land of the living . bulletin – of the American schools of oriental research .

زۆر په یەقین سۆمەرى ھەنە ھەتا نە د زمانى کوردى دا مانە و بەشەگى مەزن ژ پەيھىن
کوردى پىك تىنە سەردارى دوورىا دەمى دناۋىھەرا ھەر دوو زماناندا كو دبە ھەزارىن سالان د
ناۋىھەرا واندا و ئەو گەھۇرىينىن ب سەر زمانى کوردى ۋە ھاتىن ل ئەفى دەمى درېڭ داستانا
گلگامىش د ئىتە نافىرىن ب روونى ب قارەمانى وى يى وەكى گامىش نافى وى دووبارە دبە
د داستانى داگەلەك جاران چىكى گلگامىش رابوویە ب كوشتنا گامىش ئەسمانى و دبە نافى
وى ژ ئەفى چەندى ھاتبە و بزىدەكرنا (گل) بۇ گامىش بۇويە (گلگامىش) و وەسا ئەم د
بىنن نافى داستانى بکوردى يە و ژ سى پەيچان پىكھاتى يە ئەو ژى (گل) ئانکو نىر و پەيچا
(گا) ئانکو گاى و پەيچا مىش ئانکو ئازەل و ھەكە ئەم پىكھەكەين پەيھىن (گا + مىش)
دى پەيچەكا گوردى يا لىكدايى گامىش و بکوردى ديارە دبته گامىش و ئەفە يە نافى
داستانى دبە نىر گامىشى ، و كوردى دېزىنە (چىلى) مانگا ئانکو گامىشا مى و سۆمەرييان
زېھر ژىنگەها زونگا نافى گامىشى كرە ھىما بۇ خود و وەلاتى سۆمەر ب ھەبۇونا ژمارەيەكا
زۇر ژ گامىشا و ھەتا رۇزا ئىرۇ ژى بخودانىرندا وان ئازەلان يا بەردەمە و عەرەبا پەيچا (
جاموس) ژ پەيچا سۆمەرى (گامىش) و گەھۇرىنهك تىداكىن دا بزمانى عەرەبى بىتە گۇتن
ژ لاي فۇنوتىكى ۋە ، و ھەكە ئەم بەرى خود بىدىنە قارەمانىن داستانى دى بىنن نافىن وان
د كوردىنە وەكى (ئورشنايى) ئەوى ھارىكاريا گلگامىش دكە ژ بۇ گەريان لپى نەمرىن و
نافى وى ئانکو (گەميچان) و ھەتا ئىرۇ كوردى پەيچا (شناو) يكارتىنن وەكى مەلەۋاتىنى

(ئوتوباوپشتىم) ناھىي باپيرى گلگامىش يه و ئەول با وي نهينيا نه مريي لجهم و ئەو ناھىي ئانکو ئەويىن ل پشتى من هاتى و ناھىرۇك ئانکو (نه مرى) د زمانى كوردى دا دېيژن (هاتنۇپشتىم) ئەو ژى ئانکو (ئەويىن پشتى من هاتى ، ئەو پەيغەم بەمان رامانى ددەت د زمانى سۆمەرى و كوردى دا .

و پىكھاتنا زمانىن سۆمەرى و كوردى وەكى هەقىن و هەردوو ژ زمانىن پىكىھ نوسىيائى نه و پەيغىنلىكداي د ئىنەن چىكىن ژ پەيغەكى يان دوو يان ژ پەيغىن سادە و ژبلى وي نەها ژى د زمانى كوردى دا زۇر پەيغىن سۆمەرى هەنە سەرەرای بورىنا ھەزارىن سالان د سەر نەمانا زمانى سۆمەرىدا تا رادەيەكى كو ھەتا نەناھىي وەلاتى سۆمەر نەها ژى د زمانى كوردى دا مايە و ھەمان واتايى ددەت چىكى ناھىي وەلاتى سۆمەرىيان بىنۋىسىينا مىسمارى دې (كى - ان - جى - ke - en - gi) ب واتا وەلاتى سەر دەست . (عامر سليمان و احمد مالك الفتىان - محضارات في التاريخ القديم ١٩٧٨ ص ٢٥) .

و ئەو ناھىي ئانکو د زمانى كوردىدا جەن وەلاتى سەردارىن ئەردى . و سۆمەرىيان پەرسىتكەھىن خوه ل جەھىن بلند ئاڭاڭرىنە و وەكى چىانە (زەقورە) و وېنى دار و ئاژەلان يىن چىايى ل سەر چىكىن وەكى كوفى و بىزنان لسەر مۇرىن لولەكى ئەھى وان چىدەكىن .) سامى سعيد الاحمد : السومريون و تراشم الحضارى بغداد ١٩٧٥ ص ٤٢-٤٣ ، فاضل عبدالواحد علي : من سومر الى الثورة القاهرة ١٩٩٦ ص ٢٢ .

ئەفە ھەمى وي چەندى ددە دىياركىن بىنیاتى سۆمەرىيان يى چىايى ژبهر چىايىن زاگرۇس وەلاتى وانى رەسەنبۇو و زۇر باودەرىيىن ھەۋپىشك د ناھىبەرا واندا ھەبۈون .

و ھەروەسا چىكىن سۆمەرىيان بۇ سەردارىن بازاران تى گىرىدان ب پاشخانا وان يا چىايى ژبهر شىۋازى ژيانا چىايى وەسا دكە ئاڭنجيان ژ ھەف جدا دكە ژبهر سەنورىن چىاييان ژ ھەف جدانە و دەھىلە خەلک ژ ھەف دوور كەفە و ھەر گرۇپەك و دەفەرا خوه يا چىايى و جۇرە سەربەخۆيەك تى چەسپاندىن و كار و بارىن خوه بىرىقە دېن و وەسا ئەو رۆشەنبىریا چىايى هاتە ۋەگوھاستن بۇ سۆمەرىيان دەمى ژ كوردىستانى كوچكى بۇ خوارىيا ئىرافى و وەلاتى دوو رووباران و ھەر گرۇپەكى بۇ خوه جەھەك گرت ھەر وەكى چاوا ل چىا ژيان بشىۋى گروپان وەكى تى خويى كىن كا چاوا ژىنگەها چىا وە كرىيە مللەتى ژ ھەف دوور كەفە بۇويە ئىك ژ ئەگەرىن چىنەبۇونا ھەۋگەتنەكى د ناڭ مللەتى كوردىدا و نە بۇونا سەركەرتىيەكى رامىيارى ھەۋگەتنى دا كو بكارن بۇ خوه پىكھاتەكى رامىيارى يى ھەۋگەتنى پىك بىنن و ھەروەسا ئىك ژ ئەگەرىن وېنەكىندا كەساتىيا كوردى كو حەز ژ ئازادىي و سەر خوه بۇونى بکەت و ناھىن كەس فەرمانى ل وان بکەت ژ فەرماندىن حزبى و رامىيارى ھندەك دىرۋەكتىسا وەسا بۇ دچن

کو بنياتى سومهرييان و سوباريان ئىكىن و ئهو خزم و مروفين هەفن و بكماتى هەر دوول ئىك دەفهرى و باكورى وەلاتى هەر دوو رووباران د ژيان بەرى بچن خواريا ئيراقى و ئاكنجى بۇنى لور . (الدكتور فرح : معالم حضارات العالم القديم ١٩٧٣ ص ١٩٨) و دكتور (نعيم فرح) دبىزه د پەرتوكا خوه دا كو سومهرى و سوباروى ژ گوتيان پەيدابوونىه (باپيرىن كوردان) و جەئى وان يى كەفن چىايىن زاگرۇس بۇو ، ژبەر كو زۆربەي نافىن بازارىن سومهرييان نە بنافي سومهرى نە بەلكى نافىن سوبارينه وەكى بازارىن (ئور - ئەريدى ئوروك - سىپار - لارسا - لگش) و هەروەسا د پەيقين وەك هەف د زمانىن سوبارى و سومهرى دا ئهو ژ پەيقين سوبارينه وەكى پەيقا (باتيس - باتيز) ئانكى پاشا . (الدكتور سامي سعيد الاحمد : السومريون و كولتورى وان شارستانى بغداد ١٩٧٥ . و ئەفه ژى وەسا دگەھينه مروفانى د نافبەرا سوباريان و سومهرياندا

دهمى سومهرييان و پاشاتىا وان د سى رۇلا را بورى :

رۇلى دەستپېكى زنجира مروفان يى ئىكى (٢٩٠٠ - ٢٨٠٠ - ٢٧٠٠) پ.ز و ئەفرۇلە نويھراتىا قوناغا داوي ژ چەرخى وەكى يى نفيسينى وەكى دەمى (وەركا) و جمدەت نەكر .

رۇلى دەستپېكى زنجира دووبيى (٢٧٠٠ - ٢٥٥٠) پ.ز ل ئەفى رۇلى نفيسينا مسمارى هاته تەمامىرن و هاته بكار ئانىن و نفيسينا فەرمى هاته بكار ئانىن و هەروەسا پاشايىن سەربەخۇ هاتنه دامەززاندن .

رۇلى دەستپېكى زنجيرىن سىي (٢٥٠ - ٢٣٤) پ.ز و ل ئەفى رۇلى شارستانىا سومهرييان گەھشتە بلندترین ئاستى خوه ل (ئور) و گەشەكر و گەھشت وەكى زنجира دەستپېكى سىي د هاته ناسىن ب پاشايى وانى پىنجى گلگاماش (٢٧٠٠) پ.ز و ئەو قارەمانى داستانا گلگامىش بۇو يى بناۋ و دەنگ و هەر وەسا هەر دوو زنجيرىن (لگش - و ئوما) دياربۇون و بناۋ و دەنگ بۇون و د رکمانەكا تونددا بۇون و نىزىكى سەد سالى فە كىشا . (فاضل عبدالواحد - على : العراق في التاريخ ، السومريون و الاكديون - بغداد ١٩٨٣ ص ٦٦ - ٦٧ ژ - HOLLOW WILLIAM W- EEARLY MESOPOTAMIAN ROYAL TITLES - NEWHAVEN . CT: AMEN CAN . ORIENTAL (SOCIETY P.P ٥٥

مامۇستا تاها باقر د پىشەكىا پەرتوكا سموئيل گريمەر و ئەوا وەركىرايى بۇ عەرەبى دا دبىزه وەكى هەمى لايەك ل سەر دكۈك كو سومهرى ئەون دامەزرينهريين ئىكى بۇ بنياتى شارستانىي و ئافاكرنى و ساميان ژ وان وەرگرتىيە ل وەلاتى هەر دوو رووباران و نە بتىنى كولتورى روشەنبىرى ژ وان وەرگرتىيە بەلكى كارىگەرى ل سەر هەمى مللەتىن رۆزھەلاتا

نیزیک و د چهندین بوارا دا کرینه چنکی سومه‌ری نیکه‌م مللہت بوو نفیسین داهینا و پیشنه‌برن و ئهوا هاتیه ناسین نفیسینا مسماری و ئهوا بوو نفیسرا هه‌می خه‌لکی رۆژه‌لاتا نیزیک بیین که‌فن . (صموئیل کریمر : من الواح سومر و هرگیران طه باقر : مکتبة المثنی بغداد و مؤسسة الخانجي بالقاهرة ۱۹۷۰ ص ۱۳۹) .

و سومه‌ری هاتینه ناسین ب پیشنه‌برنا شارستانیا مادی و هکی ئافاکرنی و هونه‌ری و سیسته‌می جفاکی و رامیاری ئهوا شارستانیا رۆلی مه‌زن خستیه سه‌ر پیشنه‌فتنا مللہتین رۆژه‌لاتا نیزیک و هه‌ر و هسا سومه‌ریا هندەك بوجوون و هزرین دینی و دواری گیانی و میشکی دا و زوربەی وان هزر و بیر و ئولا وان که‌فتیه د دینی يه‌هودی و مه‌سیحی دا و زوربەی وان هزران هاتیه و که‌فتیه د ناف شارستانیا نوو ژی سومه‌رییان به‌رهه‌مه‌کی ویژه‌بی په‌سەن و هکی هۆزان و کاریگه‌ریا کور کریه ل سه‌ر مللہتین که‌فن و به‌ردەوام بوو ئهوا کاریگه‌ریه هه‌تا شارستانیا نهان سومه‌رییان نفیسین داهینا ل باشوری و لاتی دوو رووباران ل سالا (۲۰۰۰) پ.ز و هنگی چه‌رخی نفیسینی دهست پی کر و بریکا وی فه‌کوله‌ران کاری پیزایینان لدۇر شارستانیا سومه‌رییان و ئهوا شارستانیین پشتی وان و درگرن و توماربکەن .

و دیارتین کاری سومه‌ری پیرابووین ئهوا بوو داهینانا وان بۇ نفیسینی و ژماران و چىکرنا بازارن و مللہتین دی ژ وان گرتن و فېربوون و هەکە ئەم به‌ری خوه بدنە په‌رتوكىن رۆژنافایان ئه‌وین دیرۆکا پیشنه‌فتنا زمان و ژماران ل جىهانی هه‌می داکۆکى ل رۆلی سومه‌رییان دکن کو ئهوان شارستانیا پیشنه‌فتی ئافاکریه و چاندن و ئافدان و داهینانا هەفجاری چاندنی و دۆلاب و عەربانە و ئامیری خەزەنی و بەلەم ولھیم و رۆنکەر و چىکرنا زىرى و جوانكرنا وی ب به‌رین جوان و چىکرنا قرمىدى ئاسايى و قەلاندى و چىکرنا تەلاران و بكار ئانينا زىرى و زىپى ژ بۇ دیاركرنا به‌هایین کەرەستان و گریبه‌ستین بازركانی و سیسته‌می بىمەی و په‌رتوك بۇ ياسايان چىکرنا و نیکه‌م داهینانا تابوگان ژ بۇ ئافاکرنا خانيان ل جەھى کەفران .

و دیرۆک بۇ مە دیاردکەت کو سومه‌رییان داکوکى و پیگىری ب ماف و دادى و ئازادىي و کەسايەتىن دىكىن و كەربى وان ژ زولم و توند و تىزىي فەدبۇون و ياسا بۇ رىكخستنا ژيانا خوه لگۇر وان بير و باوەرين مروۋاتى دانا بۇون و سومه‌ری د زىرەك و زانا بۇون د وارى مۇزىكى دا و فەکولىينىن شىنواران دیاردکن کو د گۇرئى خىزانان پاشايى ئور (شازن شبعادى ئهوا زانايىن شىنوارىن بريتاني ل سالا (۱۹۱۸) ز فەکولىن كرین و دىتن كۆمەك مۇزىكىزەنان ل گەل (۱۱) گيتاران ژ بلى كيتارەكما مه‌زن ژ (۲۰) تىلا پىكدهات و ئهوا بو گيتارا سومه‌ری تىدا دىتن .

و ئەو شارستانىن پىشتى سۆمەرىييان ھاتى ھەميا زانىن لدۇر ھەمى زانستان ۋان ودرگرتبوون و ۋان مۇزىكا ۋ زەقوران (جەئى نەپىرمان) وەكى (زەقورئور - زەقورا دوركارىكالزۇ) ئەوا دكەفە رۆزئاڭايىن بەغدايىن و زەقورىن نەوالا دوو رووباران وەكى قىبلەها چاڭىن خەلکى بۇون و مىسرىا ۋان زانستى ئەھرامات ودرگرت و ھەروەسا پەپكەرىيىن خود ژى ۋ سۆمەرىييان گرتبوون . (ب - لىرخ : دراسات حول الاكراد و اسلافهم الخالدين الشمالين ، ترجمة الدكتور عبد حاجى ١٩٩٢).

و هندەك گۆرستانىن ب كۆمەل هاتنە ديارگرن فە دگەرن بۇ باپيرىن كوردان (كىشىين) ول بازارى (نۇزى) (كەركوكا نەا) و ئەو گۆرە هاتنە ديارگرن و يىن (خۆريان) بوون ول بازارى (مارى) ئەوا بدوريا (١١ كم) ژ بازارى (البوكال) ل سوريا نۆكە . (طە باقر : مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة الجزء الاول ، الوجيز في تاريخ حضارة وادي الرافدين الطبعة الاولى بغداد عام ١٩٧٣ ص ٢٨٣ - ٢٨٥ .)

سومهرييان پاشاتيئي بازاران ئاڭارن و هەر پاشاتيئەك ژ بازارەكى پىيك دھات و ژ سەنتەرى
بازارى و دوروبەرىن وى ژ رەز و چاندىئىن ب سەر وى بازارى فە . (جورج رو : العراق
القديم - ترجمة حسين علوان حسن - بغداد - وزارة الثقافة و الاعلام ، الطبعة الثانية ١٩٨٦
ص ١٨٢ - ١٨١)

و بازار و پاشایه‌تیین سوْمه‌رییان ژ هه‌ف فه‌قه‌تیایی بوون و سه‌ربه‌خو بوون و هه‌ر پاشایه‌تیه‌کی پاشایی خوه هه‌بو و خوداوهندی خوه یی تایبہت هه‌بو و ل سه‌ر پاشاتیا وان نیک لپ نیکی حومرانی دکرن و په‌یوهندیین وان ب هه‌قرا نه د باشبوون و شهر و لیکدان د نافبهرا واندا چیدبوون . (عامر سلیمان – العراق في التاريخ القديم – الموصل = دار الحكمة للطباعة و النشر ١٩٩٢ ص ١٣٩) .

سۆمەرییان چەندین بازار ئاقاکرن و ھەر بازار دك وەكى پاشاتىيەكى بۇو و ياسەربەخۆ بۇو و ژ بازارىن سۆمەرییان (ئوروك) ئەوا دكەفە رۆزھەلاتى رووبارى فوراتى و نېزىكى (٣٠ كم

(رۆژههلاتا بازارى) (سماوه) و بازارى (لگش) ئەوي دكەفه باشورى بازارى (قلعهت سوکەر) يا ئيراقى و (ئورور) و (ئەريدۇ) ئەويين دكەفه باشورى رۆژئافايى بازارى (الناسريه) لخواريا ئيراقى و (لارسا) كود كەفه باكورى رۆژئافايى بازارى (قلعهت سوکەر) ل ئيراقى و بازارى (شروباك) كود كەفه باكورى بازارى (ئوروك) ول وان فەكۈلینىن هاتنه كرن ل سالا (۱۹۰۲ - ۱۹۰۳) ز رىزەكا مەزن ژ تابلويىن قوتابخانا دەركەفتىن كود دزفەن بۇ چەرخى سۆمەرييان و تىدا قوتابى فيردىكىن ، و بازارى (ئىسلىك) دكەفه باشورى رۆژههلاتى بازارى (ديوانىيە) ل ئيراقى و بازارى (ئەدب) دكەفه باكورى رۆژئافايى بازارى (ئوما) و بازارى (نېبور) ل رۆژئافايى ديوانىيە .

و بازارى (ئەكشاڭ) كود كەفه (مەدانىن) باشورى رۆژههلاتى پايتەختى ئيراقى (به غدائى) و بازارى (كىش) كوشىنوارىن وى دكەفه پارىزگەها بابل و ئەۋەز بازىرىن سەرەتكى بۇو لجهم سۆمەرييان ژبەر ئەفسانەيىن سۆمەرييان دېيىزىنە مە كود ئىكەم بازارى پاشاي دەستەھلاتلى كىرى پشتى توفانى مەزن ئەوا قالا وى هاتىيە كرن دئەفسانەيىن سۆمەريياندا و ل دىنىي يەھودىيان و مەسيحيان و مسلمانان ، بازارى (سىبار) دكەفه سەرلىيوارى رۆژههلاتى فوراتى نىزىكى (٦٠ كم) باكورى بابل و بازارى (شروباك) كود دكەفه سەر رووبارى فوراتى نىزىك (٢٢٥ كم) باشورى رۆژههلاتى بازارى (ناسريي) و لقى بازارى سۆمەرييان ئىكەم سالناما چاندىيەتىنە دەيتن و چەندىن شىرهت و رېنمايىن تايىبەت ب ئامادەكىن زەقىيە و دەمىي چاندىيە و ئاقدانىيە و چىننىي جۇتىيارەكى سۆمەرى دانا بۇو بۇ كورى خوھ ول سەر تابلويەكا ھەرىي ژ (٣٥) برگە پېكھاتبوو . (ليوا ينهايم : بلاد ما بىن النهرين - ترجمة و تحقيق سعدي فيضي عبدالرزاق - منشورات وزارة الثقافة والاعلام - بغداد ١٩٨١ م ص ٤٦٤-٥١٢ ، نيكولاس بزنطين : حضارة العراق و اثارها - تاريخ مصور - ترجمة سمير عبدالرحيم الجبى - بغداد ١٩٩١ م ص ١٢٥ - ١٤٢) .

((هەلبەت مەبەستا مە ژ ئەقان ھەمى بەلكە و شىنوار و بىر و باودريا سۆمەرييان ئەوه كود ئەم دىاربىكىن لگۇر وان ژىددەرىن ل سەرى دىاركى كود زۆربەي وان ژ لاپى دىرۋەكتەسىن بىيانى هاتىيە دىاركىن و فەكۈلەن و دىيتن ئەم وى چەندىي ب زەلائى بىزىن كود سۆمەرى ھەر باپىرىن كوردانە و كوردان بىرىزىيا دىرۋەكتەسىن بىيانى شارستانىيەت ئافاكىرىيە بەلكى لاندكا شارستانىيەتى يە ل سەرانسەرى جىهانىي و ئەۋەز چىايىن زاگرۇس ئاوارە بۇونە يان چووينە ژ بۇ ئافاكىن شارستانىيەتى ل خواريا ئيراقى لى تىشتى بالكىش ئەوه زۆربەي نفىيەسىن كورد و عەرەب ل سەر خوھ نا ئىين بىزىن كود سۆمەرى ل سەر ئۆلۈ باودريا ئەزدائىي بۇون كود كورد و ئىزدى پاشمايىن وانن و ھەتا نەھا چەندىن پەيىف و باودرى و دابو نەرىت و پەرسەن يا سۆمەريا لىڭ

ئىزدىان مايه پاراستن لهوما ئەم دكارىن بىزىن كو كەفترين دين و بير و باودر و شارستانى هەر يا باپيرىن ئىزدىان بۇ ژ سۆمەرييان و زاگرۇسيان و لولوييان و گوتىيان و كىشىيان و ميتانييان و هورىييان و خالدىيان و هەتا د گەھىتە دەولەتا مىدىييان ھەر دىنى وان مىترائى و ئىزدىياتى بۇ و دەمىن ھارپاكى سەر لەشكەرى ئەستىياكى مىدى خيانەت لخوه كرى و بۇويە ئەگەرى شەكتەن دەولەتا مىدى و بەدەستى خوه دەولەتا مىدى رادەستى دارايى دووبيى كورى قەمبىزى خوارزايدى ئىزدىان يان مىدىان كرى ل سالا (٥٥) پ.ز و هەتا نها كورد و ئىزدى كو ھەر ئىكىن ژبلى كو پشتى هاتنا ئىسلامى زۆربەي وان ب فەرمانىن وەكى يى د ئىنە بيرا مە (مىرى كۈرە - فريق پاشا - ئىتاخى ترکى فەرمانا سەفەوييان) زۆربەي وان مسلمانكىن ھەتا نها نە بۇويە دەولەت و خوه نە گرتىنە سەرەتايى كو مللەتى كورد ژ ئىزدى و مسلمان و كاكايى و عەلەوى نىزىكى (٤٠ - ٥٠) مiliون كەس ھەنە و بتنى ئەو ماينە بى دەولەت ل سەر رووبيى جىهانى سەرەتايى چەندىن شۇرەش و بەرخودان و سەر ھەلدان لى مخابن ھەتا نها د پارچەكىنە د ناڭ دېمىن خوه دا ل چار پارچان و ھاندەران و ژ ھەر ئەگەرەكە ھەبىت و بەرددوام كورمى وان ھەر ژ وان بۇويە و ديارە بىرۇكەيا زانسى كارىگەرى ل وان نە كريي بەلكى زۆربەي وان دېن كارىگەريا ئۆلى و عەشىرەتى و دەفەگىرى و دارى دەستى دېمىن بۇويە لەوما ماينە بى دەولەت)) (ف.ح).

بەراوردیەک دنافبەرا میترائى و ئىزدىياتى و زەرادەشتىي دا

پشتى دياربۇونا ھۆزىن ھندوئورۇپى ل دەفه رى دوو دينىن ژىك جودا دياربۇون ھندەك ژ وان میترا پەریس بۇون بەرى زەرادەشتىي كو بەرى ھنگى دىيۇ پەرسەن و بەشى دى ئەھورامزدا پەریس بۇون ((ئەڭ دابەشكەرنە د پەرسەنە ژ لايى زەرادەشتى ۋە ھاتبۇو بەلافەكىن و ئەۋىن لېيى وى نە دچوون دكىنە دىيۇ پەریس ئانو ئەھرىيمەن پەریس)) (ف.ح) و میترائيان گوتنيت (يەشت) رىكخستان ژ بۇ پەرسەنا میترا و ئىزدىيان يېن ل گەل وان و ھەتا نەها تىيەنە ناسىن د پەرتوكا ئافىستا دا ب (يەشت) . (على تترنيروهى - میترائى دىرۇك و باوەرى ل ۳۱ ژ . ئافىستا _ مصدر پېشىن ج ۱ ص ۲۷۱ .

و ئىك ژ وان يەزىدائىن لايەنگى میترا د ھاتە ناسىن ب (رەشنۇ RASHNU) ئانكى راستى و يى دى دھاتە ناسىن ب (سروش SRAOSHAX) و پەيغا (رەش) ل ھەر دووگا نە مەبەستا رەنگى رەشى بەلكى ب واتايى (راستى) تى . (ژىدەرى بورى ژ.كريستنسن مصدر - پېشىن ص ۵۷ لەورا باوەرى ئەوه كو (مسحەفا رەش) پەرتوكا پىرۇزا ئىزدىيان واتايى وى نە ئەوه كو يَا (رەشە) بەلكى ب واتايى پەرتوكا راستىي يە .

زەرادەشتى پەيامبەرى مىدى گھۆرىنەكا بىنەرەتى كرە د دينى كەفنى كوردا دا و سىنگى دينى میترائيا گرت بەيىز . (ژىدەرى بەرى ژ. پى بىريان : تارىخ اميراپورى ھىخما نشيان : ترجمە مهدى شمار ص ۲ ج ۱ تەران ۱۳۷۹ ص ۲۳۱) .

((بەلى زەرادەشتى دينى میترائيان گھۆرى كو دينى ھەمى ئارىييان بۇو و ھەر ئىزدى پاشمايىن میترائيان بۇون و ئەو كرنە (دىيۇ پەریس) چىنگى ئەوى دەپا ھەمى لېيى ئەھورامزدا بچىن لى پاشمايىن میترائيان كو ئىزدى نە مان ل سەر ئۆلا خوه و بەرخوددان كرن و ھەتا نەها ماينە و ژ وى رۇزى ھەتا نەنا ئافى (دىيۇ) (ش) كەفتە سەر ئىزدىيان و ھەمى دينىن جوھو و مەسيحى و بىسلمانە و ئىزدى پى داخبار بۇون و پەرتوكىن واندا ھاتىيە و ھەلبەت پشتى ابراهيم خەلەل كو ئەو ژى يى ئارى بۇو و كورد بۇو زەرادەشت ئىكەم پەيامبەر بۇو خوه دايىه ناسىن كو يەزدان پىردا دئاخقە و ئەو ئۆل باوەرىيىن دى رەتكەن و نە هيىلان ل گۆر شيانىي خوه)) (ف-ح) .

و لەورا دىوھ يەسنا ھاتن ناسىن (DAIVA YASNA) ب پەرسەنا (ئەھرىيمەن) ئانكى ئەۋىن لېيى مزدائىي دچن و ركمانە دنافبەرا خىرە و شەرى دا د دينى نوو دا دياربۇو . (ژىدەرى بەرى : على تتر - ژ كريستنسن مصدر پېشىن ص ۵۸) .

باودريا زهرا داشتني د نا ميدييان دا دهنگ ديار بwoo ژبهر کو زهرا داشت نه چار بwoo په يامه خوه دهره هى ناوچه وان به لافه بکهت . (ژيده رى به رى ژ - كريستنسين - مصدر پيشين ص ۲۸) .

ول دهمي ئولا زهرا داشتى به لافه بwoo د ناف ميديدا ب شيوه يه کى درهنگى چنکى زهرا داشت نه چار بwoo هزر و بيرىن خوه دهره هى ده فهرا ميدييان به لافكه و پشتى به لافه بونا وان هزان و خوه سه پاندى ل سه روان بونه چينه کا دسته هلاتدار و وهلاتى ميديا بwoo يه مهيدانا هزر و بيرىن زهرا داشتى و ژبهر كاريگه ريا دينى كه فن ئ ميترا ئى هندەك گھورين ب سه ر زهرا داشتى دا هاتن و چينىن ئولى ديار بون و هندەك باودريين توندرەو و ئالۆز پهيدابون . (ژيده رى به رى ژ . كريستنسن - ايران ص ۶۳) .

و هندەك رينما يىن هور هاتنه ده رکرن ژ بو رىك خستنا هەمى لا يىن ژيانى و له پەزينا وان يا رۆزانه و ژبۇ كو خوه بپارىزنى ژ ئەھريمەنى و ئىشاندنا وى هندەك ياسا و رينما دارشتن بنافي ياسايىن (فنديات UINDAE VADAT) ئانکو ياسايىن دېرى دیوان و ئەو زوربهى پەرتوكا ئافيستا يا پيرۆز پيكتىنه و ئەوه گەھشتىه مه . (ژيده رى به رى ژ . ارباب كىخسرو شاهرخ . زرتشت پيامبرى كه از نو باید شناخت تهران ۱۳۸ ص ۱۵۹) .

و لدوايا سەردەم زهرا داشتى ئەو ياسا هاتنه چەسپاندن و نافه روکا وان ديار دکن کو ئەھريمەن و ئەھور مزد برانه و كۈرئىن زورقانى (ZURVAN) دەمى بى سنور و بابى الايزيادات . (ژيده رى به رى ژ . هوشنج دولت ابادى ، جاي پاي زروان خدائ بخت - و تقدير تهران ۱۳۷۹ ص ۲۰) .

و ئىك ژ وان كۆمه لىين مزده يەسنا ئەويىن د گەھشتە باودريا پەرسىتنا ستييرىن كلدانى و به لافه بwoo د ناف مەجوسان ل رۆژئاپايى كوردستانى دا و بwoo يه ژيده رى سەرەكى يى ميترا ئىن ل ناف ملاھتىين ئيمبراتوريا رۆمانى و ميترا بwoo يه (ئيزەد) د ئەفى ئولى دا بwoo يه خودا وندى رۆزى . (ژيده رى به رى ژ . ار. اسى زنر - گلوع و غروب زرتشتى گرت ، ت. تيمور قادرى (تهران ۱۳۷۵ ص ۱۷۶ و ميترا ئيان و هندەك كۆمه لىين دينى يىن دى گھورين ل سه ر باودريا زورقانى و ئەو كۆمه کا باودرى ب ئەھريمەنى هەين بونه خودان ئەوي باودريي . ژيده رى به رى ژ . كريستنسن - پيشين ص ۶۵) .

خاچى (سواستيکا) يى مىترائى

ئەف سواستيکا د زمانى سانسكريتى دا ئانكى خاچى لىك بادايى . (ژىددەرىن بەرى - ژ. غلا مرضى على بابائى ، فرهنك علوم سياسي تهران ۱۳۶۹ ج / ص ۴۲۰) .

و ئەف خاچە هاتىيە دىتن يى وينەكى ل سەر زۆر ژ شىنوارىن نموونە يىن ديرۆكى ئەويىن ژ وەلاتىن ئارىيان هاتى و هاتە ناسىن ب دۆلابا مىترائى . و ئەو خاچى خواركى يى هاتىيە دىتن بەرى هاتنا مەسيحى يە و راست نىنە ئەم وى بىبىن ب سەر وى فە بەلكى ل جەم ھندەك مەسيحيان ئەو خاچە دېرى مەسيحى يە ژېھر ئەو خاچە هاتە بكارئانىن وەك هيمايى پارتاسوشىالستا كرييکارى يا جىهانى يا ئەلمانى (يا نازى) ، ئەو پارتا دېمنيا خوه بۇ جەوا و رەگەزى سامى دياركى و ئەو هيمايىھە كرنە سەر نازىيىن ئەلانى فە بەلى ئەقە نە راستىيە لى راستىيا وى ئەوه كو (ئەدۆلەت ھىيتلەر) سەركەرى ئازىيان دەمى ھزركى ل سالا (۱۹۲۰) ز ژ بۇ دىتنا هيمايىھەكى بۇ پارتا خوه ئەو ئالايى سۆر و د نيقا وىدا بازنهكى سپى و دناف بازنى سپى دا خاچەكى خواركى ب رەنگى رەش ئەمۇ بۇويە هيما و نىشانا وان ل وەلاتى (ئەستونيا و فيلند) و ئەو بۇو هيمايى فەرمى يى وان . (ژىددەرى بەرى ژ- ل ۴۲۱) .

و ئەو بۇو لهشكەرى ئازادىا ل وى دەرى دىتبۇون ل سالا (۱۹۱۸- ۱۹۱۹) زول سالا (۱۹۲۰) ز دەمى سەربازىن تىپا (ئەھرات) چۈوينە ناف بازارى بەرلىن ئەو هيمايىھە ل سەر كولافى خوه يى ئاسنى ل سەر سەرى خوه وينى وى خاچى چىكربۇون . (ژىددەرى بەرى ل ۴۲۱) .

و ناسينا ھىيتلەر ب ئەقى هيمايى خاچى خواركى دىزفە بۇ دەمى خواندىندا وى ل قوتابخانەكا كاتۆلىكى ل بازارى (لامباخ) و بابى (كاھن) رېقەبەرى دىرلا لامباخ و ئەو زانەيەكى زۆر خودان شيان بۇو د زانستى ستىران و زانىنى جۇرا و جۇر و ل سالا (۱۸۵۶) ز دا بۇو بگەريانا خوه بۇ رۇزھەلاتا نافىن و مالا پىرۋىزبىت (المقدس) راوەستىيا ھەتا سالا (۱۸۶۸) ز و جاراگا دى زقەرى بۇ (لامباخ) و فەرماندا هيمايى سواستيکا بىيە چىكىن ل سەر دىوارىن دىرلا لامباخ . (ژىددەرى بەرى ل ۲۲۱) .

و دەمى ھىيتلەر چۈوويە لامباخ كاھن هاكن مربوو بەلى سواستيکا وەكى خوه مابۇو و ژېھر ئەقى چەندى ھندەك ژ ديرۆكناسان دېيىن دەمى ھىيتلەر زانى كو ئەو سواستيکا هيمايىھەكى ئۆلا ئارىيانى يا كەقنه ئەوى ئەو ھەلبىزارت وەك هيمايى پارتا خوه . (ژىددەرى بەرى ، محمود طلوعي : ژىددەرى بەرى ۱۳۷۳ ص ۹۴۸) .

و بەرى وى ل چەرخىن نافىن (شواليان) يىن سوارچاكىن جرمانى ئەو هيمايىھە بكار دئانىن و ھەر ژ سەردەمى مىترائيان يى بەربەلاقەبۇو . (ژىددەرى بەرى ص ۹۴۸) .

هیتلەری وەسا ھزىدەر کو ھىمایى سواستىكا نىشانا خەبات و بەر خودانَا مللەتى ئارى بۇو و بەرى ھەر تىشەكى ھىمایى ململانى د ناۋىبەرا ئارىييان و سامىياندا و نىشانا دىنى و باوهريا هند و ئورۇپىان ل دېرى ئۆلا يەھودىيان . (ژىددەرى بەرى ل ٩٤٨).

و دۆلابا مىترائى ئەوا (ئەرنىست ھەرتزفلد) زانايى شىنواران يى ئەمانى يى بنافۇدەنگ دگۇتنى (دۆلابا رۇزى) كو واتايا بەرددوامى يى ژيانى و لقىنى يى بەرددوام يى رۇزى و ئەختەران و ژىلى وى نىشانا چار ئەلەمەنتىن پىرۇزىن (ئاڭ و ئاڭر و ئاخ و باى) و ھەر لايەكى وى نىشانا ئىيڭ ژ ئەغان ئەلەمنتانە . (ژىددەرى بەرى ، رچايى ل ١٤-١٢).

و بۇ زانىن ژنىن ئىيىزدى دەمى ھەفيرى چىدەكەن وىنى خاچى لسەر ھەفيرى خوه چىدەكەن و ل سەر نانى خوه ژى وەكى وىنى وى سواستىكا چىدەكەن و ب ھەر دوو زەندىن خوه نىشانا (×) لسەر چىدەكەن بۇ سى جاران ل سەر ھەفيرى خوه بپاتەكى د نخىيەن و ئەو ژى نىشانا مىترائىي يە و ھەروەسا دايىكا ئىيىزدى دەمى زارۇكا خوه د پىچە و دكە د لاندكى دا ھەر ب دەستى خوه وىنى نىشانا مىترا ل سەر چىدەكە (ژىددەر على تىر ل ٣٩ ژ بۇ بوجۇونا وەرگىرى پەرتوكا پىر خەر سليمان) .

و ھەزى گۇتنى يە كو ئەف ھىمایى مىترا سواستىكا ھاتىيە دىتن ل سەر چەندىن جەئىن شىنوارى يى كەفن ل وەلاتىن ئارىييان و نە بتىنى ئەفە بەلكى ھاتىيە دىتن نكراڭى ل سەر پەرسىگەھەيىن بوزيان و لدىرىن مەسىحيان و لسەر دەرى مزگەفتان و لนาڭ تربىن زەرادھشتىيان ل زۇر دەفەرەن كوردىستانى و وەك نموونە ھاتە دىتن ل گرى حەسەنگۇ نىزىكى دەريا ئورمىي و ھاتە دىتن يى چىكىرى ل سەر پى شىرەكى و سوارەك ل پشتى يە . (ژىددەر ژ على تىر نىروەي : سواستىكا شىنوارەن كوردىستانى و جىهانىدا - گۇفارى شانەدەر ژمارە (٥) ئادارا ١٩٨٨) .

و ئەف سواربۇونا زەلامان ل سەر شىرەن د زۇر ژ ئەفسانەيىن كوردى دا ھاتىيە ديارگەن و ئەف خاچە دئىتە دىتن ل دەفەرەن ئىيىزدىيان و لناڭ ھىمایىن وان يىن پىرۇز و ھاتىيە چىكىرن لسەر مەزارگەھى بايزىدى باستامى ژ لايى رۇزەھەلاتقە و ھەروەسا ھاتىيە دىتن ل سەر وان تابلوىيىن وەكى جەركان بۇ مرىان دھاتنە بكارئانىن و بەرى وان ل رۇزەھەلاتى بۇو . (ژىددەر رچايى ژىددەرى بەرى ل ١٤-١٢) .

دینی میترا

په رستگه هین میترائیان دبیژنی (میهراب) یان میهردینا یان میردين ٹانکو دینی میترائیان به رامبه ر به هدین (دینی زهرا دهشتی) کول سهر دینی میترا هاتیه ئافاکرن و به هدینی ل ئالی رۆزه لات دزیان و میردینی ل ئالای رۆزئافا دزیان و میهردین ٹانکو رۆز په ریس - و مهرا ب یان مهاریب ئه وین هاتین ئافاکرن ژ ده فه رین چینی هه تا گزیرتین بریتانی ((که و اته ههمی مهر په ریس بوون و ل سهر ئولا رۆز په ریسی بوون به ری هاتنا زهرا دهشتی و یه هودی و مه سیحی و بسلمانی نوکه دبیژنی جهین بلند ل سهر دیران و مزگه فتان میهراب وبه ری ئاگر لدور وان میهرابان دکرن کو ئاگری پیرۆز بوو .

و ل ده فه را سلیمانی ل کور دستانی شینوارین وان ئاگر دانکان هاتینه دیتن د شکه فتا (قرقابان) دا ژبلی هم بونا کانیان و ئافی د ههمی ئه فان په رستگه هادا و د وان کانیاندا خه لک دهاته مورکرن ب ئافا بیران و کانیان و رووباران و بؤ ماوی دوو سی رۆزان خوه ب وی ئافی مور دکرن و نوکه جهی مورکرنی يه لجهم ئیزدیان ل کانیا سپی يه ل لالشا نورانی و هه رئیزدیه ک دفیت بیته مورکرن ب وی ئافی و دک مه رجه کی ئیزدیاتیی يی ره سنه)) (فح) .

و دبیژن ل سهر ده می پاشایی روما (کارا کالا) ئه وی زور با وه ریه کا موکم و بھیز ب میترائی هم بونو و فه رماندا بونو گله ک جهین پیرۆزین مورکرنی ئافا بکه ت و ژبه ر وی چهندی ئه ف با وه ریه هاتیه دناف مه سیحی يه تی دا و دیاره ئیزدیان ئه و نه ریتیه ژ مه سیحیا نه گرتیه به لکی مه سیحیا زور بھی وان ژ میترائیان گرتیه . (ژیده ری بھری ژ. ل ۸۲) .

د په رستگه هین میترائیاندا دوو (ئیزدین) هه نه و دکو دوو خود او هند ئه وین تیز ناسین و دکو دوو شقان و بھری یی ئیکی بھر دو ئه سمانی يه و هیمامی رۆزه لاتنی يه و بھری یی دوویی بھر دو ئه دری يه و نیشان رۆزئافا بوونی يه . (ژیده ری بھری - علی تر نیروهی ژ - طلوع و غروب ص ۲۰۲ - ۲۰۳) .

ژبلی وینی ماری و سهی و دو پشکی ل گھل گایی دکه نه قوربانی رۆزی د با وه ریا واندا ده خل و دان ژ دیلا گایی چیدبن . (ژیده ری بھری ژ . جان بی ئای : تاریخ جامع ادیان - ت . علی اصغر حمکت تهران ۱۳۷۹ ص ۲۲۹) .

و لگور ئه فسانه یین میترائیان دبیژن کو میترا ژ دارا (کاژی) چیبوویه و ئه داره يا پیرۆزه لجهم وان و همول ددان به رده وام په رستگه هین وان نیزیکی وان دارا بین ژبه ر کو دارا کاژی يا نه مره و هه رددم يا کەسکە و دئیتیه ناسین و دکی دارا پیرۆزا رۆزی و هه روہسا میترائی دنیز نه

دارا زهیتونی بپیروزی ژبهر کو ئه و ژی هەردەم ياكەسکە و ژبلى ژ زهیتا زهیتونا بپیروز ژی دەردکەفە. (ژىدەرى بەرى ل ۲۸ - ژ. رچایي : مصدر پیشین ص ۸۵).

((هەلبهت ژ پەرسەگەھا پیروزا لالش کو پەرسەگەھا میترائیا بولو بەرى ھاتنا شیخادى کو ئه و وینین مارى و دوپشقا و دارین زیتوونا و کاژا لى ھەنە و بۇ ھەمان مەبەست بپیروزى دبىين و ھەر كەسى ھندەك پىزانىن ل سەر ئۆلا ئىزدىيان ھەبن ئەقان راستيان دزانە ، وەكى دیار د پەرسەگەھىن میترائیان دا گاي دھاته سەرژىكىن و بىر ۋەزىر و رەسمىن تايىبەت وەكى قوربانى بۇ رۆزى و گۆشتى وي دىكىر نە پەرتىك و د كەلاندىن و میترائیان ھەول ددان پەرتەكى ژ وي گۆشتى ب دەستقە بىنت کو يى پیروزە و بخوت و ياخىر بولو د پەرسەگەھىن واندا كونجەكى تارى ھەبە وەكى شەفتى ياخىر بولويە يان د بەرا دا دھاته كۈلان ، ھەلبهت ھەمان رې و رەسم ل پەريستگەھى لالشى دا دئىتە كرن و گاي ژ كونجى تارى يى گاي كۈزى دئىن و بلىدان و شاهى ودبەنە بەر مەزارگەھا شىشمس کو خوداوهنى رۆزى يە و لور سەر ژى دکن و گۆشتى وي دکنە (سمات) و ھەر ئىكى چۈويە پەرسەگەھى پارىيەكى ژى دخوه و بپیروزى دبىينە ل جەڙنا جەماين ئەف نەرىتە د ئىتەكىن)) (ف-ح) و ئۆلا میترائیان ھەفت پله بىن كەھنوتى ھەبوون . (ھەمان ژىدەر ل ۲۸ ، ژھەمان ژىدەر ۹۰).

يا ئىكى ب خزمەتا پەرسەگەھى و پشتى وي ب پله دئىتە ناسىن و ئەوان كولافەكى سەر تىز د سەرە خوه دكىن ژبهر تىزىيا رۆزى و ھەرودسا سەرە پەرسەگەھان يى تىز بولو وەكى لولەكى ژبهر لولەكىا تىشكى رۆزى و ھەرودسا سەرە ئافاھىيىن وان وەكى لولەكى بەرەن ئەسمانا و رۆزى لەورا ئەم دكاريin ودكەھەفييەكى د نافبەرا میترائیان و پەرسەگەھىن وان و ئىزدىيان و پەرسەگەھىن واندا بکەين وەكى دیار ئاراستى پىشىيا پەرسەگەھا لالش - دانا گاي وەكى قوربانى بۇ رۆزى .

جهى تارى (چەخانە) زهتىيا زهيتونا ياخىر ب ئافا پیروزا كانىا سېلى لالش ھەبوونا دارىن زهيتونان و کاژان ل پەرسەگەھا لالشى ، فيخىرنا چرايىن پیروز (چرا - چەلتى) و پاك و خاوېنكرنا ئاخا پەرسەگەھى كو ياخىر ب پیروز ، پیروز ديتنا ژمارە (۷) ھەفت پله - ھەفت ملياكمەت (امشاسىيند) ژبلى كو ھندەك ناف ھاتىنە گھۆرين پشتى ھاتنا ئىسلامى . ھەبوونا كومى سەرى تىزىي لجم خەلكى شنگالى و كەزىيىن زەلامىن شنگالى ژبلى ھەبوونا قوبەھىن لولەكى و سەر تىز و وەكى پەراسوا و تىشكى رۆزى . (ژىدەرى بەرى ل ۲۸).

زهرا دهشت و ئەھريمەن

ل ناھەراستا و رۆزئافایی کوردستانی (ئەندرا و میترا و ناساتیا – ایزدات) خوشتقى بۇون لجهم هۆزین هندى و میتانى و زۆر رېز ل وان دگرتىن و ملکەجى رینما و داب و نەريتىن وان د بۇون و دینى (دیوه يەستا) دینى خىرى بۇو و (ئىزەدانىن) وان ئانکو خوداوهندىن وان ئانکو (دیوه) دهاتنە ناسىن وەك خوداوهندى خىرى ، بەل ئەو (ئىزەدە) دیوات ل دینى زهرا دهشتى يى نوو هاتنە ناسىن وەك خوداوهندى شەرى و خرابىي . (ژىدەر نىروەى ل ۶۴ ژ - پى. يىر . بريان تاریخ امپراتوری هخامنشیان ترجمە مهدى سمار ص ۳ - جرا تهران ۱۳۷۹ ص ۲۳۱) .

و وەسا خودانى دیوه يەسنا هاتن گونەھبارگرن ب پەرسىنا (ئەھريمەن) خوداوهندى شەرى و شەر ل سەر وان هاتە راگەھاندىن بەل ھۆزین میتانى و ھۆزین دى يىن كوردان ئەۋىن لپى رېنمايىن دینى (مەردەن) دچوون ل دىزى وي بوچۇونا زهرا دهشتى را وەستىان و نەكەفتەنە بن باندۇرا وان بوچۇونىن دینى نوو يى زهرا دهشتى ((ئەو بۇ ژ ھنگى وەرە میترائى كو باپىرى ئىزدىيانە هاتنە گونەھبارگرن ب پەرسىنا ئەھريمەن) (ش) وەھە تا هاتن ئىسلامى و مەسىحىيەتى و جەواتىي و ئەو گونەھ ما لسەر ئىزدىيانقە و چەندەن فەرمان و قىركەن لسەر ئىزدىيان سەپاندىن و ھەتا نە د گەلدابە وەكى يا داعش ل شىڭالى خەلک ب زۆرى بوسلمان دىگەن و ئۇلا وان گەھۇرى و ئىزدى ب (ش) پەرىس و كافر لقەلەمداين ، ئانکو زهرا دهشت وەك ئىكەم كەسى خوھ ب پەيامبەر داي ناسىن پشتى ئىبراھىم خەلەل و گۇتن بۇ وى راسپارده ل جەم خودايى (ئەھورامزدا) دئىن و دفیت ئەوجىبەجى بىكەت و ئەۋى لپى وى دینى وى نە چىت يى كافرە دفیت نە مىنىت و شەرى ل دىزى وان بىكەن ۋېچا كانى ئەۋىن دېيىن ئىزدى و زهرا دهشتى ئىكەن و دینى وان ئىكە ؟ و ئەفە د سەردا بىرەنە و بەھانىن بى بنەما دفیئن ئىزدىيان بىكەن زهرا دهشتى و ئەو دینى ب ھەزارىن سالان هاتى پاراستنى سەرەتاي فەرمانان و ژناقىرىنى و خوھ پاراستىن د شەفتا و چىان دا دفیت بئاسانى ئىزدىا و زهرا دهشتىيان تىكەل ھەۋىكەن و ئەقى دینى پاڭز و رەسەن و دېرىن و كەفن ژ ناڭ بېن ژ بۇ بەرژەوهندىيىن خوھ يىن تايىبەت و مخابن نەيىسىن و فەكۈلىن و دىاركىرنا دىرۋۆكى وەك پىيىدى نە هاتىيە روونكەن و زۆربەي ئىزدىيان بدرۇستى تىشەكى بىنەجى و دىرۋۆكى ژ دینى خوھ يى دېرىن نازان و بتابىبەت ئەۋىن سادە ب ئاسانى د سەردا دچن و تىكەل بوجۇونىن زهرا دهشتىيان دېن و ھەر ئىزدىيەكى بقىت ئۇلا خوھ بگەھۇرىت و بچىتە سەر ئۇلا وان يان ھەر ئۇلاڭا ھەبىت و ب تايىبەتلى دەرۋەتى وەلاتى دكارە و مە رېز ھەيە بۇ ئۇلا زهرا دهشتى بەل نا گەھىتە وى چەندى ئەم و ئەو تىكەل ھەۋىكەن چىنلى دینى ئىزدىيان نە

يى مزگىنبەرە نە يى (تەبشيرى يە) بەلكى يى گرتىيە و داخستىيە و بىرىزىيا دىرۆكا ل بيرا مە ئىك هاتىيە بۇويە ئىزدى و نە يى دچىتە سەر ئۆلەكا دى ب ۋيانا خوه د ئىتە ودرگرتن د ناف ئىزدىياندا و دەمى ئەم دېرىزىن كو (٧٤) فەرمان ھاتىنە سەر ئىزدىيان ديارە ژ بەرى زايىنى و ھاتىنە پەرتوكان ژ ئەسمانان و ديار بۇونا پەيامبەران ديارە دانەپالا (ئەھرىيمەنى) ب سەر ئىزدىيانقە ئىك ژ وان فەرمانا يە ، و ھەبۇونا ھندەك پەرسىن و داب و نەرىيتىن ھەفپېشک د ناف ئىزدىيان و زەرادەشتىيياندا وى چەندى نا گەھىنیت كو ھەر دوو ئىك بەلكى ئۆلا مىترائىيان كو باپىرىن ئىزدىيانە بەرى ھاتىنە پەيامى بۇ زەرادەشتى بۇو و دەمى ئەو ھاتى ئۆلا خوه لسەر يَا ئىزدىيان ئافاکر و ھندەك پەرسىن وەكى پېرۋازىا رۇزى و ئاگرى و ئافى و ئاخى و جلىن سېپى و رستكىن پشتا ئۆلداران و ھندەكىن دى ھەر يى لجهم ئىزدىيان دھاتنە پەيرەوگرن و زەرادەشتىيان بۇ خوه ژ وان گرتن و ل گەل ھندى نىزىكتىن دين بۇ ئىزدىيان ھەر زەرادەشتى يە و مە رىزەك تايىبەت بۇ ھەيە ژبەر وان ھزر و کار و گۇتنىن وان يىن چاك و ئاشتى و ژىنگەھ پارىزى كو زۇربەى وان د ناف ئۆلا ئىزدىياندا ھەنە و د ھەفپېشکن دزۇر بوجۇوناندا بەلى نە ئىك و ئىزدى بەرى وانبۇون) (فـح) .

و لدوايا چەرخى ئەخميلى (٥٥٠ - ٣٢١) پـ.ز جارەكادى پەرسىنا مىترا ھاتە ھۆلى و باوھرىيەن مىترائىيان يىن كەفن وەكى بەرى زقريىن سىنگى ئۆلا بەربەلاق و پەيرەوگرن . (فرانتس گوفت) – اىبن پـ.ر رمز وراز مىترايى اسرار اىين مىترا ، ت و پـ.روھش ھاشم رضا تهران ١٩٨٠ ص ١٣٨ و ژىدەرى نىروھىي ص ٤٦ .

و بتايىبەت لسەر دەمى دەستەلاتا يۇنانىيان (٣٣١ - ٢٤٧) پـ.ز كو ئەو د بى لايەن بۇون دەربارە دىنى دەۋەرەيى و ھەروھسال سەر دەمى ئەشكانيان (٢٤٧ - ٢٢٦) پـ.ز نىزىكى ھەبۇو د نافبەرا دىنى كەفن و نوو دا و باوھريا دىۋە يەستا بەردەوامبۇو .

بەلى پشتى ھاتىنە ساسانىيان ل سەر دەستەلاتى و ھەر دوو دەستەلاتىن دىنى و نەتەوەي بخوه گرتىن (٢٢٦ - ٦٥٦) ز و دەركرنا رىنمايان ب سەپاندىن دىنى زەرادەشتى بەيىزى وەلى ھات ركمانە و ململانى دنافبەرا ھەر دوو دىنا دا پەيدابۇو و ژبەر كو دىنى زەرادەشتى دنى پاشايىيەن ساسانىا بۇو دەلىقىا بەلاق بۇونا وى بىر بۇو و باوھرمەندىن وى دىنى گونەھا پەرسىنا (ئەھرىيمەنى) لسەر دىنى كەفندا قەدا ئانکو كرنە دىۋە پەريىس يان (ش) پەريىس . و ئەم گونەھا ب سەر باوھرمەندىن دىنى ھندى دا ھاتىيە سەپاندىن ژ لايى پاشايىيەن ساسانىا ۋە ل دەۋەرەيى ھەمىي ھاتە بەلاق بۇونا و راگەھاندىن و ھاتنە ناسىن ژ لايى ھەميانقە كو لپى (ئەھرىيمەن) ئى دچن و د پەريىس و ئەم ھېزا خرابىي و شەرى نە و ئەم كونەھ ما

ههتا دوای ((بېلکى ههتا نها مايە ب ئىزدىيانقە و يەھوديا و مەسيحيا و مسلمانا ژ وان گرتن و كرنا شيرى دەستى خوه و پى مللەتى ۋنافېرن و فەرمان ل سەر وان راكرن))(ف-ج). و پشتى دياربۇونا ھەر دوو دينىيەن مەسيحى و بىسلمان ئە و ھزرە مايە بەربەلاف و ئەوان باوھىدارىن دى ب پەرستنا (ش) كونەھباركىن كو ھىزا شەرى و خرابكىن ئىدەن دەملى ئەوان (ئىزەدىيەن) مىتانييان وەكى ئۇلا ھند و ئيرانيان دىتن وەكى خوداوهنى خىرى و چاكىي و ئەو نە چۈونە سەر باوھرىا وان سەرەتاي ھەولىي زەرادەشتىان و مەسيحيان و مسلمانان.

ھەواڭنامەي كېڭىز

نه پنیا به رخود دانادینی نیزدان

بهر ده دوام بوونا ديني ٿيز ديان بو سه دين سالان سه ره راي نه هامه تيان و گاره سات و فهرمانان
و تيرورا ل سه روان د هاته کرن دوو راستيان ديار دكهت همه که نه ڙبه روان با ٺه دينه دي
هر با و نه دها و بتاييه ت پشتى په ياد بروونا ديني ڀه هودي و مسيحي و ٿيسلاهمي ل ده فهري
و ڙبه رفان ٺه گه ران :

۱- ههبوونا شيانين مهزن و بكريار و باودريا وان يا مهزن بير و باودرين وان و يا گرتيبوو
دناف خوه دا نهوي هاريکاريا وان کربوو ب دريئريا ديرفوكى بو بهرخوهدانى و مانى و شيانين
خوه گونجاندنى ل ههمى بارهودوخين تهنگاڤى و مهترسيي و بريلزدكا كيم بوچوونين دى
وهدىگرتن ل گەل پارستنا نافەرۇڭا ئۇلا خوه يارىسىن .

- ۲- نه و يا دياره ژ وان داب و نهريت و باوهرىيئن ژ ناڭ ئۆلىن دوروبەران هاتىنە د ناڭ ئۆلا
واندا و دياره نه باوهرىيئن كەقىن هاتىنە د ناڭ ئۆلا ئىزدىياندا و نەفە دياردبىت ژ وى زمانى
پىّ هاتىيە نقىسىن و نه و جەھىن نېشانى پى ددھت و ب وان ناڭ و جەھان نه د هاتنە ناسىن ژ
كەقىدا يان وەكەھەفيا ھندەك باوھريان كو د ناڭ ئۆلىن دى ھەيە.

ئەو مژاویا مەزن لدۇر بىنیاتى ئۆلا ئىزدىان و رې و رەسمىيەن وان و داب و نەريتىيەن وان كۆز با باودرەندىيەن وانقە دئىتە پەيرەوکرن و ئەو نە گونەها ئىزدىا بىتنى يە بەلكى دېبەرىيەن ئۆلا وان ژى د گونەھكاران ب ئەقى چەندى دياردكەت پەيوەندىيەا ھەمە جۇر د ناڭ ئۆلىيەن ئيراقى دا ژ كەقىدا و وان ئۆلىيەن سۆمەرى و ئەكەدى و بابلى و ئاشورى و كلدانى ژ لايەكى قە و د ناقيبەرا دىينى ئىزدىا شە ژ لايى دېقە و وەگى ديار دىينى ئىزدىان ئىكە ژ وان ھەرە كەقى دىينى ل ئەقى دەقەرەي دينا لى پەيدابۇوينە سەردرای گەۋرینىيەن بىسەر واندا ھاتى ب درېزىيا سەدىيەن سالان و چەرخان و بتايىبەت پېشىنى ھاتنا ئىسلامى و ئەو خاندىيەن ھاتىنەكىن لدۇر دىنان و رې و رەسمان و ئاھەنگان و جەزنىيەن كەفن و ئەفسانان و ئاشۇپيان و دوعا و درۈزان و گۆتنان و سەرھاتىيان و رېنمايىيەن دىنى و ناقييەن خوداوهندان و بتايىبەت د دىنى سۆمەريدا ھەمى نىشانى بۇ وى چەندى ددهن كۆ پەيوەندى د ناقيبەرا دىينى ئىزدىان و وان دىنا دا ھەيمە د پەرسەن و رې و رەسمان و داب و نەريتاندا و د جەزىن و ھەلکەفت و باودرىيەن جۇرا و جۇر . (ژ.الايزىدیيە ديانە قديمة مقاوم نوائىب الزمن - كاظم حبىب ، ذ.

و لدور بنياتئيرديان دبئرده په يها (ئيردى) ل ئەقان داوايا هاتىه دياركىن ژ لايئيرىك ژ زانايىن شونوار و زمانىين كەفن قە (سۆمەرى - بابلى - ئاشورى) كو په يها ئيردى و هسا بىنچىسىنا مىسمارى هاتىه نېمىسىن ل چەرخى سۆمەرى ئانكۇ (گيانى خىرى - و پاقلىيى و

ئەوین ل سەر رىيَا راست دچن) ((ھەلبەت ئەفە ل سەر وى تابلۇيا (لاڤارى نابو) دىتى و شروقەكىرىيە)) و لگۇرا باودريا وى ديرۆكا ئىزدىيان دچە بۆ ھەزارى سىيى بەرى زايىنى و ئەو پاشمايىن كەفتىرىن ئۆلا كوردى نە ژ دەفەرا شارستانىيەتىن مەزن و ژ ھەزى ل رۇزھەلاتى ئانکو ژ باودريا سۆمەرييان - بابلەيان يا كەفن و فەكۆلەر نىشانى ب سى ژ مەزنه خوداوهندىن وان ددەت وەكى بىنیاتى سەرەكى يى دىنى ئىزدىيان و ھاتنە دياركىن د شارستانىيەتا كەفندى و ئەو (شىشمس) خوداوهندى رۇزى و ب سۆمەرى دئىتە نقيسىن وەك (دېنکرئوتقۇ) و بزمانى بابلى دبىتە (شىشمس) و يى دووينى (شىخسەن) خوداوهندى ھەيقى و ئەو خوداوهندەكى ميسوبوتاميا يە و د گۇتنى (نانا) ب سۆمەرى و (سین) ب بابلى و ئەو خوداوهندى پېتى يە لجهم ژنان و يى سىيى (شىخادى) و ئەو خوداوهندى بارانى و خىرى و بەرەتكەتى يە و ب سۆمەرى دئىتە نقيسىن وەك (ئيم) و ب شىوازى جۇرا و جۇر دئىتە گۇتن ل رۇزھەلاتا نافىن وەكى (ئادى - ئادى - ئۇدنۇخ - حەدد) و ژبەركو ئاشورييان ۋىيانەكا تايىبەت بۆ (شىخادى) ھەبوون نە بتنى دنكراندىن بەراندا چىكىندا بەلكى د زۇربەي نقيسىنىن خوه دا دياركىينه و ژبەر وى چەندى بەرسىتكەها وى دەلى ئاشور دا (لالش) ھاتىيە دېتن . (ژىدەرى بەرى ل ۳۱)، وەكى ديار لالش بەرى شىخادى بەرسىتكەها مىترائىيان باپىرىن ئىزدىيان بۇ و چەندىن نىشان و ھىيمايىن وان و رې و رەسمىن وان نۆكە ژى دئىنەكىن وەكى بەرى مە دايىه دياركىن .

و ئەفەنە تىستەكى نامؤىيە ژبەر ھەبوونا چەندىن ئۆل ل وى دەفەرئ و باتايىبەت ئىزدى ژبەرى چەندىن چەرخىن سالان و ھەر ل وى دەفەرئ ھەمى شارستانى ھاتىنە ئافاڭرن ل دەفەرا دوو رووباران و تاووسى مەلەك و خوداوهندى ئىكتا و ئەۋى ھىيمايىن پىرۇزى ئىزدىيانە لەرجەن ھەبن (ژىدەرى بەرى ص ۲۱).

و ئەو خوداوهندى تاكانە كو دهاتە پەرسىن جداحى نىنە ل گەل خوداوهندى دهاتە پەرسىن يى سەرەكى لجهم سۆمەرييان (ئان - ئانو - nabo - ano) يان خوداوهند مەردۇخ يى پىرۇز لجهم بابلەيان يان خوداوهندى ئاشورى يى پىرۇز ل جەم ئاشوريان و ھەروەسا گىرانا ئاھەنگا جەڙنا سەرى سالا ئىزدىيان ل رۇزا چارشەمى كو يا ئىكى ژ نىسانا رۇزھەلاتى وەكى جەڙنا سەرى سالى ل بىرا مە دئىنە ئاھەنگا جەڙنا بابلەيان ئىكى نىسانى وەكى سەرى سالا بابلەيان دەزمىرن و ئەفە يا جدایە ل گەل سەر سالا فارسان يان زۇربەيا كوردان كول ۲۱ / ئادارى دبىتە سەرى سالا فارسان و كوردان و رۇزا چارشەمى ژ ھەمى هەفتىيان رۇزا پىرۇزا لجهم ئىزدىيان ھەروەكى لجهم بابلەيان . (ژىدەرى ل ۳۲ ژ . Lihan

و ئىزدى ل رۆزا چارشەمىٽنى نا ئىن هەر وەكى بابلىيان ژېھر دېيىن ئەمۇ رۆزا ژن ئانىنا پەيامبەرا يە و يَا خوداوهندايە لجەم ئىزدىان نۆكە ژى دې لجەم خوداوهندىن كەفن ژى هەر ئەمۇ باوهرييە بۇو و رۆزا ژنئانىا خوداوهندا و پاشايىن بابلىيان بۇو .
(ژىدەرى ٣٥ ژ. جورج حبىب : الائىزىدييە بقايا دين قديم - بغداد ١٩٧٧ ص ١٢-١٣).

و جۆرج حەبىب دېيىزە كۆ جەزنا سەرئى سالى يَا بابلى نەرىتەكى كەفنه كۆ بەرى وان ژى هەبوو رەھىن وى دزفەن بۇ داوايا هەزارى سىيى بەرى زايىنى و ل سەر دەھىن پاشايىن سۆمەرى (كۈدىا) پاشايىن لکش و ئەمۇ جەزنه ل بازارى جرمۇل دەستپىكى سالى دهاتە گىران و بازارى شەھيانا خوداوهند (نىجرسۇ) لسەر خوداوهند (باو) دىكىن . (ژىدەرى بەرى ل ١٤).

و سەرەرەي چەندىن كارھسات و فەرمان ب سەرئى ئىزدىان ھاتىنە بەلى ئەوان هەر پىگىرى بىگىانى لىبورىنى و پىزىگەتنى بۇ دىنلىن دى كرىھ و دىنەكى ئاشتى خوازە و ناھىلىن كەس سەتكاتىي ب هەر ئۆلەكى بكمەت و سەرەرەي تاوسى مەلەك بپىرۆزى دېيىن ھەروھسا پىزى ل (ئادەم و نوح و ئىبراھيم خەلیل و زەرادھشت و موسى و عيسى كورى مەرىھەمۇ و محمد كورى عبدالله سلافيي خودى لسەر ھەمووان بن دگرت . دىيارە ئىزدى ل ئيراقى ھندەك ژ مللەتى كوردن و زۇربەيا وان ل ئيراقى دژىن و دىيارە ئەمۇ بەرى مەسيحى ب هەزارىن سالان دېيان ل دەفەرەن وەكى (شنگال - شىخان - باشىكى - دھوك - زاخۇ ژېلى ل سورىا و تركىا و ئيران و ھندەك دەفەرەن كۆمارىن ئىكەتىا سۆفيەتا بەرى و ل سەر سنورىن روسىا قەفقاسيا . (ژىدەرى بەرى ل ٥٤ ژ. البندى رشيد د. الائىزىدييە ديانة قديمة تاثرت بالحيط و حافظت على هويتها مجلة رؤذ - تعنى بالشۇون الائىزىدييە نىسان ١٩٩٧ ص ٩٥ و ايضا عصمت بريمۇ - نظرية تاريخية للديانة الائىزىدييە نفس المصدر ص ٧٩) .

نەورۆزا ئىزدیان و كوردان

دېيىزىن ئەفسانا جەئىنا نەورۆزى پاشايىھەكى سته مكار ھەبوو ناھىٖ وى ئەزىزىداھاك بۇو و دۇو مار لسەر ملىين وى چىببۈن مە ژىي لاوان ددانى وەك دەرمانى وى دەردى گران و ئىك ژ ئاسنگەران كە ناھىٖ وى كاوه بۇو ئەم پاشايىھە زالم (زحاق) كوشت و ئەفە بتنى ئەفسانە كە نەبەر ئاقله و بۇويە هيئمايى ئازادىيا مللەتى كورد ژ ستمەكارىيى (ھەلبەت ل وى سەرددەمى كورد مىدىييون و ديانەتا وان ئىزدایى بۇو .

ل سالا (۵۵۰) پ.ز شانشىينا مىدى ھاتە روخاندىن و داوى پاشايىھە وى (ئەستىاك) ژ لايى نەفيى وى (كۆرس) و بەهارىكارىيا سەر لەشكەرى مىدى (ھەرپاک) و هندەك ديرۋەكتەس دېيىزىن دېيت (ئەزىزىداھاك) ھەرھەمان پاشايىھە مىدى (ئەستىاك) بىت و سەر لەشكەرى وى (ھەرپاک) ئەمەن ل مللەتى خوه خيانەتكىرى چىكى ئەمەن رۆلەكى مەزن ھەبوو د شەكتەن دەولەتا مىدى دا و بىت ئەم (ھەرپاک) ھەر وەك كاوهى ھاتىھ ناسكىن ، و ئەف بۇچۇونە يَا نىزىكى راستىيى يە و فارسىن خەمىنى ئەم ئەفسانە ژ با خوه چىكىرييە ل دەمى دەستەھەلاتا پاشايىھە مىدى (ئەستىاك) دا كەنافودەنگى وى خراب بىكتە و دا كەن سەر كەن د شەرى خوه دا دېرى وى د شەكتەن دەولەتا مىدى ، نە بتنى دەولەتا مىدى شەكتەن بەلكى پشتى نەمانا وى دەولەتى دەست دانىن سەر شارستانىا مىدىيان و ھەمى تشتى مىدىيان ل سەر ناھىٖ خوه تۆماركىن و كرنە يى خوه ھەر ژ زمان و باوهرى و ھونەر و جلوبەرگ و پىشەسازى و شىئۇوارىن دەولەتا مىدى ھەمى بۇ خوه دانە ناسىن .

ژلايىھەكى دېقە ئەم دېيىن جوداھى د ناھىبەرا سالناما كوردى و مىزۇويا شەكتەن دەولەتا مىدى دا ھەيە. و ھەكە ئەم بەراوردىيەكى بکىن د ناھىبەرا سالناما كوردى ئەوال (۷۰۰) سالى بەرى زايىنى دەست پىدەكتە وى بۇ مە دياربىت كە ئەف مىزۇویيە نا گونجىت د گەل مىزۇويا كەفتەن دەولەتا مىدى ئەم پاشايىھە وى (ئەستىاك) دەستەھەلاتدار و ل (۵۵۰) سالا بەرى زايىنى روودايە وەسا دياردە جداھىا دنابەردا ھەر دوو مىزۇوياندا دې (۱۵۰) سال و لگۆر هندەك ژىيدەرىن ديرۋەكتى وەكى ديرۋەكتەس يۇنانى ھىرۋەدۇت دېيىزە ديارە دانەرى دەولەتا مىدى (دياکو) دەست ب ھەفکرتەن ھۆزىن مىدى و شانشىنەن وان و شانشىنا مەزنا مىدى دامەزراند و بۇويە پاشايىھە وى ل سالا (۷۰۰) بەرى زايىنى و ئەم دېيىن ئەف مىزۇویيە د گونجە دگەل سالناما كوردى يا نۆكە ل سەر دچىن ئەوا ب دەستپىيکا دامەزراندىن دەولەتا مىدى بسەرۋەكتەيا (دياکو) و ل سالا (۷۰۰) بەرى زايىنى چىببۈر لەورا دياردە كە بارا بىر سالناما كوردى ل گەل چىببۈر دەولەتا كوردى ل سالا (۷۰۰) بەرى زايىنى يە چىكى ھەردوو مىزۇو د گونجايىنە .

ئەفسانىن سۆمەرى دېبىژن خەلکى وەلاتى هەر دوو رووباران زۇربەي وان جۇتىار بۇون و بچاندى كاردىرن و رابۇون ب ئافاكىرنا بازارن ل وى وەلاتى لموما وەكى فيستەقلا چىدكىن ل دەستپىك و داويا سالىن چاندى و هەردۇو دەمان د گۈنچان لگەل خۇوهشىا كەش و هەوايى بەهارى و پايىزى لپى هەف ، و سەبارەت فيستەقلىن پايىزى سۆمەرييى ئاهەنگ دەگىرەن ژ بۇ وەك هەۋۇونا شەف و رۇزان ل پايىزى سۆمەرييى ئاهەنگ دەگىرەن و دلخۇوهشىا خۇە دىاردىكىن دەمى بەرھەمى چاندىدا خۇە كومدىكىن پشتى كارەكى قۇورس د بوراندىن بۇ چەند ھەيغان دبوراندىن و ژېھر ئەوان دەمى د چاندىن و كار پى دكىن ھەتا دەمى چىنىنى و كومكىنى و بكارئانىنى و باشبوونا كەش و هەوايى ژ ھەيغا ئىكى يان نۇو ل پايىزى دەستپى دكىر و بۇو و ب سۆمەرى ئانكىو (بۇونا سالا نۇو) ئانكىو رۇزا بۇونا رۇزەكى نۇو يان بۇون (zagmag) نافى جەڙنا وان يان پايىزى رۇزى سەر ژ نۇو پشتى ژ سەتمە تارىي رىزگاربۇوى و ھەتا نەن ھەف پەيغا ليكداي مايه د زمانى كوردى دا (زگماك) ئانكىو (دايىك يان پەيودنلى ب بۇونى فە ھەيە).

ھەروەسا و دەقىن سۆمەرى دا ديار دبە كو جەڙنا بەهارى يان سۆمەرييان دگۇتنى جەڙنا (ئەكتىيو akitu) و سۆمەرى ئىكەم كەسبۇون شادى ب ئەفى جەڙنى كرىن ئەوا ل ئىكى نىسانى هەر سال دەستپى دكەت و ئەو شاهى بۇو ب داوى هاتنا وەرزى زەستانى يى سار و بەفر و باو و باھۇزىن وي وەرزى و دەستپى كرنا وەرزى بەهارى دگەل رۇزا چوان و دكەھەۋۇونا شەف و رۇزى و كەش و هەوايى ئارام و خۇش و ژىنگەها جوان و خەملاندى بکەسكاتىا و گولا و گولزاران كول هەر دەرى دەنگى ئاوازىن بالندان و دەنگى بەرخ و كاران و مىها و بىزنا و دەربۇونا كانىيىن بوھارى يىن ئافى و ل دەمى ئىكەم ھەيغا نۇو ل بەهارى ديار دبە دېيتە جەڙن و نافى سۆمەرى يى ئەفى جەڙنى (akiti) يە و شەھيانىن سۆمەرييان ل ئەفى جەڙنى بۇ ماوي يازدە رۇزان بەرددوام دبۇو .

و ببۇرينا دەمى ئەف ئاهەنگىن وەرزى بۇونە ئاهەنگىن ئۆلى يىن زۇر گرنگ ل وەلاتى هەر دوو رووباران لهورا جەڙنا (ئەكتىو) هاتە گرىدان ب خوداوهندى سۆمەرى يى ھەيقى (نانا nanna) ئەۋىز (ئەنلىل) پەيدابۇوى (Enlil) و ھەروەسا (نىنلىل ninlil) سەيدايىن باي و ئەف خوداوهندى يى زالبۇول سەر بورىنا دەمى و پىتىا ئەردى لهورا ئاهەنگىن مەزن دهاتن گىرەن بۇ خوداوهندى ھەيقى (نانا) ل جەڙنا ئەكتىو .

وەكى ديار رۇزا (۲۱ / ئادارى) سەرى سالا كوردىيە (جەڙنا نەورۇزى) و دبە رۇزا ئىكى نىسانى لگۇر سالنامە سۆمەرى ، كەواتە جەڙنا نەورۇزى دكەفە رۇزا جەڙنا ئەكتىي يان

سۆمەرى ئەوا سالانه ل ئىكى نىسانى دهاته گىران لگۇر سالناما سۆمەرى و وەسا دىار دې كو جەزنا نەورۆزى درىزه دانه ب جەزنا ئەكىتو يا سۆمەرى ، كەواته نە كاوه و نە ئەزدھاك و نە راپەرين و سەر سالا نە لپى دچىن دكەفنه گۆمانى و كراسى ئەفسانەيى .

و وەسا دې جەزنا نەورۆزى رەھىن وى دزفرن بۇ ھەزارىن سالان بەرى زايىنى ژبەركو باپيرىن كوردان ژ سۆمەرييان ئاھەنگا بەھارى ل (21/ئادارى) ب ھەلکەفتا وەكھەبوونا شەفى و رۆزى و دەستىپىكا زىدەبوونا رۆزى و ل ئەفى رۆزى رۆز ژ تاريا و دەستى وى رزگار دې جەزنا نەورۆزى كوردان ژ مىتانييان ئەۋىن لسەر ئۆلا مىترائى جەزنا وان دەسپىدىكىن دەمى گھۆرينا دەمى رۆزى و وەرگەريانا وى (فىشۇفا vishuva) كول زۇرېمى رۆشەنبىريما جىهانى يا بەربەلاقەبۇو و ئەو جەزنا ياسەرى سالا نۇو بۇو ل ھندى ل دەمىن زۇر كەفن و دكەفه رۆزا 15-14 ئى نىسانى و ئەوه دەمى ھاتنا وەرزى بەھارى و لگەل سروشتى جوانى كەسکاتىنى و گولا ، و جەزنا نەورۆزى پەيوەندى ب ئەفى جەزنى ۋە ھەيە چىكى ل رۆزا نەورۆزى مىترا ھاتىيە ژيانى و فەزىيە ژ نۇو ئانكى رۆزا رابوونا وى يە .

و جەزنا نەورۆزى بنافيىن جوداۋ نفشكى لپى نفشكى ژ باپيرىن كوردان يىن سۆمەرى و خورى و ئورارتى بۇ نەفيىن وان يىن كورده و مايە ھەتا رۆزا ئىرۇ . ئارىيەن مىترائى ئاھەنگ بۇ ئەفى جەزنى دكىن و دگۈتنى رۆزا بۇونا مىترا يە و ئاگر دكىن ب شەفى ل سەر بانىن خانيان و سەمادكىن لدۇر ئاگرى خوھ د سەرا د ھافىيتىن وەك شاهى ل ئەفى رۆزى ، و ئاگرگەن ل جەزنا نەورۆزى ھەتا نەمايە لجەم مللەتى كورد و لجەم مللەتىن ئارى يىن دى و (لجەم ئىزدىيان جەزنهك ھەيە دېيىزنى جەزنا بىلەندى ئاگرى دكەن ژ بۇتابىكى و خوھ د سەر را د ھافىيەن و بېرۆزى دېيىن دەمى دەوارى جۇتىيارى دهاتنە مال ژ جۇتى و ئەو ژى د دۇردا ئاگرىدا دېرن وەك نەريتەكى كەفنى جۇتىيارى و دې جەفى جەزنى پەيوەندى ببۇونا مىترا فە ھەبە و ئاگرى پېرۆز دكىن و لدۇرى ئاھەنگى دكىرەن و بەرھەمى سالى يى جۇرا و جۇر د سەرا د ئاھىزىن و زارۆك بخوشى و شاهى بۇ خوھ دگەن و ژبەركو دىنى كوردان و رەھىن جەزنا نەورۆزى و سەرى سالى و ھەتا نەھەن دەنەك ژ وان داب و نەريتىن كەفن ماينە و تىنە پەيرەوکەن د رۆشەنبىرى و كولتۇرى كوردەوارىي دا دەقىت بىزىن ھەبۇونا رۆزى و تىشكىن وى يىن 21) تىشك گرنگىا خوھ يا رۆشەنبىرى و دىنى ھەيە دباوھريما ئۆلا ئەزدانى (مىترائى) دا لەورا رۆز ھاتىيە دانان د نىقا ئالايى كوردستانى دا و بىست و ئىك تىشك تىدا دىيارن ، و د ئۆلا مىترائى دا ئەوا د ئۆلا يەزدانى دا كو دىنى رەسەنى كوردايە دىار دې كو رۆزا ھىمایى خوداوهندى رۆزى (مىترا) يە و بەرى دباوھريما ئۆلدارىن يەزدانى دا كو رۆزن

دوروگیانی بۆ هەممی کەسانییەن دینىٽ يەزدانی دبنە (٢١) رۆژ و هەروەسا د باوەریا واندا گیانى مروققى دمرت پشتى (٢١) رۆژا د چەدچەستى مروققەکى دیدا لگۇر باوەریا كراس گھۆرينى لەورا پرۆفیسۆر میهر داد ئىزدایى (٢١) تىشك يىن رۆزى دا نىنە د ناف ئالايى كورستانى دا وەك ھیمايەك ببۇنا مللەتى كورد و بۇونا ناسناما وى و سەركەفتنا وى و شارستانىا وى سەر ژ نوو ھەر وەكى د باوەریا ئۆلا يەزدانى دا ، لەورا ھەر بىست و ئىك تىشكىن رۆژا د نېقا ئالايى كورستانى دا ھىچ پەيوەندى ب مىزۇويا زايىنى فە نىنە وەكى ھندەك ھزىدىك و پەيوەندى ب جەڙنا نەورۆزى فە نىنە كو سەرى سالا كوردى يە كو دكەفە ٢١ ئادارى .

ميتائى يا بەرجەستەيە ددىنىٽ يەزدانى دا ژبهرکو ميتائى دینىٽ ئارى يىٽ كەفنه گەلەك و مللەتىن ئارى باوەری پېكىريە باوەری (٤٠٠) سالان و ژھەزى گۆتنى يە كو زەرادەشتى دبىتە لقەك ژ دینىٽ يەزدانى لەورا زۆربەي باوەرييەن وان و فەلسەفە و رې و رەسمىن زەرادەشتىيان ژ دینىٽ يەزدانى ھاتىنە وەرگرتەن و هەروەسا دینىٽ زەرادەشتى ژ دینىٽ يەزدانى ۋەقەتىيا يە لەورا دەمىزەزەشتى دینىٽ خوه ل كورستانى بەلافەكرى بەرھەنگارىيەكا مەزن ژ لايى خەلکى دەفەرەي ۋەھاتەكىن و رەت دكىن ئۆلا وى ژبهر ئەو ل سەر دینىٽ يەزدانى بۇون و زەرادەشت نە چاربۇو دەفەرەي بھىلە و بەرەو خورسان كۆچ بکە و ئەو ژ بازارى ئورمۇن چۈوبۇو ل خوراسان دینىٽ خوه بەلافەكر و فارسان دینىٽ وى پەيرەوکىن و ژ بۆ مەرمەن خوه يىن رامىيارى بكارئانىن ژ بۆ وەرگرتەن دەستەھەلاتى و ئافاڭىن دەولەتا خوه و ب ئەقى چەندى سەركەفتەن ئانىن .

و دەپەت بىتە گۆتن كو دینىن كوردى وەكى ئىزدى و هەلاوى (العلوية) و شەبەك و دروز و يارسانى (كاكايى) هەممى لقىن دینىٽ راستىي نە و فەلسەفە و پەرسەن و هونەرەي وان دینان زۆر نىزىكى ھەفن ژبلى ھندەك جدایىن زۆر كىيم دنابېمرا واندا و ژبهر دوورىا وان ژ ھەۋ ژ لايى جوگرافى فە پەيدابۇوينە ئەو جوداھىيىن كىيم و ژبهر داگىركرىدا كورستانى ژ لايى ھېزىن ھەممە جۆرە .

و سەرەرای وان ھزرىن ھاتىنە گۆتن لەدۇر نەورۆزى لى سەركەفتەن مللەتى كوردى ژ بۆ دىتىنە جەڙنەكا نەتهوھى و كرنا وى بۆ سەرى سالا كوردى يا نوو ئەو ژى دەسکەفتەكى زۆر ژ ھەزى يە بۆ مللەتى كورد لەورا نەورۆز بۇويە ھیمايى ناشتمانىي و نەتهوھى دەرىپىنى ژ ناسناما مللەتى كورد دكە و مللەتى كورستانى و ھاندەرەك ژ بۆ خەباتى و رېزگارىي و ئازادىكىندا وەلاتى خوه لەوا ھۆزانغان سترانا و ھەلبەستا پى دېيىن و سترانبېيىز ئاوازا پى دېيىن و بچووك و مەزن شەھيانى بۆ دكەن ئەقى ھیمايى نەتهوھى يىٽ كوردى و كورستانى و بۇويە

هاندەری داهیتان و شیوهکاران و نفیسەران . (ژیّدەر: گۆتارا ریزدار د. مهدی کاکای . و ژ. جورج رو (١٩٨٧) العراق القديم ترجمة و تعليق حسين علوان حسين - بغداد - الطبعة الثانية ص ١٤٨) .

- hhp:/www.institut kurde.org..the national -flag – of kurdist
- <https://www.youtube.com/watch?v=sixIecahphn8np1>

هەوانەھى كېشىر

ئىزدى و زهرا دەشتى

رۇزھەلاتناسى نەمساوى مۆف ھامەر پورگشتال نقيسى يە و دېيىزه كوردىن ئىزدى ژبەر دوو نەگەران پاشمايىن مادويان - ماديا نن چنكى ئەھريمەن پەريىسن ، ئەفە ژى كەفناريا وان بۇو سەردەمى ميدىيان خويا دكە ب وان خودانىن كەفنارىن كەلا مىرىدىنى - مىرىدىنى بۇون - كەلا ماردىنى ژى كەلامارديان - ماديان - ميديان . (كۆفارا ھافىبۇن ل ۱۵۰۴ - گوتارا مامۇستا عبدالرحمى مزورى ل ۲۷ ، ژ. ھامر پورگشتال تارىخ امبراتورى عثمانى ترجمە ميرزا زكى على ابادى - تهران ۱۳۶۷ ص ج ۲ ب - ۸۷۶ - ۱۵۳۶).

و نقيسينا بۇركىا فون ھامەر پىىدەن ھەنەك بوجۇونى يە دېيىزه بوجۇونا وى گەلەك د جەن خوھ دايىه لى ئىزدى نە ئەھريمەن پەرسىتىپۇن و نە ئەھريمەن پەرسىتىن ژى بەلكو زهرا دەشت ئەف گونەھە دايىه پال وان و گۆتىيى (دا ئىقە يەسنا deevaasnالىيەن) ئانکو يَا دىيۇ پەرسىت ، دا ئىقە يەسنا ب پەرسەندىن و سەڭكىرنى بۇويە ، دايەسنا - داسنا - داسن ، لى پەيىغا (دائىقە deva ، daeva) د زمانى سانسکريتى دا - د لاتينىدا theos د گريكىدا diea فرهنسىدا (devos) و دلىتونىرا (daddy) (بابى ئافرينه) و د ئىنگلىزىدا و ھەموو ئانکو رامانا خودى ددەت . (ژىدەرى بەرى ل ۲۷ ، ژ. جىنيدى - فريدون ، زروان - سنجش زمان در ایران باستان - تهران ۱۳۵۸ ش ب ۱۴۴).

و بى مفا نىنە بىزىن پەرتوكا la cit de dieu aya سانت ئوگستين sant augustinus ب فەرەنسى ئانکو واتا بازىرى خودى ددە .

دوور نىنە ئىزدى كەفتىر ئەن خودى پەرسىتن ل رۇزھەلاتى ب دىدەقانيا زهرا دەشت بخوه دەمى گۆتى وان دا ئىقە يەسنا ئەفە ژى بوجۇونا فون ھامەر von hamer سەبارەت كەفنارى و مىدى بۇونا وان موڭمەر دكە نەمازە مە بەرى نەھ دوو عەشيرەتىن دن يىن مىدى دنیيەن دا دىتبۇون ئە و ژى (بودى - ستروخان - تازىك) بۇون . (ژىدەرى بەرى ل ۲۷). ئەم باوەرن ئۆلا ئىزدى بۇ مايا كەفتىر ئەن باوەرىيىن ئارى يىن كەفەن و داسنى كو كەفتىر پىلىيىن هندوئورقۇپىيانە بەرى ميتانيا و حۇريا و كاشيا بىر ژ دوو ھەزار سالى ھاتىنە دەقەرى (ب.ش. - دلکوقان گوتارا لالش ژمارە ۱۲ ل ۱۴).

ھەكە ۋەكۈلەر بەرى خوھ بەنە بەراوردىيەكى د ناقبەرا ئىزدىان و باوەرىيىن وان دى بىنەت كۆمەكا مەزن ژ باوەريان و دىتنان و فەلسەفان و بىر و باوەرىيىن ئارىييان يىن كەفەن و لا بەلا ، جارنا دى بىنە ئە وەكى هندوئوكىيانە ل ھندەك باوەريان و وەكى زهرا دەشتىانە و ھەنەك باوەرىيىن دى وەكى مزدەكىيان و مانەوييان د ھەنەك جەيىن دى دا و ئەفە نۇرمالە

چنکی ئارىيىن كەفن ب ئىك زمان و ئىك دين و باوھريا وان د ژيانى و مرنى دا هەر ئىك بۇون لەوما زۆر كارىن وان ودك هەۋبۇون ژبهر باوھريا وان يا ھەۋپىشىك ودك يەك گروپ و جەن ئاكنجى بۇونى ھەر نىزىكى ھەۋبۇون ، و كەفتىرىن پەرتوكىن ئارى يىننەتىندا مای (فىدا يَا ھندى) و ئاقسەتا يَا زەرادەشتى و كەفتىرىن بەشى (فىدا) دگۈتنى (رىك فىدا) ھاتىيە نېيسىن ب (۲۵۰۰) بەرى زايىنى و كەفتىرىن بەشى ئاقىستا دگۈتنى (گاتا) بەرى (۱۱۰) سالى بەرى زايىنى ھاتىيە نېيسىن .

ھندۇكى و ئىزدى دگەھنە ھەف د باوھريا كراس گھۆرينى و دووبارە ژيانى دا بەلىن ھندۇكىيان باوھرى ب بەھشت و ئاگرى و دۆزى نىنە چنکى گراس گھۆرينا ھندۇكىيا باوھرى ب وى چەندى نىنە بەلىن كراس گھۆرينا ئىزدىا باوھرى پى ھەيە ب تايىبەت د فەلسەفە و ھزرا واندا چنکى مەرۆڤ ئەفي تى لېپرسىنى ل سەر كارىن خوه و ھەكە كارى باش ھەبت دچە بەھشتى و خودانى كارى خراب دچە دۆزى تا ماوھكى ديار د ئازارى دا جارەكا دى گيانى وى دكەفە بەر مەرۆڤەكى دى يى خراب ھەكە بەدكاربە و ھەردۇو ملەت (ھندى و ئىزدى) باوھردىكىن كو ئەو نە پىدىقى پەيامبەرانە بەلكى ئىكسەر و بى پەيامبەر ل گەل خودى د گىرىداينە و باوھرى ب پىخەمبەرا نىنلى باوھريا وان ب ھندەك پەيامبەران ھەيە و بتايىبەت ئىزدى ئەو ئەگەرەكا دى يە .

ئىزدى رېزدكا مەزن دەدەنە باپيرىن خوه (بابچاڭ) و ھەنەك رې و رەسم بۇ تىنە كەن نىشانا رېزگەرنى يە بۇ باب و كالان ، و ھەر دوو ھندەرك و ئىزدى تاۋوسى ودك ھىمایەكە پېرۇز دېيىن و رېزى ل ئاگرى دگەن تا وى رادى قوربانىيەن خوه د ئافىنە ناف ئاگرى و دگۇتن ئەو تشتى دكەفە ناف ئاگرى ودك قوربانى دچە بۇ رۇزى . (ژىددەرى بەرى ل ۱۹ ، ژ. منوسەرتى - پورداود مقدمە يىسنا ص ۳۳ ، (كىزارش پورداود) انتشارات دانشگەھايى طهران و انظر كذلك مقدمة منوسحترى ترجمة احسان حقى طا دار اليقظة) .

و ھەر وەسا ئاگرى بېرۇز دېيىن و پىس ناكەن و دېيىن ئەوي د سەر ئاگرى را خوه بازدەت ئاقل نامىنە ژبهر (منوجى) (بىرگۈچى) ژ ئاگرى چىكىر . (ژىددەرى بەرى ل ۲۶۹) .

سەبارەت ئىزدىيان ئاگرى پېرۇز و ل ھەمى ئاھەنگىن ئۆلى د ئىتە ھەلكرن ل ھەمى پەرسىتكەھان و بتايىبەت ئىقارىن چارشەمبىا و ئىنيا و ل دەمى وينى تاۋسى ۋەددەت ئاگر ھەرتى ھەلكرن دئامانەكى دا ب دوورىا (۲۴) و نابىت كەس د نافبەرا ئاگرى و تاۋسى دا بچىت و دېيىنى (چرايى مەعرىفەتى) و ئىزدى دەستى خوه ل سەر ئاگرى را دېمەت و ماج دكەت بەلى بەرەۋەۋاڙى ھندۇكىيان ئىزدى لجهڙنا گورگەگايى خوه د سەر ئاگرى را د ھافىيىن و بېرۇزى دېيىن و سەبارەت ھەبۇونا چىنان د ناف دىنى ملەتىن ئارى دا زۇربەي وان چىن

هنه و هر چينهکي تايي به تمهند يا خوه هه يه لهورا هندوکي خوه دكهنه چار چين (بهره همن - کشته رى - و هيش - شودر) و دبيزن خودئ بهره همی ژ سه رى خوه چيکرن و کشته رى ژ دهستين خوه و و هيش ژ ره هنین خوه و شودر ژ لنگ خوه چيکرن و هنده ك چينين دى ژى هنه . (ژيده رى بهري ل ۱۹ ، ژ. العربي الكويتي ص ۵۶ و ص ۲۶۲ - ۱۹۸۰).

بهلى چيناتيا هندوکي جياوازه ژ يا ئيزديان د هنده ك واراندا چنكى چينين ئيزديان ژنخوازى د نافبهرا واندا نابيت بهلكى هر چينهك ژ خوه ژنخوازى دكهنه ژ بهر داكو چينين وان تىكەل هەف نەبن ، لى لجهم هندوکيان دبه ژنخوازى بىتە كرن ژ چينين خوارى چينا خوه بتنى چينا شودر ژ چينا خوه ژنخوازى دكهنه و نابيت ژيئن دى بكته . (ژيده رى بهري ل ۱۹ ژ. منوسحرتى ص ۱۲۳) .

ديانه تا هندوکيا حرام كريه نيزىكى ژنا ببن ل هنده ك رۆزىن هه يقى و دك ئىكى هه يقى و نيقا هه يقى و دەمى هەيف يا نوو دبىت و رۆزا داويى ژ هه يقى . (هەمان ژيده ص ۲۳۶) بهلى لجهم ئيزديان يا گونه هە ل ئىقارا چارشەمبىن د سالى دا و ئىفارىن رۆزىان و هەلگەفتىن دينى و نابه ل هەيقا نيسانى ژنا بىنن و لجهم هندوکيان فەخوارنا مەيى حەرامە و هەروتسا لجهم ئيزديان لى ئەو فەدخۇن و ل بېيتا نەسيحەتا هاتىه : هەر ل ديوانا رەقىبى - چېكەك ژ وى ژ ئەزەل بىت نە يە تەمامە ژ بهر قربى ئەو يە حەرامە بى گومان ئاشقى وى ژ ئاقل نە تەمامە و ميدىيان و دكى هەمى باوھرىيەن كەفن يىئن ئارى باوھرى ب فە خوداوهندا هەبۇو و وان خوداوهندا پەيوهندى ب دياردىن سروشتى هەبۇون و زۇرېھى دوعايىن (رىك فيدا) بۇ خوداوهندا د ئاراستەگرى بۇون و دكى (اكى خودايى ئالا agni) و (ئاپس ئاسمان) (ماروتز maruts) و (برى تىوى - ئەرد prithivi - dyavs - mithra) ئەۋى د ئاوىستا خوداوهندى بريكارى پەيمانا و گرىبەستا و ئەفيينى و و فارۇنا indra varuna . (ژيده رى بهري ژ. مجله هوفت - ليسان حال زرداشتى ايرانى ص ۶۲) .

داسنی و زهرا داده شتی و به را اورده يه ک دنافبه را واندا

زوربهی فهکوله ران و هسا هزر دکن کو ئیزدی پاشمایی زهرا داده شتیانه ئه و ژی ژبه ر و دکهه فیا هنه ک باوهريان د نافبه را واندا و هنه ک و هسا بؤ دچن کو ئیزدی (دهئیفه يه سنانه) (په رستنا دیوا) دکن و و هسا نافی وان هاتیه و دک داسن - داسن و دیاره به رؤفازی وی باوهريی (دهئیفه يه سنه) به رامبه ری (مزده يه سنه) دئیت و هه که برگی (مز) ژی یین دی مینن (دسنه) و نیزیکی (داسن) داسنی دئیت .

داسنی خودانی دینی که قن و هوزین وان که فتنه دبن باندۇرا به رهه میا دا و دگوتتى (داسه یان دسیو) .

هندوگیان خوه ب مللەتی خودی یی بزاره دادنان و خودانی ئەردی زورداری لى کرن و ژبه ر زولما وان کوچبەربوون بؤ ئیرانی و ئەفغانستان و نافی هاته گھۆرین ژ (داسه) بؤ (داهه) و دکی زانایی دیار (پور داود) گوتی داهه هەروهکی پەیقا سانسکریتی داسه ر (dasa) يه ئەواد ریک فیدا دا هاتی . (ژیده ری بەری ل ۲۸، ژ. انظر یسنا جا کرازش پور داود انتشارات دانشگاه طهران ص ۵۹) .

و جھی ئاکنجی بۇونا داسنیان ل رۆزھەلاتی دەريا خەزر و هاتنه بەلاقەبوون ل زۆر ناوچان و بؤ خوه ئافاھى چىکرن و بازارین وان هاتنه ناسین ب (دەستان) ئانکو شانشینا (دا - هه - داسه) و يا قوت الحموی نیشا دایه (دەستان) نیزیکی ما زندەران و يا دى ل كرمان و ئیک ل هرات و مەقدەسى دگوتە دەستان (بادغیس) . (ژیده ری بەری ژ. هەمان ژیده پەراویزان) و وا دیاره داسنی هەر ژ هوزین میدی بۇون چنکى بابى دېرۈكى هىرودوت د پەرتوكا خوه يا ئیکى دا بىزه : مللەتی میدی ل سەر شەش ھۆزا یی بەلاقەببۇو (بودى) - ل هەمدان بۇون - پارتانس paretasenie دەفرەرین ئەسفەھان بۇون و ستروشانت setrouchate - ئاریزات arizante (ژیده ری بەری - ژ. ملا جمیل رۆزبانی - اماره موکریان ص ۲۱) .

و هەروهسا د پەرتوكا (بەلوی شهرستانیا ایران) هاتیه کو نرسى یی ئەشکانی بازارەك بنافی (دەستان) ئافاکریه ل گرگان - جرجان و پور داود دبىزه دەستان ئانکو شانشینا داهه و هەر ئەوه داسه و داسا يا هاتی د ریک فیدا يا هندی دا هەر بۇوی نافی هاتیه د هنده ک بەشىن ئاویستا دا . (ژیده پور داود ژیده ری بەری ص ۵۹) .

و زهرا داده شتی هەول دایه ئەوان بەرهە خوه ببە ب ئۆلى برىيکىن جۇرا جۇر و ل پىشىي هنده ک هزر و بير و باوهريان وان يا مزدى - و مىترائیا كەفن پەيرەوکرن ژ بؤ رازىكىندا وان يىن بۇوينه زهرا داده شتی را داسنیان بەلى هنده كىن دى مان ل سەر ئۆل و باوهريا خوه و نە بۇون زهرا داده شتی لهوما زهرا داده شتی توند و تىزى و شەرەكى مەزن ل گەل كر و بتايىبەت ل

گهل (روسته‌می زالی) ئەوی داسنی، لهوما داسنی نه چاربوون خوه گەهاندنه میدیان چنکی ئەو بەشەك ژ وان بوون ول دەمی پزگارکرنا نەینهوا ل سala (٦١٢) بەری زاینی داسنیا دگەل وان بازار داگیرکرن و شەرئ ناشورييان کرن ول حەزەر و دۆر و بەرین مووسىل و توركىا بەلافەبوون و نافى وان د تابلۇيىن سەنحارىب دا ھاتىھ وەك (تاسا) و گەرۋىكىن عەرەبان بناڤى (داسىر و داسن) دناسىن و ھەتا نەا مەسيحى و شەبەك دېيىنى (داسنايى) () ئەفە وى چەندى دگەھينه و بەلگەيە كو ئىزدى پاشمايى داسنیا نە سەرەرای چەندىن گەورىن و ھاتنا داب و نەريتىن دەورو بەران بۇ ناف دىنى وان لى ھەر ماينە داسنی - ئىزدى (ف.ح).

دەمی ساسانیان ئيراق داگيرى كرى و زەرادەشتى وەك دىنى دەولەتى پەيرەوكى هەمى دىنىن دەفەرئ نه چاربوون ژ بۇ پەيرەوكى زەرادەشتىنى ل گەل داسنیان و ژېھر كو وان ژى رۇز بپەرۋىزى دزانى زۇرى ل وان نەكىن چنکى ساسانیا ژى رۇز بپەرۋىزى ددىتن و ھەكە لپى ژىدەرىن مەسيحيان بچىن و لدۇر سەرەدمى ساسانیيان دېيىن كو ب ھەزاران ژ وان ل سەرەدتى ساسانیان شەھيدبۈونە و تىتەكى بالكىش دياردبە ئەو ژى ئەو پەرۋىزىا مەزنا رۇزى بۇو ددىنى مزدى يى ساسانى دا و دېيىن كو يەزدە جردى دووپى ب رۇزى سۇند دخوار وەكى خوداوهندى بلند و مەزن و ئەو زەلامىن دىنى يىن مەسيحى ژ وان دھاتە خواتىن دىنى خوه بەيلن و نە فرەتى ل (مسیح) بکەن و گرنۈزى ژ بۇ رۇزى بکەن .

و دبابەتى بەراوردىي دا د نافبەرا زەرادەشتى و ئىزدىان دا ئەم دېيىن كو داب و نەريت و پەرسىن و ھزر و بىرىن وەك ھەفەبۈون د نافبەرا واندا و ئەفە وى چەندى نا گەھينه كو ئىزدى ژ زەرادەشتىا ماينە و رېكا خوه بەرزەكرينە بەلى ئەم دېيىن كو زەرادەشت گەلهك تىت حەرام كرينى بەری وى ھەبۈون وەكى (خەمرى) و رۇزىا و دانا قوربانىيان و ژنا پەرۋىز (الکوستى) حەلال كر و تەرمى مريان دانانە سەر بىرچىن بى دەنگىي (دخما) و ھندەك خوداوهندىن كەفن ھىلان و وەكى شروشتى خودى ددىتن ، و ئەفە لخوارى ھندەك وەك ھەفى و ژىك جودا د نافبەرا ھەر دوو ئايىنان دا .

وهکهه قى د ناقبەرا واندا

پيرفۆز ديتنا رۇزى و كرنا نشيئىن خوه بەرەو رۇزى .

رەواكىرنا ئىنانا دوو ژنان د هندەك وارىن جودا دا

زارۇك تىنە سونەتكىن ل ھەر دوو ئايىنان .

دوعايىن ھەر دوو ئايىنان وەكى ھۆزانا د تىنە گۆتن .

ھەر دوو ئايىن دېيىزنى نشيئىن خوه (دعواو) .

ھەر دوو ئايىن جلىن سپى بپيرفۆزى د بىين وەك هيمايى پاك و خاوىنى و پيرفۆزى .

ھەر دوو ئايىن شىۋى ھەيقى ل سەر مەزارگەھىن خوه دادن . (ژىددەر - ژ.ھوفت - شمارە ٧

ساىل بىس ونەھ ١٣٥٧ نوشته جەنگىر ئەشىدرى ص ٢٤).

سیرات وەكى ھزر و باوھرى لجهم ھەر دوو ئايىنا ھەيمە و زەرادەشتى دېيىزنى (جنغان) يان (

بل جنىون) وەكى د ئافىستا دا ھاتى و لجهم ئىزدىيان د بىزنى (پراسراتى).

ھەر دوو ئايىن دەھ ئىكى ژ مللەتى وەردگەن ژ بۇ سەردىريان .

١٠- دىكل هيمايى رۇزى يە لجهم ھەر دوو ئايىنان و ئەوه مزگىنيا دەركەتنا رۇزەكا نوو ددە

مروقان و گۆشتى وى ناخۇن لى ھندەك ئىزدى دخۇن .

١١- زەرادەشتى كراسەكى ل خوه دكىن دېيىزنى (سىدرە) و بەرىكەك ل پىشيا وى ھەيمە

دېيىزنى (كىرفە) ئانکو خيرات و باوھر دكىن كوباشيا مروقى دچە وى كىرفى ، و ئىزدى ژى

گريڤانى چىدكەن و رىكا چىكىرنا ھەر دوو دينا وەكى ھەفە .

١٢- زەرادەشتى وەرسەكى پيرفۆز لدۇر خوه د ئالىنە دېيىزنى (كۆستى) ژ سى بادانا ئىك تى

وەك نىشانە ل ھەر سى پيرفۆزىيەن وان و ھندەك زەلامىن ئايىن ئىزدىيان وەرسەكى پيرفۆز

لخوه د ئالىنەن ژ حەفت بادانە پىك تى وەك ژمارا حەفت ملىاكمەتان .

١٣- د باوھريا ھەر دوو ئايىنا دا رزگاركەر ھەيمە مللەتىن لداويا زەمانى لجهم ئىزدىيان

(شەرفەدين) و ھەرسال تاوسى مەلهك د ئىتە ديارى ئەسمانان ژ بۇ نوزەنكىرنا دينى ئىزدىيان

و زەرادەشتى وەسا ھزر دكىن كو (سئوشيانى) وان رزگار دكە يان (سوشيانس) و

شەھرستانى د (ملل و نحل) دا د بىزە نافى وى (سىزرىكا) يە .

١٤- ھەر دوو ئايىن پاشمايى نىنوك و پرچا خوه يابرى د پارىزىن و دكەنە كۆرەكى دا يان

تىشا دىوارەكى دا .

١٥- زەرادەشتى و ئىزدى ئازادىي دەنه ژنى و دەركەفتىنەن وى و سەركۆل و مۆدىرن .

- ۱۶ - ل دهمی بوونا زاروکان ههر دوو ئاین نه کیمتر ژ سی رۆزان ئاگری یا رۇناھىيى ل بەر دەھىلەن ژ بۇ پاراستنا وان ژ ھېزىن خراب .
- ۱۷ - دوعا سەفەرى لجەم هەر دوو ئاینان ھەيە و زەرادەشتى دبىئىنى (واج بىش ئەز خدا) و ئىزدى د بىئىنى دوعا ئۆغرى . (ژىدەرى بەرى ل ۲۰ و ژ.گزارش ماهانەسازمان فەدەر ص ۹ شمارە ۹۵ سال فەم) .
- ۱۸ - باودريا هەر دووان ب ھەفت خوداوهندا (ملياکەتا) ھەيە و سەرۆكى وان لجەم زەرادەشتىيان (ئەھودامزدا) يە و لجەم ئىزدىيان تاۋوسى مەلهكە .
- ۱۹ - مروق بەر پرسىيارە ژ كارىن خوھ و خودان ۋىيانەكا ئازادە د باودريا زەرادەشتىيا دا ئىزدى دبىئىن (ئەم خىر و شەرى ب ۋىانا خوھ دكەين و خودى لسەر مە نا سەپىنە) .
- ۲۰ - پىرۆزيا هەر چار ئەلەمنتان (ئاڭ - ئاخ - بائى - ئاگر) لجەم هەر دوو ئاینان ھەيە .
- ۲۱ - كراس گھۈرین لجەم هەر دوو ئاینان باودري پى ھەيە و دبىئىن ھندەك ژ گيانى مەلايىكەتا دچە بەر ھنەك مروقاندا .
- ۲۲ - زەرادەشتى دبىئىن خودى (۱۰۱) نافى ھەنە و ئىزدى دبىئىن خودى (۱۰۰۱) نافى ھەنە .
- ۲۳ - ئاقاھىيىن زۆربەي وان وەكى (جەمەلۇنى بۇون ل سەردەمى زەرادەشتىيان و نىزىكى ۹۵ % ژ خانىيىن ئىزدىيان هەر وەسا بۇون بەرى .
- ۲۴ - نافى خودى ل سەرژىكىرنا قوربانىيى تىين ژ لايى ھەر دوو ئاینان
- ۲۵ - ئاگر زۇر يى پىرۆزە لجەم هەر دوو ئاینان و د مەزارگەھى خوھ دا ئاگرداナ چىدەن و د باودريا واندا گيانى خراب ژى د ترسن .
- ۲۶ - جەڙنا سەرى سالا زەرادەشتىيان ل بەھارى و ھەيىقا ئادارى تى ل ھەيىقا فەرەدەن ئادار و سەرى سالا ئىزدىيان ل ھەيىقا نىسانى ل بەھارى تى .
- ۲۷ - چاندىن يَا خوازىيارە لجەم هەر دوو ئاینان .
- ۲۸ - دلوقانى ب گيانداران لجەم هەر دوو ئاینان يَا پەيرەوكىرىھ ژبلى گيانەوەرىن زياندار و خراب .
- ۲۹ - دانا نانى بۇ ھەزارن لجەم هەر دوو ئاینان يَا بەلاقە .
- ۳۰ - مەرگان و جەڙنا جەمايى : مىھرگان جەڙنەكا مەزنبوو و ئەو جەڙنا مىتىا يە ل (۱۶ ھەيىقا مەر) ئاھەنگ دئىتە گىران و لبەرى د بۇ جەڙنا سەرى سالى و مایە ھەتا نەها و مىھرگان وەكى نەورۇزى شاھى دھاتنە كرن ژ بۇنا پەيدابۇونا مروقان و ئەردى . (ژىدەر ژ.كريستنسن - ایران فى العهد الساسانى - ترجمە . يىھى الخشاب ص ۱۶۳) .

و جهڙنا جهڙمايي لجهم ئيزديان ل ههمان دهمني تيته گيران و ل رُؤزا ٢٣ هه يقا ئيلونى (دبه ٦
چريا ئيکى يا رُؤزئاقيي) و دې وردهسمىن تيته گيران هيمايىن كەفنىن ميترائيي نه دهمني
گاي دكوزن كو لايى ميترافه هاتبوو كوشتن و زوي مرؤف و ئازهل و روھك چيڪربوون و ههتا
نها ڙي زهرا دهشتىين ئيران و سه رانسەرى جيهانى وي جهڙنى دگيرن.

هەوانانەدى كېشىر

جیاوازی د ناقبەرا ئىزدىياتىي و زهرا دەشتىي دا

- ١- زهرا دەشتى دېيىن ئەھورامزدا خودا وەندى خىرى و ئەھريمەن خودا وەندى شەرى يە لجم ئىزدىيان هەر مروقەكى و كارى وان هەقدۈزى هەنە لى ئىزدى دېيىن ئىك خوداي تاك و تەنيا هەيە و خىرو شەر ژ دەركەھى خودى دئىن .
- ٢- زهرا دەشتى مرييىن خوه ل سەر برجىن بلند ددانى دېيىنە وان برجان (دخما) يى بى دەنگىي و نافەشىرن دېن ئاخىدا يا ژ وان فە كو ئاخ يا پيرۋەز و نا بىت بىتە پىسکرن بلاشى مروقان لى ئىزدى مرييىن خوه بن ئاخ دكەن و دبە هندەك بېيىن ئەو هاتنە نە چاركىن وەكى زهرا دەشتىن ئيرانى نۆكە .
- ٣- زهرا دەشتىيا دانا قوربانىيان حەرامكىريه بەلى ئىزدى قوربانىيان ددهن بۇ گيانى مرييىن خوه و هەروەسا مەريان وەсадىك . (ژىددەر ل ٣٣ - ژ. مەرداد مەريين اشا و هىشتا ص ١٨ باب جارم انتشارات فروھر ، و. على اكىر جعفرى - مقدمة پيام زهرا دەشت) .
- ٤- ئىزدى باوھرىي بلىبۈرىنى دكەن لى زهرا دەشتى باوھرىي پى ناكەن .
- ٥- هەكە هات زهرا دەشتىيەك د مالەكى دا مر دى هەلكرنا ئاگرى د وى مالىدا حەرام كەن ل زەستانى (٩) رۆزان و ل هافينا (٢٠) رۆزا و بەرۋەڭىزى وان ئىزدى چرايەكى ل جەن مرى لى مرى بۇ ماوى (٧) رۆزان دەھىلەن ھلکرى .
- ٦- زهرا دەشتى هزرا كراس گەھۈرىنى رەت دكەت و ئىزدى باوھرىي پى تىين .
- ٧- ئىزدى جلىن شىين ناكەنە بەر خوه (بەرى لى نها ئەو هزره نەمايمە) زۆر كەربى وان ژ ئەقى رەنگى ۋەدبىن و لجم زهرا دەشتىيا ئەو تىتە نىنە .
- ٨- زهرا دەشتى رۆزى گرتىن حەرام كىريه ب بەهانا كو هيىزا مروقان كىم دكەت بەلى ئىزدى ب رۆزى دېن ل هندەك رۆزان .
- ٩- زهرا دەشتى كەربى وان ژ ماران تىت و باوھرمەندىن خوه ھاندەن بۇ كوشتنا وان لى ئىزدى بەرۋەڭىزى وان رېزگەرنى و پيرۋەزىيا مارىيەن رەش دېيىن و دېيىنلى مارى شىيخ مەندە يان ھېمايى شىيخ مەندە و كو ئىكە ژ خاسىي ئىزدىيان ژ بىنەملا شەمسانىيان و خودانى ھەمى ئىلا ھەۋىریا و هندەك ئىلىن دى ژ ئىزدىيان .
- ١٠- زهرا دەشتى دېيىن پىخواسى يَا حەرامە (و مودى) دېيىزە دەمى ئىك پىخواس برىقە دچە ئەو گونەھكارىي دكە هەتا سى پىنگاۋان . (ژىددەر ل ٣٥ - ژ. لىدى دراور - الكتاب الاول ترجمە نعيم بدوى و غضبان الروحى ط ٢ ص ١٦٥ - ١٦٦) . و ئەو تىتە لجم ئىزدىيان نىنە و ئەو بپىخواسى للاشى ھەمى د مەشن .

- ۱۱- زهرا دهشتی (مکوش یان مرگوش یان مهرگومان - ملک زان دبینن ودک ئەڙدهای زفستانی .) ڙيڏهر ل ۲۵ ڙ. ڪزاريش بوداود - يشتها ص ۸۲ - ۱۸۵ .) .
وئىزدى وي دبینن (ملک زان) خوداوندی بههارى .
- ۱۲ - د زهرا دهشتی دا سېسته مى چىنايىهتى يى توند نىنە بهلى ئىزدىان چىنايىهتى بتوندى دئىتە پەيرهودكىن

هەوا ئىناھى كېڭىز

ژی‌لدر

په‌رتووک

★ گوردي :

- ١- شارستانیه‌تی خوريييه‌كان : گيرنوت فيلهيم (و.ئارام جه‌لال هه‌مه‌دانى) ، چاپ : يه‌كه‌م ٢٠٠٩ / چاپخانه‌ي خانى (دهوك) .
- ٢- زهردهشت وئولى به‌هدينان دگه‌ل په‌ياما زهرادهشت : د.عهلى ئه‌كبه‌ر جه‌عفه‌ري (و.تاکۆر زهردهشتى (كافم شوکرى) ، چاپا ئىكى ٢٠١٧ .

★ ب زمانى عهده‌بى :

- ٣- تاريخ الكرد في العهود الاسلامية : د.أحمد محمود الخليل ، الطبعة الاولى ٢٠١٣ / دار اراس للطباعة والنشر .
- ٤- ظهور الكورد في التاريخ : الدكتور جمال رشيد احمد ، الطبعة الاولى / مطبعة وزارة التربية — اربيل ٢٠٠٣ .

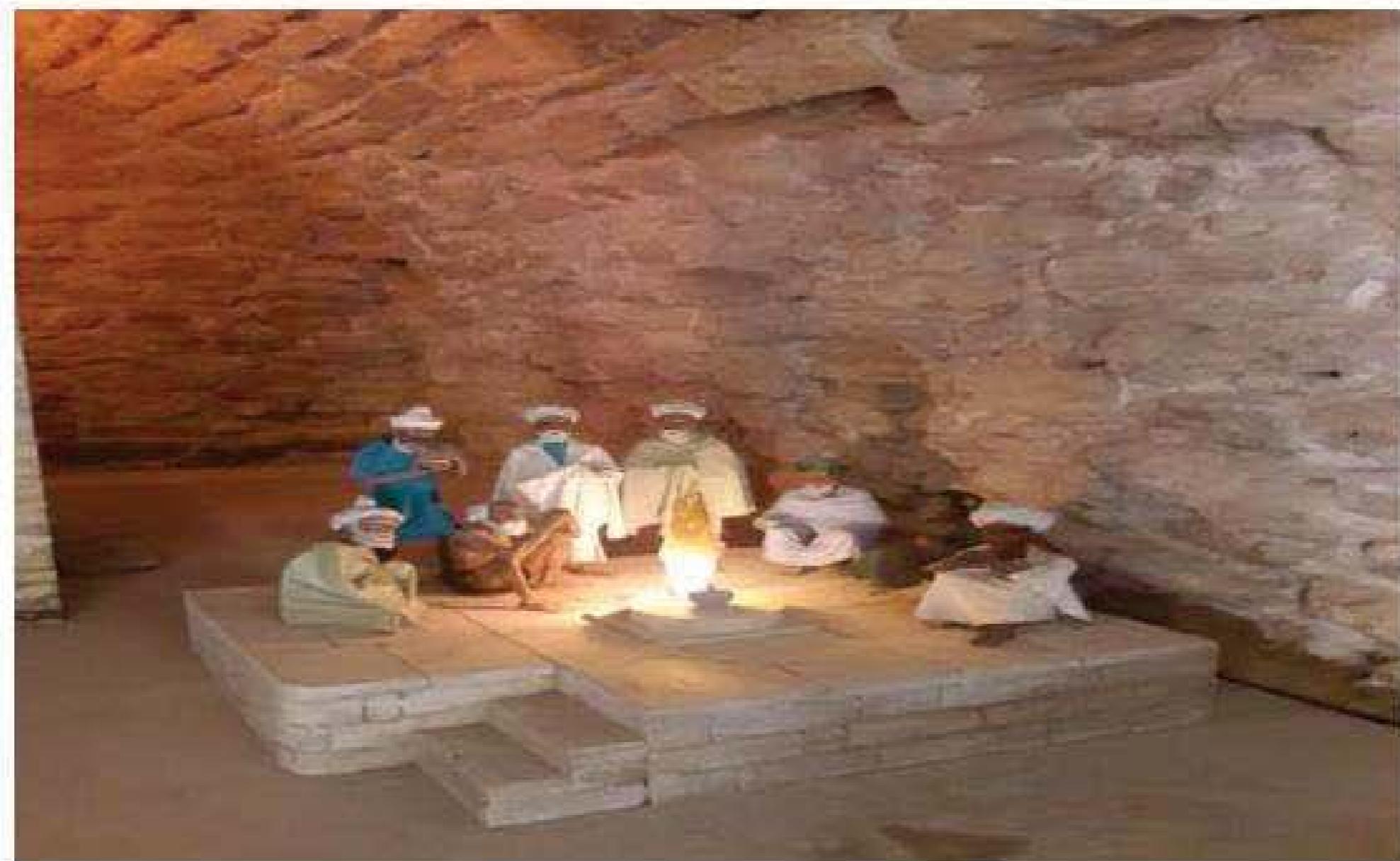
گۈڭشىار:

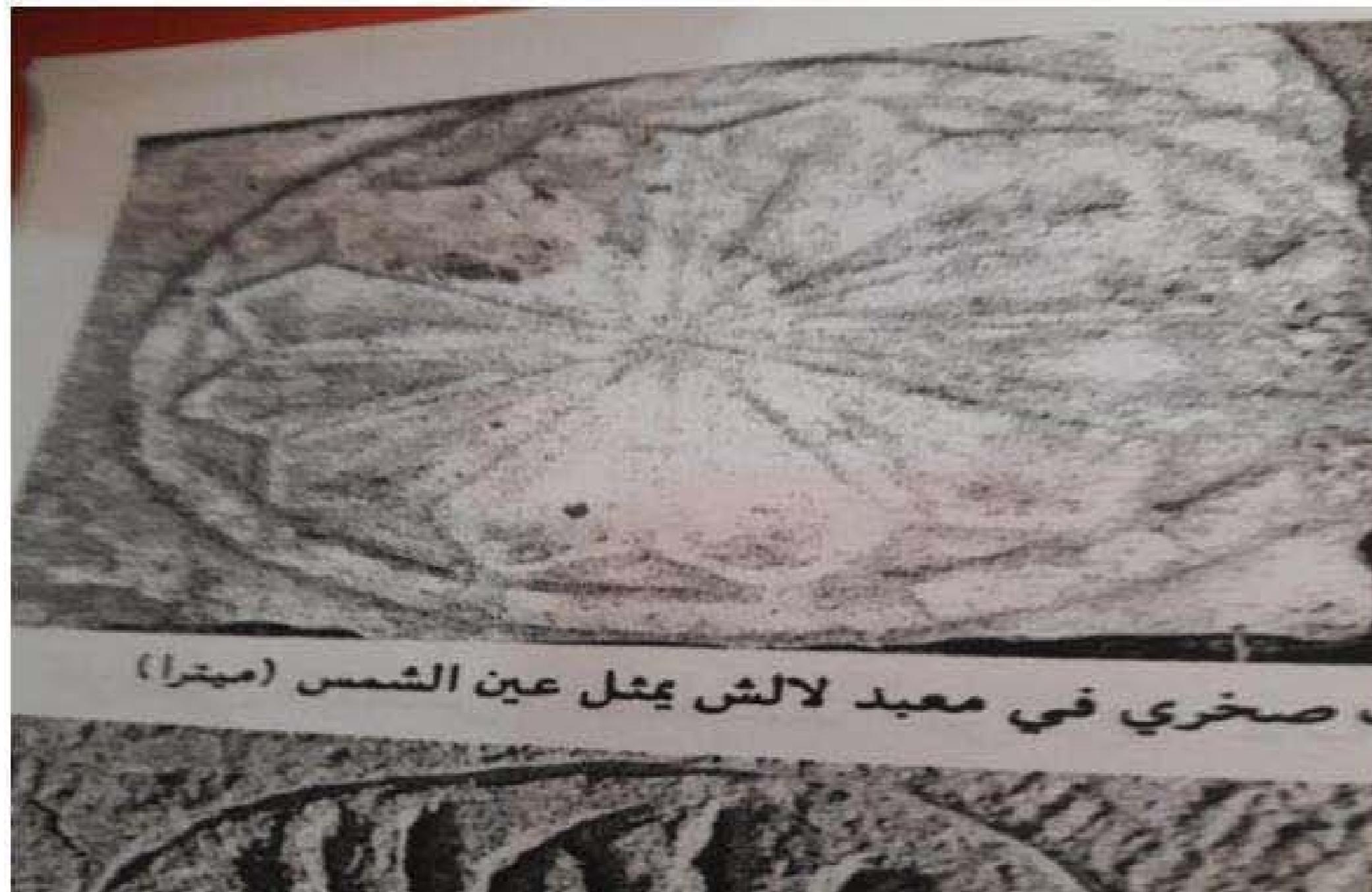
- ٥- گۇڭشارا لالش : ب.ش. دلکۇغان (احمد مهلا خەليل مشەختى) ل سالا (٢٠٠٠) ز كانوونا دووپىي زمارا (١٢) .
- ٦- گۇڭشارا رۇزى : سالا ١٩٩٧ ئەيلول ، زمارا (٢)

هندەك وينه ژئاترگەها زەرايىدەشت ل باکو / تەزربىجان ول پەرسىتگەها لالش

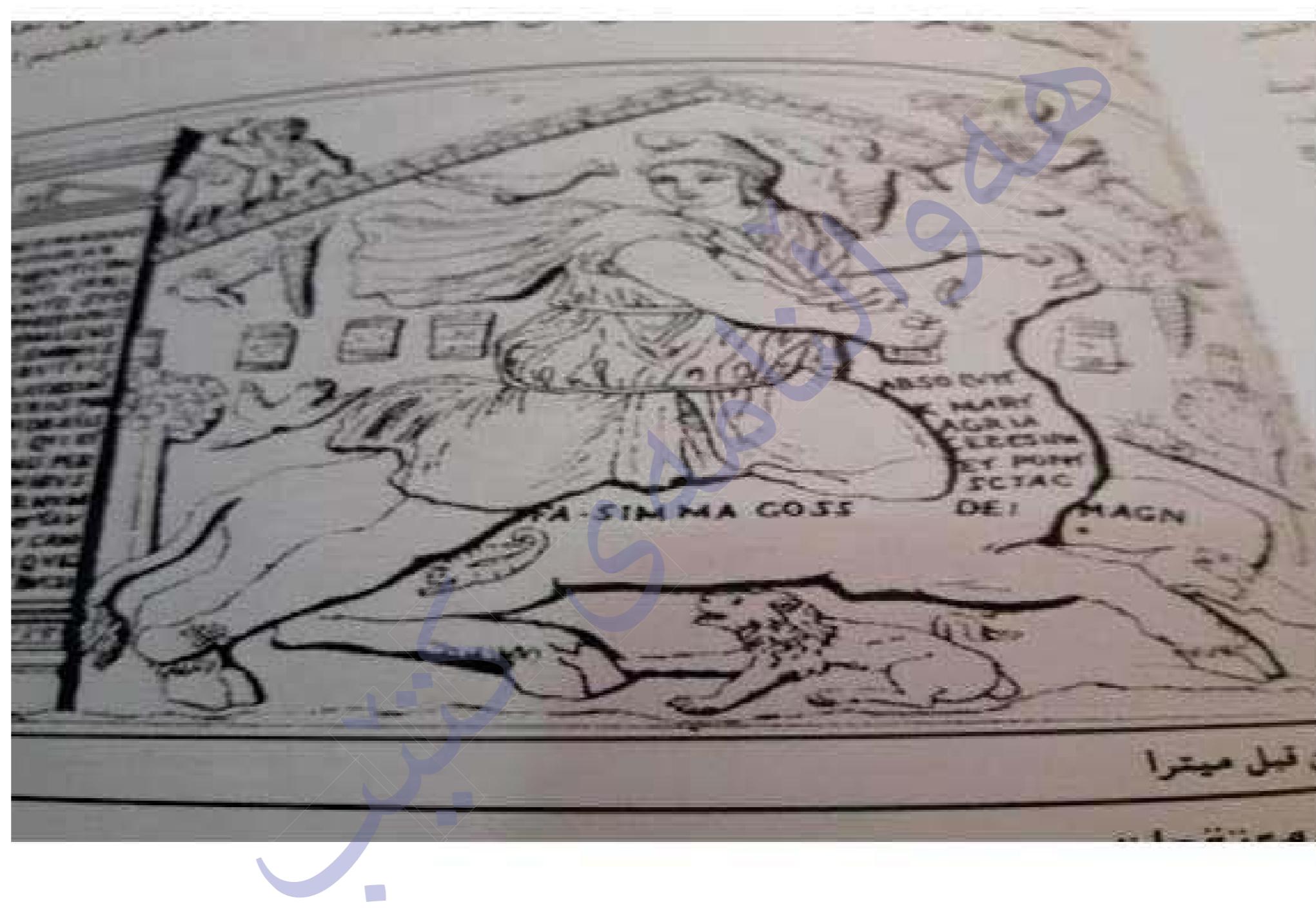
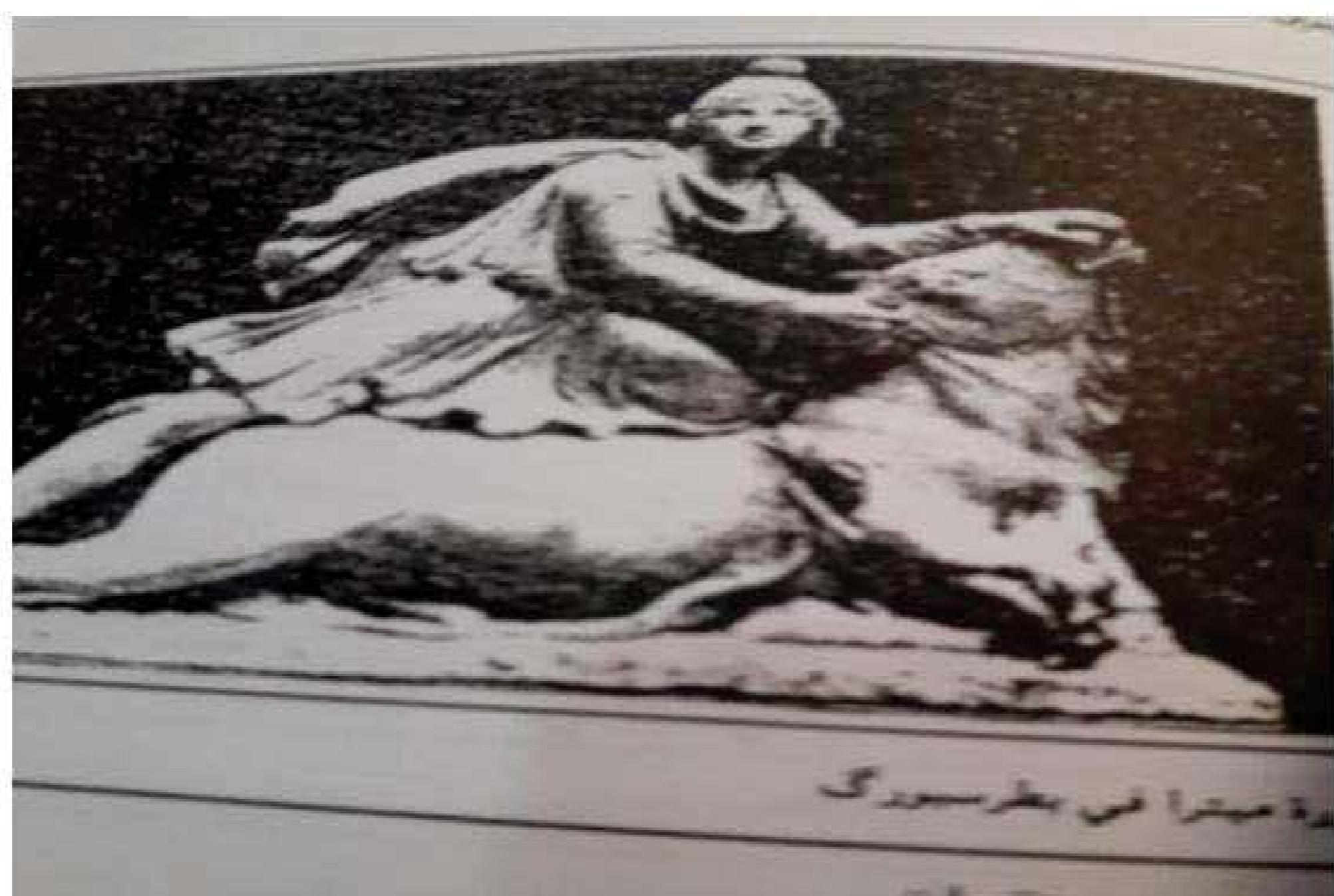

صخري في معبد لالش يمثل عين الشمس (ميغرا)

صخري في معبد لالش بالامكان مقارنته مع الصليب
(سواستيكا) و عين الشمس.

سلسلة مطبوعات الهيئة العليا لمركز لالش الثقافي والاجتماعي

١. مهـرگـه عـزـالـدـينـ سـلـيمـ باـقـسـريـ (٢٠٠٣ـ).
٢. كـشـافـ مجلـةـ لـالـشـ الـاـعـدـادـ (٢٠٠١ـ)، صالح جاسم عثمان، (٢٠٠٤ـ).
٣. ئـيـزـديـاتـىـ دـمـهـ وـ زـيـنـاـ خـانـىـ دـاـ، رـيـسانـ حـسـنـ (٢٠٠٤ـ).
٤. مشـاهـيرـ منـ الـكـورـدـ الـايـزـديـيـنـ، شـمـوـ قـاسـمـ (٢٠٠٥ـ).
٥. Gotinen berya di jiyana Ézidyan de. Slêman Şingali.
٦. ئـيـزـدىـ وـ خـوـهـنـدـنـاـ ئـيـزـديـاتـىـ، رـيـسانـ حـسـنـ (٢٠٠٧ـ).
٧. المـيـثـراـنـيـةـ تـارـيـخـ وـمـعـتـقـدـاتـ/ـ دـ.ـ عـلـيـ تـرـ نـيـرـوـقـىـ،ـ تـرـجـمـةـ بـيرـ خـدـرـ سـلـيمـانـ (٢٠٠٩ـ).
٨. An introduction on izidians and lalish/ pir khidir sleman, translated by Faddhil H. khduded (٢٠٠٩ـ).
٩. سـفـرـ الـايـزـديـيـةـ/ـ بـيرـ خـدـرـ سـلـيمـانـ (٢٠٠٩ـ).
١٠. ئـيـزـديـيـهـ كـانـ لـهـ نـاوـ تـابـلـوـيـ رـوـزـهـهـ تـنـاسـهـ كـانـداـ :ـ ئـهـلـبـؤـمـ دـ.ـ فـهـرـهـادـ بـيرـبـالـ (٢٠١١ـ).
١١. دـارـاـ چـلـ ئـاـواـزـ (ـهـلـبـهـسـتـ)ـ ،ـ ئـهـدـيـبـ چـلـكـىـ (٢٠١١ـ).
١٢. شـيـخـ فـخـرـيـ ئـادـيـانـ،ـ مـاـلاـ ئـيـزـديـانـ،ـ ئـوـلـدـنـبـوـرـگـ،ـ فـهـگـوـهـاـسـتـ:ـ صالحـ جـاسـمـ (٢٠١١ـ).
١٣. چـهـنـدـ تـيـكـسـتـيـنـ پـيـرـوـزـ يـيـنـ ئـوـلـاـ ئـيـزـديـانـ،ـ بـهـرـگـىـ ئـيـكـىـ،ـ كـومـكـرـنـ:ـ شـهـمـوـ قـاسـمـ دـنـانـىـ،ـ (٢٠١٢ـ).
١٤. بـعـشـيقـهـ (ـبـلـدـةـ الـزـيـتونـ وـالـعـطـاءـ)ـ مـمـتـازـ حـسـينـ خـلوـ،ـ (٢٠١٢ـ).
١٥. دـهـولـهـتاـ كـورـدـيـ بـهـرـىـ زـايـينـىـ،ـ مـيـتـانـ وـ مـلـلـهـتـىـ هـورـىـ،ـ فـهـمـىـ حـسـنـ (٢٠١٢ـ).
١٦. الـانـتـحـارـ فـيـ شـنـكـالـ.ـ لـعـرـفـهـ الـحـقـائـقـ وـ الـاسـبـابـ،ـ خـالـدـ تـعلـوـ حـسـنـ (٢٠١٢ـ).
١٧. شـرـقـ وـ غـرـبـ اـرـاـوـ فـيـ الشـأـنـ الـايـزـيدـيـ،ـ خـيـرـىـ اـبـرـاهـيمـ كـورـوـ (٢٠١٢ـ).
١٨. گـرـيـقـانـ،ـ حـهـجـىـ مـهـغـسـوـ حـهـسـوـ (٢٠١٢ـ).
١٩. تـيـلـىـ زـهـيـنـبـ،ـ چـهـنـدـ چـيـرـوـكـيـنـ فـوـلـكـلـوـرـىـ،ـ كـومـكـرـنـ دـلـفـهـتـارـ (٢٠١٣ـ).
٢٠. سـترـانـقـانـيـنـ وـهـغـهـرـكـريـيـنـ شـنـگـالـيـ وـبـهـرـخـوـدـاـنـهـكـاـ بـىـ وـيـنـهـ،ـ خـهـلـهـفـ حـهـجـىـ حـهـمـهـ (٢٠١٣ـ).
٢١. فـنـ الـخـطـابـةـ،ـ قـجـاغـ (٢٠١٣ـ).
٢٢. ڙـپـيـرـوـزـيـيـنـ ئـيـزـديـانـ،ـ پـيـرـ خـهـلـاتـ ئـهـلـيـاسـ وـ زـهـيـرـ عـهـرـهـ (٢٠١٣ـ).
٢٣. پـهـرـهـداـ ئـيـزـديـاتـىـ،ـ رـيـزاـ (ـ١ـ -ـ ٦ـ)ـ بـ پـيـتـيـنـ لـاتـيـنـ (٢٠١٣ـ)ـ .ـ
٢٤. الـايـزـديـيـةـ فـيـ ضـوءـ النـصـوصـ الـدـينـيـةـ،ـ مـمـتـازـ حـسـينـ سـلـيمـانـ خـلوـ،ـ (٢٠١٣ـ).
٢٥. چـهـنـدـ تـيـكـسـتـيـنـ پـيـرـوـزـ يـيـنـ ئـوـلـاـ ئـيـزـديـانـ،ـ بـهـرـگـىـ دـوـوـىـ،ـ شـهـمـوـ قـاسـمـ دـنـانـىـ،ـ (٢٠١٣ـ).
٢٦. خـمـسـ وـ ثـمـانـونـ وـثـيقـةـ عـثـمـانـيـةـ عنـ مـأـسـاتـ الـايـزـيدـيـةـ،ـ دـاـوـدـ مـرـادـ خـتـارـىـ،ـ (٢٠١٣ـ).
٢٧. ڙـسـوـفـيـزـماـ ئـيـزـديـانـ..ـ بـاـزـيـدـىـ بـهـسـتـامـىـ (ـفـهـكـوـلـيـنـهـكـاـ مـيـزـوـوـيـ،ـ دـيـنـىـ،ـ ئـهـدـهـبـىـ،ـ شـيـنـوـارـنـاسـىـ،ـ وـ مـهـيـدانـىـ يـهـ)ـ كـوـفـانـ رـيـسانـ حـسـنـ،ـ (٢٠١٤ـ).

٢٨. ریبەری داناسینا بنگەھی لالش و ئىزدىياتى. ب زمانى كوردى عەرەبى و ئىنگلەزى (٢٠١٥).
٢٩. هزر و فەلسەفە دئەدەپىاتا دىنى ئىزدىياندە و كارتىكىنا وان لىسەر ھۆزانا كەفن و نوى يَا كوردى، ب نموونەيىن (جزيرى، خانى، جەڭەر خوين، تىريز)ى، كوفان رىسان حسن (٢٠١٦).
٣٠. الصراع بين ولايتى الموصل وديار بكر حول جزيرة بوتان وسنجار في الوثائق العثمانية ٦٣٨ - ٦٤٨م ، داود مراد ختارى، (٢٠١٦).
٣١. غەربىيە لەوكان، كۆمەك ژ لەوك و سترانىن فۇلكلۇرى يېن چىايى شىنگالى، مروان شىخ حسن، (٢٠١٦).
٣٢. كارثة شنکال ٢ - أب - ٢٠١٤ مجموعة بحوث ودراسات، أعداد لجنة البحوث والدراسات في الهيئة العليا لمركز لالش الثقافى والاجتماعى (٢٠١٦).
٣٣. إضاءات ثقافية في الشأن الأيزيدى، إدريس زوزانى، دهوك ٢٠١٦.
٣٤. دەولەتا كوردى بەرى زايىنى، مىتانى و ھۆرى ودى نموونە، فەمى حسن، چاپا دووى ٢٠١٧.
٣٥. ئىندىكىسى گۇفارا لالش ، (٤٠-٢١) صالح جاسم عپمان و ئارىاس صالح جاسم (٢٠١٧).
٣٦. لهيلا و شەفيئىن ب ئازار، نەھىيىن: خالد تەعلو قائىدى، وەركىران ژ زمانى عەرەبى مەممەد گۇفارى، دهوك ٢٠١٨.
٣٧. الايزيدية المبادئ و القيم و أصالة الموروث التاريخي، جلال خرمش خلف، ٢٠١٨.
٣٨. شنکالنامە ، ابراهيم اليوسف، دهوك، ٢٠١٩.
٣٩. أطفال ايزيديون في ظل تنظيم الدولة الإسلامية في العراق والشام "داعش" "دراسة ميدانية" ، أيداد عجاج فيان، ٢٠١٩.
٤٠. ئىزدى دگوتارىن سەرۋك بارزانى دە- جعفر سمو، ٢٠١٩.
٤١. ئىزدى، زەرادەشتى دەھەفسەنگىيا دىرۋىكىدە، بەرھەفڪرن: فەھمى حەسەن (بابى رۆزانى)، ٢٠٢١.